

Ilyés Márk
összesített
cikkei és írásai

A Szent István Kultusz

Történet: Az írás Dr. Gedai István a Magyar Nemzeti Múzeumban tevékenykedő történész és numizmatikus előadásán alapszik. Dr. Gedai István a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja. Az előadás helyszíne: Budapest V. kerület: Arany János utca 10. volt.

Az Árpád-ház ősei már a honfoglalás előtt is fejedelmi rangot bírtak. A honfoglaló magyarság 7 vezére (Álmos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba, Töhötöm) 7 külön álló törzs felett rendelkezett, kiknek egyességét a vérszerződés pecsételte meg. A honfoglalást követő 100 évben még a vérségi viszonyok domináltak a magyar társadalomban, majd a X. és XI. században már sokkal inkább a területi szerveződésű közigazgatás vált mérvadóvá. A kárpát-medencei kereszténységről tudnunk kell, hogy annak magvait már igen korán elvetették. Sokak szerint már a magyarságba beolvadó avarok és egyéb népek közt is voltak keresztények, akik valószínűleg a frank és bizánci hatásra térhettek át erre a vallásra. Az egyházszakadás, vagyis a szizma csak 1054-ben következett be, ekkor keleti és nyugati kereszténységre oszlott a korábban egységes vallás. Géza fejedelem, István apja még nem keresztelkedett meg, de már hivatott bajor hittérítőket az országba, név szerint: Szent Adalbert, Szent Asztrik, Szent Sebestyén papokat. Géza ösztönözte a kereszténység terjesztését, ezzel inkább az volt a célja, hogy az ország külpolitikai helyzetét stabilizálja. Géza az ország szomszédjaival békére törekedett, ezt nagyrészt dinasztikus házasságokkal oldotta meg, azáltal, hogy utódait szomszédos fejedelmek örököseihez adta. 972-ben békeköveteket küldött Quedlinburgba, I. Ottó udvarába, hogy diplomatikusan is biztosítani tudja a békét. Géza nagy figyelmet fordított az öröklésre, nem a seniorátus, hanem a primogenitúra elve szerint gondolkodott. A primogenitúra elve szerint a fejedelem első szülött gyermekének jár a trón, ez egy hagyományos európai öröklésrend. A seniorátus elve szerint a trón a fejedelem legidősebb rokonának jár, aki Mihály lett volna, de az ő halála után a seniorátus joga már Koppányra háramlott. A seniorátus elve a hagyományos magyar öröklési rend volt, amely ősi idők óta fogva élt a köztudatban. Géza elsőszülött fiának, Vajknak ezen öröklésrendek ütközése miatt harcolnia kellett Koppánnyal. 997-ben Vajk megkeresztelkedett és felvette a Szent István nevet. Koppány legyőzése után a különböző területek oligarchái ellen is győztes harcokat vívott, ennek eredményeként sikerült egyesítenie a Kárpát-medence területeit politikailag és közigazgatási értelemben egyaránt. István erős kézzel kormányzott, egyesítette az országot és felszámolta a különböző tartományurak hatalmát. 1000. december 25-én vagy 1001. január 01-én Magyarország királyává koronáztatta magát. A koronát a pápától és nem a I. Ottó Német-római császártól kérte, így került el azt, hogy az ország a Német- Római Birodalom hűbéresévé váljon. Nyugatról a béke a Német-Római Birodalommal biztosítva volt, mert Gizella, István felesége bajor származású volt. Ezen kívül a lengyelekkel, bizánciakkal és a besenyőkkel is sikerült békés viszonyt kialakítania. István nagyanyja besenyő hercegnő volt, ezért kelet felől sem kellett támadástól tartania. István hozzájárult az önálló magyar egyházszervezet kiépítéséhez, ez azért volt fontos, mert így elkerülte az idegen befolyást az országban. A király két érseki egyházmegyét alapított, a kalocsait és az esztergomit, továbbá nyolc püspökséget hozott létre Veszprém, Pécs, Győr, Eger, Vác, Csanád, Bihar és Gyulafehérvár területén. A királyi törvény elrendelte, hogy tíz falu népe építsen közösen egy templomot, aminek két telke legyen és a rajta lévő jószágokat a gondozó szolgák lássák el. A papok ellátására bevezette a tizedet, amit a köznép fizetett. A templomi ruhákról és oltártakarókról a király gondoskodott, míg a papról és könyvekről a püspök. István kezdetleges törvényeket is alkotott, amelyek nagyrészt a magántulajdont és a különböző egyházi világi és köznépi javakat védték. A király kiváló kapcsolatokat ápolt a Német-Római Birodalommal és Bizánccal is. Gizella királyné kíséretében már korábban is érkeztek szász lovagok Magyarországra, ők később a magyar király seregét gyarapították. Istvánnak már előtte is volt saját maga által alapított keresztes lovagrendje, ami a korszakban, európai viszonylatban is ritka volt. A maga korában avantgárd szemléletű uralkodónak számított és használta a Rex, azaz Uralkodó címet is, az általa veretett érméken Stephanus Rex felirat szerepelt.

Szent István királyunk felelősségteljes uralkodó volt, intelmeiben, amit fiához intézett kitért arra is, hogy az országot senkinek sem szabad zálogba adni, de a jó szándékú idegeneket is épp oly tisztességesen kell fogadni, mintha rokont vagy barátot fogadnánk. A király figyelme később arra terelődött, hogy méltó párt találjon a fiának, a választása egy azóta is ismeretlen nevű bizánci hercegnőre esett. István Görög Apácakolostort is alapított a Veszprém-völgyben a párjelölt hercegnő taníttatására és a vele érkező bazilissza apácák számára. Imre herceg korai halála azonban megakadályozta az esküvőt a hercegnővel, így gyermekük sem születhetett. Imre herceg 1031- szeptember 2-án fiatalon hunyt el, állítólag egy vadkan sebezte őt halálra az Igfán lévő birtokához közel eső erdőben egy vadászat során. István ezután már soha nem lett a régi, lelkiileg nem tudta feldolgozni a tragédiát. Az örökösödés kérdése is egyre jobban aggasztotta, kizárólag az Árpád-házzal oldalágon rokon uralkodók közül jöhettek szóba trón várományosok. Választása Orseolo Péterre a velencei dózse fiára esett, aki később nagy veszélybe sodorta Magyarországot, persze ezt István akkor még nem tudhatta előre. István királyunk volt az a határozott uralkodó, aki a Magyarországot erős alapokra helyezte, valamint stabilizálta a külpolitikai és belpolitikai viszonyokat is. István király rakta le az ország jogalkotmányának az alapjait, amely később példaként szolgált Szent László király előtt, akinek igen nagy tisztelete van a mai magyarok körében is. Szent László királyunk nevéhez fűződik István, Imre, Gellért püspök és két remete szerzetes szenté avatása 1083 novemberében. Szent István király hagyatéka komoly alapkőve a magyar nemzeti identitásnak. Az uralkodó immár több, mint 1000 éven átívelő tiszteletét az új korok hírnökei is ébren tartották a nép lelkében. A II. világháború után méltánytalanul háttérbe szorult az Árpád-ház és úgy általában a magyar történelmi uralkodók hagyományos tisztelete. Az 1945-től 1989-ig tartó politikai irányvonal és követőik minden nemzeti szimbólumot, kiemelkedő személyt tagadtak és próbálták őket száműzni a történelemkönyvekből és még a népi köztudatból is. Mindezek dacára az Árpád-házi királyok kultusza a XX. században is főnixként elevenedik fel a köztudatban. A nemzeti szimbólumaink rehabilitálására csak 1989 után került sor, ami egy újabb mérföldkövet jelentett az írott történelmünkben. A magyar szellemiségnek szerves részei a mondák és a legendák is, melyekből mindig új erőt meríthetünk és természetesen identitásformáló szerepük is van. Történelmünk tiszta forrásaihoz kell visszatérnünk ahhoz, hogy a régi történetek újra tiszta fényben tündökölhessenek a magyar nép emlékezetében a XXI. században is.

Ilyés Márk 2014. szeptember 22. Érd.

Megtalálható a következő honlapon: <http://www.kodolanyi.hu/kv/cikk/szent-istvan-kultusza-359>

Továbbá angolul itt olvasható:

https://www.slu.cz/fvp/cz/web-cep-en/journal-archive/copy_of_2013-vol-1-no-1/20140202_rp-ilyes/

<https://cep.slu.cz/pdfs/cep/2014/02/17.pdf>

The Cult of Saint Stephen

Story: *The article is based on the lecture of Dr. István Gedai, a historian and numismatist at the Hungarian National Museum. Dr. István Gedai is a member of the Hungarian Historical Society of Zurich. The venue of the lecture: Budapest District V: Arany János Street 10.*

The ancestors of the House of Árpád had a grand prince rank even before the Hungarian conquest. The 7 leaders of the conquering Hungarians (Álmos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba, Töhötöm) had control over 7 separate tribes, whose unity was sealed by the blood treaty. In the 100 years after the Hungarian conquest, blood relations still dominated in Hungarian society, then in the X. and XI. centuries, territorially organized administration became more authoritative. We need to know about Christianity in the Carpathian Basin that its seeds were sown very early. According to many, there were already Christians among the Avars and other peoples who merged into the Hungarians, who probably converted to this religion under the influence of the Franks and the Byzantines. The schism occurred only in 1054, when the formerly unified religion was divided into Eastern and Western Christianity. Grand Prince Géza, Stephen's father, had not yet been baptized, but he had already called Bavarian missionaries to the country, named as St. Adalbert, St. Astrik and St. Sebastian priests. Géza encouraged the spread of Christianity, with the aim of stabilizing the country's foreign policy situation. Géza sought peace with the country's neighbours, largely through dynastic marriages, by giving his descendants to the heirs of neighbouring grand princes. In 972, he sent truce-bearers to Quedlinburg, the court of Otto I., so that he could also secure peace diplomatically. Géza paid great attention to inheritance, thinking not according to the principle of seniority, but of primogeniture. According to the principle of primogeniture, the grand prince's first-born child has the throne, which is a traditional European order of succession. According to the principle of seniority, the throne belongs to the grand prince's eldest relative, who would have been Michael, but after his death, the right of seniority had already passed to Koppány. The principle of seniority was the traditional Hungarian order of inheritance, which has lived in the public consciousness since ancient times. Géza's firstborn son, Vajk, had to fight Koppány because of the clash of these inheritance orders. In 997 Vajk was baptized and took the name St. Stephen. After defeating Koppány, he also fought victorious battles against the oligarchs of different territories, as a result of which he managed to unite the territories of the Carpathian Basin both politically and administratively. Stephen ruled with a strong hand, united the country, and abolished the power of the various provincial lords. On 25th December 1000, or 1st January 1001, he crowned himself as the king of Hungary. He asked for the crown from the pope and not from the German-Roman emperor Otto I., thus avoiding the country becoming a vassal of the German-Roman Empire. From the west, peace was secured with the German-Roman Empire because Gizella, Stephen's wife, was of Bavarian descent. He also managed to establish peaceful relations with Poles, Byzantines and Pechenegs. Stephen's grandmother was a Pecheneg princess, so he did not have to fear an attack from the east. Stephen started to establish an independent Hungarian church organization, which was important because he avoided foreign influence in the country. The king founded two archbishopric dioceses in Kalocsa and Esztergom, and established eight bishoprics in Veszprém, Pécs, Győr, Eger, Vác, Csanád, Bihar and Gyulafehérvár. The royal law ordered the people of ten villages to jointly build a temple with two plots of land and the cattle on it to be provided by the caretakers. He introduced tithes to supply the priests, which was paid by the common people. Temple clothes and altar covers were provided by the king, while priests and books were provided by the bishop. Stephen also enacted rudimentary laws that mostly protected private property and various ecclesiastical, secular, and common goods. The king also had excellent relations with the German-Roman Empire and Byzantium. Accompanied by Queen Gizella, Saxon knights had already arrived in Hungary, and later they enriched the army of the Hungarian king.

Stephen already had a crusader order founded by himself, which was rare in the era and in Europe too. In his days, he was considered an avant-garde ruler and used the title Rex, i.e. the Ruler, with the inscription Stephanus Rex on the coins he minted. Our King St. Stephen was a responsible ruler, in his admonitions to his son he also mentioned that no one should pledge the country to anyone, and well-meaning strangers should be received just as fairly as if we were accepting a relative or friend. The king's attention was later diverted to find a worthy party for his son, and his choice fell on a Byzantine princess of a name hitherto unknown. István also founded a Greek Nunnery in the Veszprém Valley to teach the candidate princess and the Basilian nuns who came with her. However, the early death of Prince Imre prevented the wedding with the princess, so their children could not be born either. Prince Imre died young on 2nd September 1031, allegedly wounded to death by a wild boar in a forest near his estate on Igfa. After that, István never became the old again; he could not process the tragedy spiritually. The issue of inheritance was also of growing concern, and only those who were relatives of the Árpád House could be considered followers of the throne. His choice fell on Péter Orseolo, the son of the Doge of Venice, who later put Hungary in great danger; of course István could not have known this in advance. Our King Stephen was the strong ruler who placed Hungary on a strong foundation and also stabilized foreign and domestic relations. King Stephen laid the foundations of the country's legislation, which later served as an example to King St. Ladislaus, who has a great deal of respect among Hungarians even today. The canonization of István, Imre, Bishop Gellért and two hermit monks in November 1083 is connected to the name of our King St. Ladislaus. The legacy of King St. Stephen is a serious cornerstone of Hungarian national identity. The respect for the ruler has now been kept awake by the heralds of new ages in the souls of the people for more than 1,000 years. After World War II, the traditional respect of the Árpád House and the Hungarian historical rulers in general was unfairly pushed into the background. The political line from 1945 to 1989 and their followers denied all national symbols, prominent figures and tried to banish them from history books and even from folk consciousness. Despite all of these, the cult of the kings of the House of Árpád also came to life in the 20th century as a phoenix in the public consciousness. The rehabilitation of our national symbols did not take place until after 1989, which marked another milestone in our written history. Myths and legends are also an integral part of the Hungarian spirituality, from which we can always draw new strength and, of course, they also have an identity-forming role. We must return to the pure sources of our history so that the old stories can once again shine in a clear light in the memory of the Hungarian people even in the XXI. century as well.

Márk Ilyés, 22 September 2014, Érd.

Translation from Hungarian to English: Hajnalka Bicskei, 2020 April 18.

It can be found on the following website in Hungarian: <http://www.kodolanyi.hu/kv/cikk/szent-istvan-kultusza-359>

Ilyés Márk– történelem szak G0CSZT 14NBTORB
Történetek a 90 éves Magyar rádió életéből:1893-1957-ig

/Dr. Simándi Irén történész, egyetemi tanár előadása alapján/

A telefonhírmondó első adására 1893. február 15-én került sor. Ez a telefonhírmondó tekinthető a Magyar hírmondó és Rádió Rt. jogi elődjének. Ezek a korai média szervezetek az Magyar Távirati Iroda (MTI) érdekeltségi körébe tartoztak, akárcsak a Magyar Rádió hivatalos hetilapja, a Rádióélet is. A 20. század elején és az I. világháború (1914-1918) idején még nem volt rádiószórás Magyarországon. A tényleges rádiózásra csak Trianon után öt évvel került sor.

A Magyar Rádiót érintő főbb események 1925-től 1945-ig

Kelet és Közép-Európa országaiban az 1920-as és 1930-as évek közti időszakra datálható a rádiós rendszerek kiépítése. A Magyar Rádió országszerte 1925. december 1-én kezdte meg a műsorszórást. A rádió első elnökének Kozma Miklóst választották, aki egyben az MTI elnöke volt, egészen 1945-ig. Az 1925 és 1945 közötti korszak az adóhálózat és a stúdiótechnika fejlődésének a periódusa volt. Kozma Miklós igyekezett beszerezni a korszakban modernnek számító technikai felszereléseket, melyekre nagy szükség volt a rádiózáshoz. Ezek a technikai fejlesztések elengedhetetlenek voltak a hazai rádiózás létrejöttéhez. 1933. december 2-án Kozma Miklós közbenjárására helyezik üzembe és adják át a lakihegyi adótornyot, amelynek teljesítménye 120 kW volt, magassága pedig 314 méter. Ez volt a Magyar Rádió legnagyobb teljesítményű adótornya, ami a Csepel-szigeten került átadásra.

Közmédia a Rákosi-korszakban
Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1949-1952

Történelmi előzmény:
A Telefonhírmondó adása 1893. február 15-én indult el.
A létrehozott Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. vállalatai:
Magyar Telefon Hírmondó Rt. (részvénytöbbségben)
Magyar Távirati Iroda Rt.
Magyar Filmiroda Rt.
Magyar Tudósító Rt.
Magyar Rádió Rt.

A rádió 1925. december 1-jén kezdte meg a műsorszórást.
A rádió első elnöke Kozma Miklós – egyben az MTI elnöke is volt.
A rádió hivatalos hetilapja, a Rádióélet is.

Telefonhírmondó

Kozma Miklós 1884-1941

Az 1925 és 1945 közötti időintervallumban a rádió főbb témái közé tartozott az 1929-es világválság, az európai országok közti újabb határmódosítások, a szélsőséges eszmék megjelenései, a 2. világháborús haditudósítások a frontról és végül a háború lezárása a győztes nagyhatalmak által. A témák fő sodorvonala tehát az európai aktuál politika és a világot érintő hírek voltak a rádióban. A híradó egyaránt közölte a magyarországi és a külföldi eseményeket is. Természetesen voltak hétköznapi embereket érintő témák is, mint például a zenei közvetítések, rádiós vetélkedők és ekkor már a kívánságműsorok elődjai is debütáltak. A Magyar Rádió fontos szerepet játszott a hazai és világpolitikai helyzet ismertetésében. A hadi események miatt vagy éppen politikai okokból a II. világháborúban számos magyar civil és értelmiségi emigrált külföldre Európán belül és azon kívüli országokba is. A II. világháború alatt oroszánrészt az aktuális hadi helyzetről és hadszínterekről folytak a közvetítések. 1944-től Magyarország területe is hadszínterré változott, nehéz és bizonytalan korszak köszöntött be. A meglévő általános bizonytalanságot tetézte az is, hogy 1944 november 30-án a visszavonuló német csapatok felrobbantották a Magyar Rádió budapesti központját. Ennek következményeként egy éven át vidéki városokban működtették tovább a Magyar Rádiót a megmentett technikai berendezések segítségével.

A 2. világháború után, 1945-ben hazánk szovjet fennhatóság alá került és ekkor megint sok magyar civil, politikus és értelmiségi disszidált külföldre. Ez a változás a Magyar Rádiót sem hagyta érintetlenül. Az új hatalom gyökeresen átalakította a rádiót, hogy annak segítségével kizárólag a maga céljait szolgálja. A háború után a rádióba belépő „külsősöket” ellenőrizték, hogy esetleg nem tartoznak-e valamelyik rendszer ellenes csoportosuláshoz. A kommunista párt igyekezett rendszerhez hű embereket ültetni a Rádióba, de ezt csak fokozatosan és apránként sikerült elérnie. A kommunista hatalom lassan minden korabeli médiaeszköz felett ellenőrző szerephez jutott. A SZEB (Szövetséges Ellenőrző Bizottság) figyelme mindenre kiterjedt, céljuk a kommunisták minél előbbi hatalomra juttatása volt. A Magyar Rádió hivatalosan 1945. május 1-én kezdte újra a műsorszórást. 1945. június 1-én megalakult a Magyar Központi Híradó Rt. Ennek az Rt.-nek Ortutay Gyula volt az elnöke, tőle később Baross Sándor kapta meg a posztot. Ezekben az időkben jelent meg a Magyar Rádió című hetilap is, amely azoknak az embereknek kínált összefoglaló áttekintést a műsorok témáiról, akik nem rendelkeztek rádióval. 1945. július 1-én megkezdtek a Magyar Rádió épületének újjáépítését.

A II. világháború utáni évek, a rádió ellenőrzése: 1946-1953-ig

1946 és 1949 között megkezdődött a lassú, fokozatos, de szinte minden intézményre kiterjedő államosítás, így a Magyar Központi Híradó Részvénytársasága sem kerülhette el ezt a folyamatot. Ez a folyamat előfeltétele volt annak, hogy a kommunisták apránként bekebelezzék az egész Magyar Rádió intézményét. Eközben az ipart, vállalatokat, cégeket, gyárakat, bankokat, médiát és a sajtót is egyaránt államosították. A végső cél a magántulajdon teljes megszüntetése volt Magyarországon. A Rákosi féle „szalámi taktika” tehát nem csak a politikai életben bomlasztotta fel a pártokat, hanem azon kívül is éreztette hatását a különböző intézményekben. Mindezen okokból a magánemberek sem élhettek gondtalanul, gyakran megfigyelték és ellenőrizték őket a hatalom által megbízott káderek. A kommunisták emberei lassan mindenhova beszivárogtak és minden vezető tisztséget megszerezték. 1948. november 2-án megalakult az MDP (Magyar Dolgozók Pártja), ez az Agitációs és Propagandafelelős Bizottság születését is jelentette. A fentebb említett Bizottság az MDP politikai célú médiaszervezete volt, melynek vezéregyéniségei Révai József és Horváth Pál voltak. Ez a testület vált aztán a rádió legfontosabb belső irányítójává és szervesen részt vettek a rádió műsorainak formálásában. Legfontosabb főosztályok közé tartozott a titkárság, vezérigazgatóság és az Agitációs és Propaganda Bizottság. Ezek mellett még működött Idegen nyelvű Agitációs és Propaganda főosztály is, ez főleg orosz nyelvű közvetítést folytatott, továbbá kisebb alosztályok is voltak a Bizottságon belül. A rádióból sugárzott propaganda igen fontos szerepet töltött be a kommunista párt programjainak megvalósításában. Az Agitációs és Propaganda Bizottság több főosztályi szervezettel együttműködve szerkesztette a rádió műsorait és alakította rovatait. A vállalatvezetőség feladata volt a rádió politikai és gazdasági ügyeinek lebonyolítása és ellenőrzése. 1949 májusában a Rádió újság szerkezeti és ideológiai átalakításon ment át a kommunista párt közbenjárása által. 1949 egy fordulópont volt a Magyar Központi Híradó részvénytársaság életében, ez év február elején több adóállomás neve is megváltozott, a budapesti Petőfi Rádiót például Kossuth Rádióra nevezték át, természetesen ezen kívül több átnevezés is történt. 1949-1950 fordulóján a Magyar Rádió jogi helyzete alapvetően megváltozott az átszervezés következtében és számos korábbi privilégiumát veszítette el. A rádió részleges autonómiája is megszűnt és az állam teljesen átvette az irányítását. 1949-ben Barcs Sándor helyett Szirmai István lett a rádió elnöke, 1953-ig, tehát Sztálin haláláig ő volt a rádió tényleges vezetője. Szirmai István 1949. augusztus 17-én jelezte a rádió államosításának lezárulását.

Ezt a politikai változást „A rádió is a dolgozóké” című művében tette közzé. A kommunista alkotmány VI. paragrafusa kimondta, hogy a rádió az egész népé, ezért állami tulajdonba kellett venni az egyenlőség kedvéért, mert társadalmi szempontból ez így „igazságos”. Szirmai mindent elkövetett, hogy a sikeres államosítás után lecserélje a rádió alkalmazottait a hozzá hű kommunista érzelmű emberekre és ezt véghez is vitte. 1949. október elején a rádió vezetése tárgyalást indított és újabb szerkezeti átalakítást szorgalmazott. Erre azért volt szükségük, hogy az új alkalmazottaknak irányt mutassanak, akik propaganda műsoraikkal az államot képviselik és népszerűsítik. 1951. szeptember 19-én a rádió főosztálya kiegészült az úgynevezett „Aktuális Osztállyal”, amely lényegében a legfrissebb és naprakész híreket közvetítette. A főbb rovatok közé tartoztak az: ipari, falusi, külpolitikai, népművelési, oktatási, ifjúsági, hírszerkesztőségi, sporttal és a hangos újsággal kapcsolatos témák.

Az 1950-es évek rádióműsorai közül legfőbb témák a következők voltak:

- Az 5 éves tervek, azaz a tervutasításos gazdálkodás bevezetése.
- Sztálin 70. születésnapjának közvetítése, melyet minden kommunista tagállam rádiója kötelezően sugárzott.
- Harc a klerikális reakció ellen, Grösz József per 1951. június 22-én.
- A rádió munkatársainak tevékenysége és a rádió személyzeti politikája.

A koreai háború 1950-1953, és ennek eredménye: Korea szétszakadása északi és déli részre a 38. szélességi fok mentén.

A legutóbbi műsortéma igen manipulatív megnevezés volt, ugyanis a rádió semmiféle politikai autonómiát nem élvezett, hiszen a párthoz hű kommunista emberek irányították. Mint azt tudjuk a kommunista párt, politikai irányvonalát követve vettek fel munkatársakat a rádióba és igen szigorú szabályoknak kellett megfelelniük. A jelentkezők társadalmi rétege sem volt mellékes. A polgári, munkás, avagy éppen paraszti családok sarjait eltérően bírálták el, más esélyekkel indultak, a kettős mérce kimondatlanul is létezett. A párttagság, magas szintű iskolai végzettség, bizonyos munkakörök betöltéséhez szükséges előfeltételeknek számítottak. A protekció is nagy súllyal esett latba, ennek hiánya vagy épp megléte komoly hatást gyakorolt a jelentkezők esélyeire és további lehetőségeikre az életben.

Mozgalmas 4 év: 1953-1957

1953. július 4-én Nagy Imre miniszterelnöksége alatt a rádió elnöke Benke Valéria lett. Ez az év a reformok, új kormányprogramok éve volt, amelynek célja egy élhetőbb szocializmus megteremtése volt és a rádió is ennek szellemében működött.

Az 1953-1954-es év újabb változást hozott a Magyar Rádió történetében. A rádió hivatalának elnöke Hartai László lett.

1955: A visszarendeződés korszaka. Nagy Imrét követően Hegedűs András lett a miniszterelnök (1955-1956-ig).

1956. október 23-án kitört a forradalom és a Magyar Rádió épületét a felkelők fegyveres harcban elfoglalták a karhatalmi egységektől.

1956. október 28-án Nagy Imre lett a Minisztertanács elnöke a Parlamentben. Sikere csak átmeneti és kérész életű volt, ugyanis a szovjetek Moszkvában már tervezték a megbuktatását. A forradalom két hétig tartott és Magyarország nemzetközi segítség nélkül maradt, ennek következményeként a szovjet katonai intervenció rövid idő alatt felszámolta az ellenállást. A forradalom alatt 1956. október 30-tól november 4-ig a Szabad Kossuth Rádió folyamatosan sugározta műsorait és híreit. 1956 októberében és novemberében Nagy Imre kormánya és a magyar forradalmi csapatok próbáltak segítséget kérni a nyugati nagyhatalmaktól, de azok a párhuzamosan zajló szuezi válságra koncentráltak és nem mertek beavatkozni az itt zajló fegyveres konfliktusba. A nyugati hatalmak ugyanis attól tartottak, hogy az USA és a Szovjetunió esetleges szembekerülése könnyen maga után vonhatja a III. világháború kitörését. A szovjet katonai erők a lengyelek felkelését már korábban levertek, majd a magyar forradalmat is 1956. november 4-én. A forradalom alatti rádióadásokból szinte semmit sem ismerünk, valószínűleg sokat megsemmisítettek a kommunisták az ezt követő megtorlások idejében. Az egyetlen közvetítés, ami fennmaradt az Nagy Imre utolsó beszéde, amit a Szabad Kossuth Rádióban intézett a Világ szabad népei felé. Ez a beszéd azóta a forradalom mementójává vált, ebben hangzott el az azóta szállóigévé vált „csapataink harcban állnak” jelmondat is. 1956. november 4-e után kezdetüket vették a tömeges koncepciós perek, bebörtönzések és kivégzések. A miniszteri posztot Kádár János szerezte meg, aki a magyarság emlékezetében azóta is ellentmondásos politikusként van számon tartva. Nagy Imre és társai Romániába, majd Jugoszláviába menekültek. Két év múlva elfogták őket, és egy koncepciós pert követően a kommunista bíróság halálra ítélte őket. A Rádióban is változások mentek végbe, ugyanis 1957-ben Benke Valériát leváltották. Helyére még ebben az évben Gács László került, aki a Magyar Rádió új elnöke lett. Fontos megjegyeznünk, hogy a 90 éves Magyar Rádió mozgalmas és hosszú története van. Én ebből a nagy és mozgalmas történetből mindössze egyetlen szeletet ragadtam ki, amely az 1893-1957 közötti periódust mutatta be.

Ilyés Márk, Érd, 2015. november. 25.

Dr. Simándi Irén

Ilyés Márk

Cím: 1139 Budapest, Frangepán utca 50-56.

Telefon: (1) 238 9327

Cím: 8000 Székesfehérvár, Fürdő utca 1.

Telefon: (22) 543-400

Az írás elérhető az alábbi honlapon:

<http://www.kodolanyi.hu/kv/cikk/volt-egyszer-egy-magyar-radio-631>

A pusztító jeges ár – 1838

Balkán Bál

Battaiak a nagyvilágban: Burma

VI. ÉVF. 53. SZÁM

2018. MÁRCIUS

Százhalom

ÓVÁROSI KÖZÖSSÉGI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

Fotó: Pap Miklós

A TARTALOMBÓL: Hagyományőrző Balkán Bál • A pusztító jeges ár: 1938 • Testről és lélekről: kis VUK történet • Szomszédoló: Egy fotográfus élete • Sajtódíj: Hogyan lettem újságíró? • Hétköznapi hősök: nagykorú lett a Gólyahír • Angyali „üdvözlét”: a tiszta tér • Világörökség lesz-e a dunai Limes? • Amikor én még kissrác voltam – Kővári László díszpolgár • Battaiak a nagyvilágban: Burma

Szomszédoló – vendégségben Fajkus Józsefnél

Egy fotográfus élete

Borongós téli délutánon indultam az első riportalanyomhoz. Fajkus Józsefhez vezetett az utam a Külső Római utcába. Ezt a részét Érdnek nem nagyon ismerem, így a házigazda már az utcán elélem jött. A beszélgetés apropója, hogy 2018. január 22-én a Parkvárosi Községi Házban (rég) nyílt fotó kiállítás.

- Mikortól tudható a család története?

- A család anyai ága a XVI. századig vezethető vissza. A Palikucsevics család egy nemesi család volt, akiről Zrínyi Miklós is értekezett a szigeti veszedelem című művében. Később a Palikucsevicsket már Pálházy néven ismerték, akiknek rokonai Tökölön is éltek. A család anyai ága nagyjából 1718-1735-ig vezethető vissza. Mint ismeretes Érd sokáig Fejér-megyéhez tartozott, és így a családi iratok Székesfehérvárra kerültek. Hivatalosan a székesfehérvári érsekség alá voltak rendelve, amelyet Mária Terézia királynő és VI. Piusz pápa alapított 1777-ben.

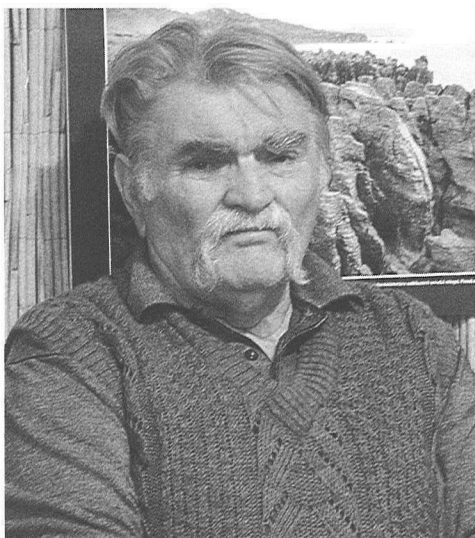
Annyit kell tudnunk erről, hogy Érd akkori lakosságának nagyobb része katolikus illír, míg a kisebb része ortodox volt. Az itteni illírség valószínűleg Montenegró és a Buna folyó vidékéről érkezett, melyet Szilágyi József és Soksevits Dénes kutatásai is igazoltak. A XX. században a Fajkus család oldalága Bőnyön és Érden élt. 1911-ben az egyik egyik felmenőnk előljárásági tisztséget töltött be Érden a dunai házban, az óvoda épületében. Én a háború miatt Bőnyön születtem.

1920-ban az érdi illírek egy része, az akkor szerveződő szerb-horvát-szlovén királyságba emigrált, azonban voltak, akik maradtak. Számos helyi család kereste fel azóta is rokonait Montenegróban és környékén. Ezen rokoni kutatásokat főként Urbán László és Szilágyi József végezték. 1938-ban a Jézus Szíve kápolna építésekor a helyi családok anyakönyveit Kudó Jó-

zsef valamilyen okból, a halotti anyakönyvekkel együtt Veszprémbe vitte és onnan csak több évtized múlva kerültek vissza. A későbbiekben apám Bajorországba került amerikai hadifogságba 1946 és 1948 között.

- Mikor került a teljes család Érdre? Mikortól kezdte érdekelni a fényképezés?

- A teljes család csak 1948-ban települt át Bőnyről Érdre, melyet az érldi források is közölnek. Az átköltözés úgy 12 éves

korom körül történt meg, és ekkor Diósdon beíratk az ötös, majd később az óvárosi hetes iskolába. Kezdetben nagyon rossz volt elhagyni a régi megszokott környezetet, valamint a régi ismerőseket. 1956-ban az érdi óvárosi iskola környékére költöztünk a kápolna melletti ház közvetlen szomszédságába. További tanulmányaimat Gödöllőn végeztem. Osztályfőnököm Segesdi Jánosné volt, akitől 1956-tól fogva a fényképezéssel kapcsolatos fogalmakat, ismereteket és gyakorlati dolgokat sajátítottam el. Félig-meddig autodidakta módon, önképzéssel kellett elsajátítanom bizonyos dolgokat, ugyanis az iskola költségvetése akkoriban igen szegényes volt.

Néhány éves képzés után helytörténeti témák iránt kezdtem érdeklődni, és ezt remekül tudtam ötvözni a fényképezéssel. Rózsa Kálmánné Érd-ligeti főiskolai tanárnő elhivatottsága ugyancsak nagy hatást gyakorolt rám. 1962-től fogva unokatest-

vérem dr. Pálházy István támogatását is megkaptam a fényképezéshez. Ő szintén helytörténeti témákat kutatott és ez különlegesen hasznosnak bizonyult az utókor számára, ugyanis mindkettőnk sok műemléket regisztrált és örökített meg. Ezek között a fotók között sok megtalálható a Fortepan érdi helytörténet oldalán, melyen 1900-tól számítva találhatunk helyi érdekességeket. 1966-68 között egy ideig nem hódolhattam a szenvedélyemnek ugyanis az akkori kornak megfelelően két évre bevittek katonának. Emlékeim alapján a munkabér ekkor különösen alacsony volt, és ebből nem mindig tudtam finanszírozni a munkámhoz szükséges fényképezési eszközöket. Katona éveim után a Szepes Gyula Művelődési Központban folytattam a munkásságomat. Ekkoriban Lukács Zoltán, illetve Izeli József atya támogattak tanácsokkal, szakkönyvekkel. Fényképezési továbbképzésem a családom biztatására történt, az 1970-es években.

- A kiállításon főleg régi képek szerepeltek. Mit szeretett vagy kit, kiket szeretett legjobban fényképezni? Mit jelent Önnek a fotózás?

- 1987 és 2002 között főként szentendrei ihletésű fotóim és művészeti hobbi fotói jelentek meg. Számomra a fényképezés nem munka, hanem a mai napig szenvedély, melyet közel 60 éve művelek. 2000-től vagyok a Duna Art Fotóklub tagja, és 2004-től fényképeim helyet kapnak a Szepes Gyula Művelődési Központ kistermének 2 hónapos kiállításai között, a Portrék folyosókon. Az óvárosi képeimet a Kis Sándor túravezető által szervezett kirándulások ihlették, ugyanakkor számos helyi híres embert is fényképeztem, többek között Jovicza Ignácot, Szlameniczy Istvánt, Dóka Klárát, Kóka Rozáliát, Tímár Editet, Kovács Sándort. Szintén fényképekkel dokumentáltam az Érd óvárosi Szent Mihály templom renoválását, amelynek irányításával az Atya betegsége miatt Ábel Andrást bízták meg. A templom története sokakat foglalkoztatott, ugyanis az egykori Kereskényi Gyula plébános az Érd-Batta plébánia című munkájában számos szakrális és spi-

rituális élményéről számolt be a templomról és környékével kapcsolatban. 2004 óta nyugdíjasként tevékenykedem, de azóta is

közzétenni. 2006-ban fogalmazódott meg bennem, hogy egyfajta összefoglaló munkát készítsek el az eddigi fényképeimről,

rokonokról, barátokról készült képek különösen kedvesek számomra és fontosnak vélem, hogy mindezeket az utókor embere is láthassa digitalizált formában.

Egy egy fénykép néha többet mond el, mint a szöveg. Ezért tartom fontosnak a közösség szempontjából, hogy ezek a régi képek részt vegyenek kiállításokon. Eddig három egyéni és több csoportos kiállításom is volt. A Községi Oldalra is gyakran teszek fel képeket, úgy látom, hogy érdekli az embereket. Az a legnagyobb gondom, hogy nincs igazán olyan közösségi tér a sok gyűjtött képemnek, amelyek 1913. óta vannak a birtokomban.

2018-as legújabb terveim között szerepel a digitális kronológiai tábla, amely nagyban segítené Érd helytörténetészeinek munkáját. Különlegesebb témáim között szerepelnek az érdi Magyar Földrajzi Múzeum rendezvényeiről készült fotók, az egyházi témájú képek, mint a vízszentelés, Balázs áldás, karácsonyi, nagypénteki és húsvéti áldások. Mostanában ugyan kevesebb rendezvényen veszek részt, de mindenképpen folytatni szeretném a nyugdíjas éveimre eltervezetteket.

Ilyés Márk

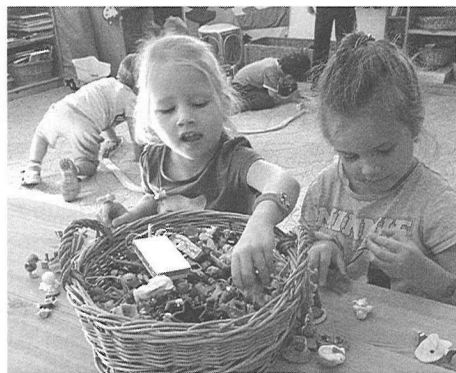

számos kulturális programon veszek részt. Terveim között szerepelnek még a digitális képek, melyeket a Fortepanon szeretne

melyek között helytörténeti, életkép, portré és egyéb fontos események témái szerepelnének. Mint azt említettük az ismerősökről,

NYÍLT NAPOK, ÓRÁK ÓVÁROSI TAGÓVODÁNKBAN:

április 16-án hétfőn és április 17-én kedden 9.00-11.00 és 15.00-17.00-ig

Kedves érdeklődő Szülő!

- Kíváncsi rá, milyen az óvodánk?
- Szeretné megtudni, hogy mennyit játszhat egy nap gyermeke nálunk?
- Az óvó nénikkel szeretne megismerkedni?
- Gyermeke ki szeretné próbálni a tornaterem eszközeit és az udvari játékokat?

Akkor várjuk szeretettel a fenti időpontokban egy jó beszélgetésre, ismerkedésre. Szívesen válaszolunk a kérdéseikre.

Minden csoportba betekintést nyerhetnek, ahol az óvó nénik, dajka nénik, pedagógiai asszisztensek szeretettel várják a leendő ÓVODÁSAINKAT egy kis KÖZÖS játékra!

Jöjjenek bátran, forduljanak felénk bizalommal!

Pitypangos óvoda kollektívája nevében:

Sebestyén Mihályné
intézményvezető

Mikulásik Judit
tagóvoda vezető

Az óvodai beíratás időpontja az óvoda épületében:

2018. április 23-án (hétfő) 8.00–18.00 óráig

2018. április 24-én (kedd) 8.00–14.00 óráig

(További információkat a beíratásról a városi honlapon találhatnak)

Százhalom

2018. ÁPRILIS

26 HÉTFŐ Emánuel, Emánuela, Larissa, Árpád	2 HÉTFŐ Húsvét Áron, Ferenc	9 HÉTFŐ Erhard, Ákos, Döme	16 HÉTFŐ Csongor, Bernadett	23 HÉTFŐ Béla, Adalbert	30 HÉTFŐ Katalin, Kitti, Zsófia, Piusz
27 KEDD Hajnalka, Lidia, Augusta	3 KEDD Buda, Richárd, Hóvirág, Indira	10 KEDD Zsolt, Ezékiel	17 KEDD Rudolf, Izidóra	24 KEDD György, Fidél, Debóra	1 KEDD Munka ünn. Fülöp, Jakab, Zsáklín, József
28 SZERDA Gedeon, Johanna	4 SZERDA Izidor	11 SZERDA Szaniszló, Glória, Leó	18 SZERDA Andrea, Ilma, Apolló, Aladár	25 SZERDA Márk, Ányos	2 SZERDA Zsigmond, Atanáz, Zoé
29 CSÜTÖRTÖK Augusta, Bertold	5 CSÜTÖRTÖK Vince, Iréna, Teodóra	12 CSÜTÖRTÖK Gyula, Baldvin, Sába	19 CSÜTÖRTÖK Emma, Malvin, Zseraldina	26 CSÜTÖRTÖK Ervin, Kléusz	3 CSÜTÖRTÖK Tímea, Irma, Jakab, Fülöp
30 PÉNTEK Nagypéntek Zalán	6 PÉNTEK Vilmos, Biborka, Celesztin	13 PÉNTEK Ida, Márton, Hermina	20 PÉNTEK Tivadar, Tihamér, Töhötöm	27 PÉNTEK Zita, Mariann, Anasztáz	4 PÉNTEK Mónika, Flórián
31 SZOMBAT Árpád, Benjámín, Benő	7 SZOMBAT Herman, János	14 SZOMBAT Tibor	21 SZOMBAT Konrád, Zelmira, Anzelm	28 SZOMBAT Valéria, Péter	5 SZOMBAT Györgyi, Iréna
1 VASÁRNAP Húsvét Hugó, Agád	8 VASÁRNAP Dénes, Valér, Valter	15 VASÁRNAP Anasztázia, Tas, Oktávia	22 VASÁRNAP Csilla, Noémi, Kájusz	29 VASÁRNAP Péter, Katalin, Roberta	6 VASÁRNAP Ivett, Frida, Judit, Yvett

Kérvény az érd- óvárosi Kakukk-hegy, Sánc-hegy és környékének nemzeti emlékhelyé nyilvánításáért

Tisztelt Dr. Boross Péter alelnök úr!

Az épített és szellemi örökségük megóvása mellett elkötelezett lokálpatrióta érdiek szeretnék, az érd-óvárosi szakrális területeket, épületeket és műemlékeket megmenteni az utókor polgárai számára. Az Érdi Hungarikum Klub tagsága felkarolva ezt a kezdeményezést- szeretné elősegíteni az alább bemutatott helyszínek és épített örökségek Nemzeti Emlékhelyé nyilvánítását. Ebben az ügyben fordulok tisztelettel Önhöz. Az alábbi szakmai, történelmi alaposítással elkészített ismertetőkkel szeretnénk alátámasztani kérésünket.

A Sánc-hegyen lévő Földvár

A bronzkori földvár nyomai a Sánc-hegy tőszomszédságában láthatók, alapjait Kr.e. 1600 körül rakhatták le. A különböző népek kihasználták a Duna közelségét és a pannon-agyag dombok kínálta lehetőségeket. A kiemelkedő magaslatot különböző fortifikációkkal erősítették meg és földvárrá alakították. A sánc közel 300 m hosszú 150 m széles építmény. A sűrűn lakott, több száz évig fennállt településen az új házakat az előzőek romjaira építették. Egykoron a pannon eraviszkusz törzsek is használták, a kereskedelmi utak és a Duna megfigyelésére majd utánuk a rómaiak is emelhettek őrtornyot itt. Kissé távolabb Százhalombatta felé koravaskori (Kr.e. 650-550 táján épült) halomsírműz taláható. Luczenbacher János 1847-ben Érden körülbelül 126 db halomsírt regisztrált, míg Százhalombatta területén nagyjából 400-at sikerült azonosítania. Később a sikeres munkálkodása emlékére magyarosította nevét Érdy Jánosra. A napjainkban hivatalos régészeti szakvélemény szerint ezekbe a sírhalmokba először a hallstatti kultúra vezető rétege temetkezett, majd az utánuk érkező kultúrák és népek folytatólagosan használták ezeket a halmokat, mint szakrális temetkezési helyeket.¹ A későbbi évezredekben számos kultúra és nép váltotta itt egymást, akik eredetüket tekintve különböztek egymástól, de ugyanazokat a „kitaposott” helyeket használták temetkezésre. Ehhez a helyhez fűződik egyik ősi mondánk a tárnokvölgyi csata, a hunok (Kr.u. 4. század) korából. Atilla fejedelem hunjai itt a hosszan elhúzódo Tárnokvölgy ezen szegletében, vagyis a Földvár közelében, ütköztek meg a Római Birodalom Macrinus és Detre vezette germán és egyéb népekből toborzott segédhadával. A monda szerint az ütközetben elesett harcosokat ide temették el. A népnyelv ennek okán Atilla várának nevezi a helyet.²

A Római út és környéke

A mai Érd-Óváros Duna-melletti területét az ókorban Potentiana néven nevezték a rómaiak, illetve volt egy közeli auxiliáris táboruk, melynek neve Tusculanum lehetett, de ez utóbbi kevésbé bizonyítható. A Potentiana nevű település az ókori római forrásokból és térképekről ismeretes, ezért létezése nem kérdéses, igen fontos állomás és közlekedési csomópont volt az egykori Aquincum tőszomszédságában. A 19. század derekán Luczenbacher János, Kereskényi Gyula érdi plébános és Rómer Flóris terepbejárásokat és feltárásokat folytattak az Érd Óváros területén fekvő római limes nyomvonalánál.³

A Magyar Régészeti Topográfia az érdi római útról a következőket írja: "Az Aquincumtól délre vezető limes út érdi szakasza a XIX. században még teljes hosszában jól látható volt." 1853-ban Johann Gabriel Seidl a római út nagyszerű maradványairól írt. Rómer Flóris szerint: "Érdenél, a Tétényi csárdán alul 600 lépésnyire a régi posvány szélén megy el és betér a római út, melynek köveit és kövezetét mindenhol tisztán látni. Az út a Duna melletti síkságról a ma is Római útnak nevezett mélyútban vezetett fel a pannon-agyag fennsíkra, ahol dél és délkeleti irányban haladt Matrica (a mai Százhalombatta) határa felé.

¹ Forrás: <https://www.erd.hu/a-mi-varosunk/varosunkrol>

² A tárnokvölgyi csatáról elsődleges forrásként Anonymus értekezik a Gesta Hungarorumban és Kézai Simon is említ a Krónika című művében. A későbbi Képes krónika című műben is megemlékeznek erről az ütközetről, ez utóbbi mű egy ismeretlen szerző hagyatéka, melyet Káldi Márk székesfehérvári órkanonok folytatott. Az irodalmi műveket gyakran a történelmi témák ihletik, erre több példa is van. Vörösmarty Mihály Érden tartózkodva írta meg 4 soros Etele című versét, 1833-ban, melyben Attilára, mint Isten ostarára utal. Ennek a csatának a története inspirálta Arany Jánost, arra, hogy megírja Keveháza című versét 1853-ban, majdan az 1855-1856-os években megírta Csaba trilógia című művét és ebben is tesz utalást a tárnokvölgyi ütközetre.

³Érdi Krónika, II. bővített kiadás. Dr. Kubassek János szerkesztésével, Érd Város Önkormányzata, 2004/ 148. p.

A limes út érdi szakaszának északi és déli részét a rajta vezető földút erősen megrongálta a pannonyaggyag fennsíkra felvezető szakaszt, a kutatói vélemények szerint az újkorban lerakott lapos kövek borítják.⁴ Érdekességgé említhető még az érdi Római út mentén végigvonuló Szent György vonal, mely a régi krónikások szerint errefelé húzódik. Az utólagosan Szent György vonalnak keresztelt mágneses erővonalak mentén már az ősi időkben kialakultak a szakrális helyek, majdan a templomok, városok és gyógyászati központok. A római út hadiútként való használatára és a kereskedelmi szerepére Ottományi Katalin is utalást tesz: *Római villagazdaságok Érden, a Benta-patak völgyében* című művében. A továbbiakban érdemes elolvasni Jovicza Ignác gondolatait az 1970-es felmérés után: „A Mély utat Gyormának is nevezik. Az utat szegélyező hegybe vájt múlt század közepén épült prэшázás lyukpincék is helyreállításra szorulnak. A gyorma szó törökül völgy-szorost jelent.” A Mély út kőburkolata a különleges szépsége okán feltétlenül védendő, a kisebb sérülései helyreállítandók. Ez az út helyi védelem alá helyezendő, mivel nemcsak érdi viszonylatban különleges, de országos szinten is páratlan szépségűnek mondható.⁵ Jovicza Ignác visszaemlékezése óta sok minden változott. A római út szakszerű felmérését 2000 májusában Mráv Zsolt és Szabó Ádám a Magyar Nemzeti Múzeum római koros régészei végezték el.⁶ 2007-ben az út nagy része le lett betonozva, így tehát napjainkban, 2020-ban már csak foltjai láthatóak az ókori alapoknak.

II. Lajos király emlékmű

A Mohács mezejére tartó II. Lajos magyar király Ákosházi Sárkány Ambrus vendégeként 1526. július 20 és 24 között tartózkodott Érd akkori kastélyában. Az emlékmű a király és kísérete, a mohácsi csatába induló és itt megpihenő hősök tiszteletére készült. Az emlékművet egy római korból származó kőoroszlán díszíti, amely korábban a kastélyból vagy annak udvaráról került ide. Az 1926 július 20-i avató ünnepség előzményeként Kudó József plébános misét tartott az óvárosi Szent-Mihály templomban, ahol kis műsorra is sor került. Fellépett a Levente dalegyesület Dr. Medved János orvos vezetésével. Az emlékmű előtt népes ünneplő tömeg jelent meg az iskolásoktól kezdve a lengyel konzulátuson át a jezsuitákig. Baranyay Nándor főjegyző köszöntötte az egybegyűlteket, majd Aggházy Kamil, a Hadi Múzeum helyettes igazgatója ismertette az emlékmű létrejöttének körülményeit. A Duna melletti településen, az egykori hadiút mentén elhelyezett táblák szövegét egységesen ők fogalmazták meg. A magyar és lengyel hősöknek emelt műemlék ma is látható.⁷ A mohácsi csata 500. évfordulója 2026-ban lesz és ez a közös megemlékezés igen fontos mérföldkő lesz a hagyományosan jó magyar-lengyel barátság elmélyítésében.

Az egykori Sina kastély helye és a még meglévő- hozzá tartozó pincerendszer és a gazdatiszti épület a Kakukk-hegy északi oldalán

Buzás Gergely *Sárkány Ambrus érdi udvarháza* című összefoglaló művében részletesen írta kastély közvetlen előzményéről, a kora Árpád-kori földvárról, ami ennek helyén állt és a további történetéről is. Később az erősség helyén kastély épült, melynek első feljegyzett tulajdonosa Ákosházy Sárkány Ambrus volt. Az utánuk következő századokban birtokolták még olyan híres nemesi családok is, mint például az Illésházyak, Szapáryak, Batthyányiak, Sinák és Wimppfenek. Az uradalom első pontosabb és részletesebb leírását Athanasio Georgiceo áruhás dalmát utazó adta 1626-ban. A török hódoltság idején a bégek szerája volt, ide fűződik a Szapáry monda, mely szerint Hamzabég (Érd török neve) település akkori török helytartója-valószínűleg Kászim bég- itt tartotta fogva Szapáry Pétert.⁸

⁴Érdi Krónika, II. bővített kiadás. Dr. Kubassek János szerkesztésével, Érd Város Önkormányzata, 2004/ 148. p.

⁵Jovicza Ignác: Érd története és műemlékei. Kézirat. Csuka Zoltán Városi Könyvtár Érd. 1970./68.p.

⁶Érdi Krónika, II. bővített kiadás. Dr. Kubassek János szerkesztésével, Érd Város Önkormányzata, 2004/149.p.

⁷Kovács Sándor: Érdi Honismereti Kaleidoszkóp, Válogatott Publicisztikai írások, Magyar Földrajzi Múzeum Érd, 2014./ 32-33.p.

⁸Kereskényi Gyula: Az Érd (Hamzabég) és Batta (Százhalom) községek történeti vázlata (1874) című művében értekezett a történetről. Érdekességgé elmondható, hogy Kereskényi Gyula helytörténész plébános írta még: Az érdi plébánia története (1886) című művet, melyben a helyi egyházi életéről is részletesen beszámolt.

A rab Szapáry Péter minden bizonnyal Buda felszabadítása idején 1686 körül szabadulhatott innen és emberségességéről tett tanúbizonyságot, a kocka fordultával nem állt bosszút a korábbi kínzóján és fogva tartóján.⁹ A Wajthay Ferenc-féle felmérésnek köszönhetően ma sokat tudunk a kastély átépítését megelőző korszakából, az egyes helyiségek használati módjáról, a térsorok funkcionális rendjéről. Wajthay Ferenc bámulatossággal rögzítette a látottakat, így kis képzelőerővel újra végigjárhatjuk az egykori kastély folyosóit és termeit. Mint arról már szó esett, a kastélynak az idők folyamán számos további tulajdonosa is volt. Az egyik legmeghatározóbb a kastély életében a rendkívül vagyonos Sina György és a kastélyt neobarokk stílusban átépítő fia, Sina Simon a térség igen jelentős polgárai voltak. Épp ezért az épületet Sina-kastély néven is emlegetik. A Szapáry-kastélyhoz tartozott még a részben ma is létező, hegybe vágott pincerendszer és a máig fennmaradt gazdatiszti ház is. Fontos megemlítenünk a jezsuita noviciátus 1921-1928 közötti működését a kastélyban és az itt tevékenykedő elhivatott teológusok és misszionáriusok neveit, mint, például: András Imre, Hunya Dániel, Joó András, Lischerong Gáspár, Lidoni-Litványi György, Müller Fülöp és Müller Lajos. Ebben az intézményben oktatott Kerkai Jenő jezsuita atya és népművelő is, továbbá Shvoy Lajos székesfehérvári püspök is járt itt, amikor még Érd Fejér-megye része volt. Az egykori kastély helye előtt ma egy tábla áll, melynek tanúsága szerint a KALOT (Katolikus Agrárfűzési Legényegyletek Országos Testülete) bentlakásos népfőiskolája ebben az épületben kezdte meg működését 1940-ben. Tragikus halála előtt nem sokkal, az 1941-es esztendőben Teleki Pál is ellátogatott ide. Nagy változások mentek végbe a területi közigazgatás terén, Érd ugyanis a II. világháború végéig Fejér-megye része volt és csak 1945 után került át ténylegesen Pest-megye közigazgatásába. A Szapáry vagy Sina-kastély sorsát azonban nem a II. világháború pecsételte meg, ez idő alatt hadikórházként használták, hanem a későbbi elhanyagolása miatt eléggé leamortizálódott az állapota. A kastélyt állami kormányrendelet alapján 1971-bentörölték a műemlékvédelmi listáról, majd még ebben az évben le is bontották a rossz állapotára hivatkozva.¹⁰ Fontos megemlítenünk azt is, hogy mindezek ellenére a gazdatiszti ház, a kastélydomb bástyafala és a pincerendszer megmenekült az egykori ifjúsági csoport helyi szervezete az érdi KISZ közreműködése által. Akkoriban a kastély környékén lévő műemlékek megmentése is nagy sikernek számított, bízunk benne, hogy a jövőben lehetőségünk nyílik a többi műemlék és terület oltalom alá helyezésének kérvényezésére. Érdekességként említjük, hogy a KALOT létrejöttének 80. évfordulója most 2020 december 5-én lesz, továbbá Bogner Mária Margit születésének 115. évfordulója, ugyancsak ebben az évben lesz, boldoggá avatását a Fejér-megyei Püspökség erre az évre tűzte ki. Bogner Mária Margit sírhelyét a kastélydombról 1956-ban helyezték át a Szent-Mihály templom kertjébe és új sírhelye a katolikus hívők zarándokhelyévé vált az évek folyamán. A kastélydomb környéke és általánosságban véve az Óváros területe napjainkban, 2020-ban is kedvelt célpontja a helyi kiránduló csoportoknak és a távolabbi tájakról érkező turistáknak, akik itt érezhetik eme ősi szakrális terület különleges atmoszféráját és láthatják a pazar panorámáját. Szeretnénk hinni és bízni benne, hogy majd unokáink és a jövő érdi polgárai is láthatják még ezeket a megmaradt helyi csodákat.

Az összefoglalást készítette: Ilyés Márk

Remélem, a fentebb leírtak alapján megalapozottnak találja kérésünket, mely a megfelelő fórumon az ön megtisztelő támogatása által pozitív elbírálásban fog részesülni.

Üdvözléssel az Érdi Hungarikum Klub nevében:

Brunczvik Attila klubvezető

⁹A történetet Jókai Mór: Török világ Magyarországon című romantikus történelmi regényében dolgozta fel, 1853-ban. Szabó Lőrinc az 1942-ben írt: A rab Szapáry az övéhez című versében ír Szapáry Péter szenvedéseiről. 1964-ben Lipták Gábor: Regélő Dunántúl művében, a 154-164. oldalon utal a történetre.

¹⁰ Forrás: <https://archeologia.hu/content/archeologia/153/buzas-gergely-erdi-kastely.pdf>

F elhasznált szakirodalmak, utalások, internetes források és térképek jegyzéke

A, Elsődleges források:

Anonymus: Gesta Hungarorum

Képes krónika ez a mű egy ismeretlen szerző hagyatéka, melyet Kálti Márk székesfehérvári őrkanonok folytatott.

Kézai Simon: Krónika

B, Felhasznált szakirodalmak:

Érdi Krónika, II. bővített kiadás. Dr. Kubassek János szerkesztésével, Érd Város Önkormányzata, 2004.

Jovicza Ignác: Érd története és műemlékei. Kézirat. Csuka Zoltán Városi Könyvtár Érd. 1970.

Kereskényi Gyula: Az Érd (Hamzsabég) és Batta (Százhalom) községek történeti vázlata, 1874.

Kovács Sándor: Érdi Honismereti Kaleidoszkóp, Válogatott Publicisztikai írások, Magyar Földrajzi Múzeum Érd, 2014.

C, Jegyzetben történt utalások irodalmi művekre és versekre:

Arany János: Csaba trilógia

Arany János: Keveháza

Jókai Mór: Török világ Magyarországon

Lipták Gábor: Regélő Dunántúl

Szabó Lőrinc: A rab Szapáry az övéihez

Vörösmarty Mihály: Etele

D, Internetes források:

<https://archeologia.hu/content/archeologia/153/buzas-gergely-erdi-kastely.pdf>

<https://www.erd.hu/a-mi-varosunk/varosunkrol>

E, Ábra és kép melléklet:

1. kép: Érd Megyei Jogú Város Műemlékei és Épített Értékei-óvárosi részlet. A nemzeti örökségként javasolt területek zöld pontokkal jelölve.
2. kép: Térkép a Sánc-hegyről és környékéről.
3. kép: Az érdi Sánc-hegy a tököli part felől nézve.
4. kép: Az ér-d-óvárosi Római út maradványa.
5. kép: A II. Lajos emlékmű.
6. kép: A kastély alatti pince boltíve és a lovagterme.
7. kép: A régi KALOT épülete. A <https://demos.algorithmia.com/colorize-photos> honlapján színeztem ki.
8. kép: Az egykori Szapáry-Sina kastély maradványai. Fotózta: Barbi Bellamy.
9. kép: Az egykori kastély ma is létező bástyafala.
10. kép: Az egykori uradalmi gazdatiszti ház.

F, Felhasznált képek forrásai:

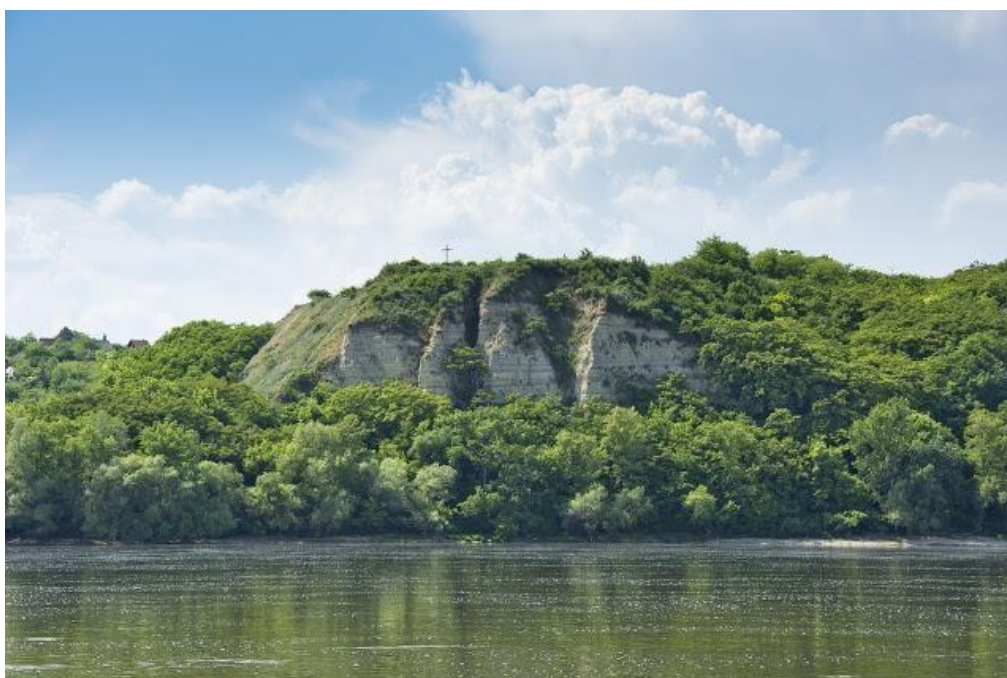
1. Érd Megyei Jogú Város Műemlékei és Épített Értékei ismertető füzetből szkennelt térkép.
2. <https://www.google.com/maps/search/S%C3%81NC+hegy+t%C3%A9rk%C3%A9p/@47.3426874,18.9427766,17z/data=!3m1!4b1?hl=hu>
3. <http://tortenetekkepekkel.blogspot.com/2018/05/biciklitura-duna-menten.html>
4. <https://mapio.net/images-p/26095914.jpg>
5. A II. Lajos emlékmű és táblája. Fotózta: Ilyés Márk.
6. http://www.muemlekem.hu/magazin/gotikus_kastely_maradvanyai_erdi_pince
7. https://erdmot.hu/sites/default/files/styles/lead_image_full_retina/public/image/2020/01/19/kalot1_200119.jpg?itok=-dFN0f6F
8. <http://erd.varosom.hu/latnivalok/tortenelmi-emlekeink/Szapary-kastelyrom-volt-Sina-kastely.html>
9. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/32/Listed_Baroque_wall._-_%C3%93falu%2C_%C3%89rd.JPG
10. A gazdatiszti ház több szemszögből. Fotózta: Ilyés Márk.

1. kép

2. kép

3. kép

4. kép

5. kép

6. kép

7. kép

8. kép

9. kép

10. kép

Reguly 200

Akkor és most-Reguly Antal tudományos tevékenysége

MTA Székház Felolvasóterem (1051 Budapest, Széchenyi István tér 9. I. emelet 2019.
október 17.)

9:00-9:15 Megnyitó:Az ülészak elnöke. A konferenciát megnyitó beszédet Csúcs Sándor mondta el (Pázmány Péter Katolikus Egyetem).

9:15-9:30 Vera Kondratyeva (hanti világzene énekes): Üdvözlő az Ob-vidékéről.

9:30-9:45 Ruttkay-Miklós Eszter:Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház: Regulyverzum. Mindent Regulyról. Az életmű és hagyaték bemutatási lehetőségei.

9:45-10:15 Szij Enikő (Eötvös Lóránd Tudományegyetem): Reguly nem „Észak Kőrösi Csomája”, hanem „olyan Péntek-telen Robinzon-féle.”

10:15-10:45 Bakró-Nagy Marianne(MTA Nyelvtudományi Intézet/Szegedi Tudományegyetem): Öshonos népek közötti anyaggyűjtő gyakorlat a 19. században: Reguly példája.

10:45-11:15 Alekszej Zagrebin és Alekszandr Jegorov(Udmurt Institute of History, Language and Literature, Udmurt Federal Research Center, Ural Branch of RAS, Izhevsk): Local assistants and key informants as connecting links between Researcher and Ethnos: the Finno-Ugric Case.*(Erről az előadásról sajnos nem tudtam jegyzetelni, mert orosz nyelven zajlott, amit nem beszélek és nem értek.)*

13:00 -13:30 Nagy Zoltán(Pécsi Tudományegyetem): Reguly Antal és a bontakozó kultúra adományok.

13:30-14:00 Kerecsi Ágnes(Néprajzi Múzeum): Reguly Antal tárgyi néprajzi gyűjtései.

14:00-14:30 Gulyás Zoltán(Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház): Reguly Antal uráli térképezésének jelentősége a nemzetközi kartográfiatörténet tükrében.

14:30-15:00 Sipos Mária(MTA Nyelvtudományi Intézet): Formula és nyelvtani szerkezet Reguly Antal hősénekeiben.

15:15-16:15 Filmbemutató: Tónya vitéz emlékezete a jugani hantik körében. Bevezető: **Olga Kornyienko** dokumentumfilm rendező (OOO Studia O. K. Szurgut), **Vera Kondratyeva** és **Csepregi Márta**(ELTE). <http://surgutfilm.ru/>

Az esemény alatt megtekinthető volt a 200 éve született Reguly Antal-a Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház vándorkiállítása. A konferenciát támogatta a Finnugor Népek Világkongresszusa és az Emberi Erőforrások Minisztériuma.

AZ ELŐADÁSOK RÖVID ÖSSZEGZÉSE

**Ruttkay-Miklán Eszter:Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház:
Regulyverzum. Mindent Regulyról. Az életmű és hagyaték bemutatási lehetőségei.**

Regulyval és kutatásaival kapcsolatban komoly érdeklődések mutatkoztak magyar, svéd, finn és orosz tudományos életben egyaránt. Reguly Antal műveiből eddig 4000 oldal lett digitalizálva és számos levele Szentpéterváron található. Reguly Antal egyik legfőbb mecénása Balugyánszky Mihály volt. Reguly térképészeti munkáját 2019-ben, Gulyás Zoltán dolgozta föl és jelentetett meg a témáról önálló könyvet, ami Július 11-én készült el, Reguly Antal 200. születésnapjára. Gulyás Zoltán könyve, Reguly Antal térképészeti munkássága címmel jelent meg, ami egy komoly, szakszerű és igényes összefoglaló mű. Fontos megemlíteni még Vera Kondratyeva segítségét a hanti-manyisi népdalok kutatását, elemzését illetően, aki jelen korunk egyik legismertebb manyisi népdal éneke. A magyarországi tudományos fórumok, múzeumok, iskolák és a média is nagy figyelmet fordított a finnugor kutatás Reguly által képviselt hagyatékára és több helyen felkarolták a vele kapcsolatos előadások, műsorok lebonyolítását, megszervezését. Az Oroszország területén élő finnugor népek csakhamar a nemzetközi érdeklődés központjába kerültek, de természetesen az orosz tudósok is felfigyeltek rájuk. Az oroszországi tudományos műhelyek is mecénásként léptek fel a kutatásuk ügyében. Dina Geraszimova néprajzkutató segítségét a források felkutatása, információgyűjtés és a tudományos ismeretterjesztés terén szintén fontos kiemelni. A 2019-ben megújult és sok mindennel kiegészült kiállítás vándorútja végeztével Zircen a Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóházban fog majd állandó helyet kapni, Reguly 200 néven. Ezen kívül fontos említeni az évente megrendezett zirci Reguly fesztivált, amit minden év Július 11-én tartanak, Reguly Antal születésnapján, a finnugor őstörténeti tudományágat megalapozó tudós tiszteletére.

**Szij Enikő,Eötvös Lóránd Tudományegyetem: Reguly nem „Észak Kőrösi Csomája”,
hanem „olyan Péntek-telen Robinzon-féle.”**

Az elején tisztázni kell, hogy mind két kutató óriási tekintélynek örvend máig. Reguly Antal ugyan később tevékenykedett, mint Kőrösi Csoma Sándor, de ettől függetlenül mind ketten komoly és vitathatatlan érdemeket szereztek abban a tudományos műfajban, melyet műveltek. Reguly Antal és Kőrösi Csoma Sándor párhuzamba állítása ennek okán nem minden téren helytálló, ugyanis világnézetük és kutatásai eredményeik eltérőek voltak, természetesen érdemeikből ez semmit nem von le. Mind ketten máshol keresték a magyarok rokonait és őshazáját, a magyar nyelv eredetét, ezért eltérő következtetésekre jutottak, mindazonáltal tisztában voltak a magyar nép többgyökerűségével is. A különbségeik említése után érdemes hasonlóságait is megemlíteni, ugyanis mindketten a magányos utakat és kutatásokat preferálták, az erőfeszítésekkel, kihívásokkal és lemondásokkal teli utakat. Mind ketten emberfeletti erőfeszítéseket tettek, egy-egy kitűzött cél elérése érdekében.

Reguly komoly érdemeket szerzett a kulturális antropológia terén is, ami az Urál-hegység területén és annak környékén élő finnugor és részben szibériai népeket illeti. Nem kizárólag csak nyelvileg, hanem embertanilag is vizsgálta ezeket anépeket, és a velük rokonitörzsi csoportokat. Eza szemlélet forradalmian újnak számított a korábbi kizárólag csak nyelvészetre támaszkodó kutatásokkal szemben. Reguly Antalra természetesen a német, finn, svéd és orosz kutatók is hatottak, de legalább ilyen szinten hatott rájuk elmélyült tudásával ő is. A német kutatóktól sem állt távol a humán antropológia figyelembe vétele. A korszakban egyre többen tartották az adott kutatott népre, törzsre vonatkozó embertani jellegzetességeket nagyobb súllyal latba eső érveknek, mint a nyelvi besorolásukat. Reguly munkásságatermészetesen nem politikai érdekeket szolgált, nem megbízásból folytatta kutatásait, hanem őszinte érdeklődése vezérelte ebben. Előítéletektől mentesen és mindenféle elfogultság nélkül végezte kutatásait. Nem kizárólag csak nyelvi kutatásokat végzett, hanem koponyákat is megvizsgált. Ezen vizsgálatok idején terjedtek el róla az olyan tévhitek és rémtörténetek, hogy élő emberek fejét vágja le és gyűjti be, holott ilyenről szó sem volt. Az ijesztő elméleteket a különböző törzsekben a nagy tekintéllyel bíró sámánok tisztázták, akik vendégségbe hívták Regulyt és igazolták, hogy a köznépnek semmitől sem kell félnie. Reguly csakis olyan koponyákat gyűjtött, ami már rég nem élő emberekhez tartozott. Sajnálatos módon Reguly koponyagyűjteménye, amit a Szentpétervári Egyetemnek ajánlott fel, az út közben eltűnt, könnyen lehet, hogy a postakocsit rablók támadták meg, akik a begyűjtött koponyákat szétdobálhatták, mert nem tartották értékes zsákmánynak azokat. Később egy másik gyűjtés befejeztével is csak koponyák töredéke jutott el a szentpétervári tudósokhoz és jóval később, mint azt tervezték, ennek okán viszonylag kevés finnugor és szibériai koponyát tudtak megvizsgálni. Reguly Antal legnagyobb problémája a pénzhiány volt, célja Gyarmathy Sámuel munkáinak folytatása és befejezése volt, ám az ehhez szükséges anyagi támogatások egyre gyakrabban apadtak el vagy bizonyultak elégtelennek. Ettől függetlenül a hangyaszorgalmú és rendíthetetlen tudós az oroszországi tudományos köröktől nem fogadott el pénzügyi segítséget, pedig a támogatást megadták volna. A kutatásai szempontjából legkritikusabb periódusok a pénzügyi támogatásra várakozások voltak, de ez idő alatt sem tétlenkedett, amit tudott önerőből elvégzett. Ahosszabb várakozások során lehetősége nyílt mélyrehatóbban tanulmányozni a manysi-hanti csoportok nyelvét, hiedelemvilágát, pantheonját és szokásait, egyszóval e nép lelkiségét, szellemiségét. Az anyagi támogatások beérkezése után folytatta az ásatásokat, leleteket gyűjtött, amiben az Urál és a nagy Eurázsiai-sztyeppe igencsak bővelkedett, ez a terület egyfajta Eldorádója volt az elveszettnek, letűntnek hitt kultúráknak, népeknek. A kutatásokra ráfordított kiadások pénzügyileg ugyan nem térültek meg, de kicsinyesség lenne, ha valaki a munkásságának csak az anyagi vonzatát venné figyelembe és csak erre fókuszálna. Reguly Antal úttörő, fáradságot nem ismerő munkásságának eszmei, szellemi és kulturális hagyatéka máig felbecsülhetetlen kincs. Életének értékes, kitartó munkája a hazai finnugor tanszék megalapozásához elengedhetetlen volt és a vele szemben megfogalmazott elvárásokon felül teljesítette céljait. A hazai finnugor kutatás tudományának születése tulajdonképp az ő fáradozásainak gyümölcse.

Mindezeket összegezve Reguly Antal sokkal kevesebbet kért a nemzettől, mint amennyit adott, ugyanez jellemezte Kőrösi Csoma Sándort is. Mindkét kutató kivételes szerénységgel viszonyult elért eredményeihez. Hálájukat mindketten a nép felé fogalmazták meg és a népet tartották fő mecénásuknak, segítőjüknek, hisz a nép termeli ki magából azokat az embereket, akik nagy tettekre hivatottak. Az úttörőknek mindig nehéz a küldetésük, mert nekik kell kitaposniuk az új utat, amit majd az utókor egyenget és tökéletesít. Ez egyroppant szellemi és fizikai munkák egyben, melyet mély tisztelet illet. Több korabeli úttörőre is igaz, hogy életművükkel, munkásságukkal valódi jó példával jártak a fiatalok előtt.

**Bakró-Nagy Marianne (MTA Nyelvtudományi Intézet/Szegedi Tudományegyetem):
Őshonos népek közötti anyaggyűjtő gyakorlat a 19. században: Reguly példája.**

A 19. században Reguly Antal példáján fellelkesülve európai szinten megindulnak az anyaggyűjtő kutatások, melyek célja a finnugor törzsek és az Urál területén élő őshonos etnikai csoportok szellemi és anyagi kultúrájának részletes felmérése. Ezen kutatások interdiszciplináris (tudományok közötti) jellege abban rejlik, hogy az etnográfiai, nyelvészeti és antropológiai szempontból egyaránt megvizsgálták az adott célcsoportot legyen szó épp manysikról, hantikról, merjákról, csúdokról, csuvasokról, osztjákokról, nyenyecokról, nganaszánokról, vepszékről, lappokról-számikról, zürjénekről, komi-permjákokról, udmurtokról vagy éppen Urálon túli szibériai törzsekről. Reguly követői egyenes ágon folytatták elképzeléseit és kutatásaik során az etnográfiát, etnológiát egyaránt figyelembe vették. A nagy Urál-kutató szellemi öröksége a tudomány több téren is megnyilvánult, s talán leginkább abban, hogy sok tudós példaképe lett, akik ezt az irányvonalat folytatták és vitték tovább, amit egykoron Reguly fedezett fel. Tudományos szempontból fontos volt, hogy a kutatók a korábbi fehér foltokat felderítsék, ezzel törlesztettek egy korábbi adósságot és ezáltal továbbgondolhatták magát a finnugor irányvonalat is. Korábban a finnugor nyelvű népekről Európában igen keveset tudtak még az etnográfusok is, hiszen gyakran még igényesebb etnográfiai enciklopédiákban sem szerepeltek. Megismerésük azonban egy új fejezetet nyitott az orientalisztikában és feltárták gazdag szellemi kultúrájukat, különleges nyelvüket valamint ezáltal jobban megértették egyéni helyzetüket és életmódjuk történeti okait.

Kutatók és terepmunkáik: Gottfried Wilhelm Leibnitz (1646-1716)

Az oroszországi kutatómunkájának főbb, sarkalatos céljai közé tartoztak, a Bering-szoros feltérképezése Oroszország és Amerika között és természetesen nyelvi minták gyűjtése helyi őslakos csoportoktól. Fontosnak tartotta a földrajzi terület felmérését valamint a rajta élő különböző népek és nyelvek közti kapcsolatok keresését, tehát tulajdonképpen tágabb értelemben az eredetük kutatását. Oroszország népei közt feljegyzett finnugor, türk, mongol, iráni, germán és szláv nyelvűeket egyaránt. Amíg a finnugor, türk és mongol nyelvűek a nem indoeurópai kategóriába tartoznak, addig az iráni, germán és a szláv az indoeurópai csoportba sorolandók. Leibnitz különös érdeklődéssel fordult a finnugor és a hozzá hasonló helyzetben lévő, de különböző eredetű szigetnyelvek felé. Munkáit, a halála után adták ki Göttingenben és komoly hatást gyakorolt a német filológiára is.

Gerhard Friedrich Müller (1705-1783)

Az Orosz Tudományos Akadémia tagja volt 1725-1783-ig. Programját és módszereit leginkább a népek leíró tanulmányozása és pontos definiálásajellemezte. Antropológiai és nyelvészeti szempontból egyaránt tanulmányozta a népeket. Nem határolódott el attól, hogy több szempontból vizsgáljon meg egy adott őstörténeti kérdést. Lelkesen kutatta az Oroszország területén élő pogány (politeistaés sámánhitű) népeket, akik, akkoriban kezdtek orosz nyelvi és kulturális hatások alá kerülni.Felfigyelt a nyelvcserevel és identitás változással járó lassú, de erős asszimilációs folyamatokra. Az itteni népek bizalmát nehéz volt elnyerni, de voltak őszinte, tiszta szívű kutatók, akiknek ez sikerült, közülük tartoztak Gerhard Friedrich Müller, Reguly Antal és természetesen még több neves személy is. Az őshonos népek tagjaihoz ajándékokkal került közelebb és segített nekik hétköznapi gondjaik megoldásában, ezáltal jobban elfogadták és megismerték őt.A finnugor népek és törzseik a békés, önzetlen és jó szándékkal érkező kutatókat megszerették és elfogadták. Érdemes pár nevet megemlíteni, akik szintén komoly kutatásokat végeztek az oroszországi finnugor népek közt, és mint elhivatott orientalisták érdeklődtek a kaukázusinépek iránt is. Ilyen kutatók például August Ludwig von Schlözer, akiFriedrich Müller tanulmányait folytatta, továbbá Andreas Johann Spjörger is kiemelkedő tudós, antropológus volt.

Karl Ernst von Baer(1792-1876)

A humán fizikális antropológia terén jeleskedett tanulmányaival és koponyákat vizsgált. Szakértelme kiterjedt az etnográfira is, minden követ megmozgatott az embertani szempontú őstörténet kutatás elfogadásáért és elismeréséért a nemzetközi tudományos körökben. Támogatta Reguly Antalt is, aki sokat tanult tőle. A német tudós elsőként tesz különbséget nyelv és etnikum között, s ennek okán a korabeli haladó szemléletű kutatók csoportjába tartozott. A morfológiai kritériumoknak megfelelően szemléltette a koponyák jellege közti különbségeket, tehát bizonyos embertípusok, rasszok koponyaindexét mérte fel és jegyezte le a különböző embertani jegyeket, típusokat.

Reguly Antal kutatási tevékenysége

Reguly Antal a kutatási köre fő súlypontjait az etnográfira, kartográfiára, nyelvészetre és a már említett fizikális humán embertanra helyezte. Hangyaszorgalommal gyűjtötte a hanti hősénekeket, melyek által bepillantást nyerhetett a hantik ősi hiedelemvilágába, mondáiba és szakrális életébe. Fő céljaként a vogul és osztják nyelvek megismerését tűzte ki célul. Mindig is hangsúlyozta, hogy nincsenek különleges népek, véleménye szerint minden nép egyformán értékes és megismételhetetlen csoport. Reguly nem ismerte el az alá és fölé rendeltséget, ennek okán alacsonyabb és a magasabbrendűségben sem hitt, kizárólag az egyenlőséget ismerte el, ami utal az igazságos és humánus természetére. A koponyavizsgálatok a természettudományi kutatások miatt voltak fontosak és elengedhetetlenek tanulmányai komplexitásához. A 19. század elején a humán antropológia még gyerekcipőben járt, de Reguly Antal és tudós társai szerte a világban már azon ügyködtek, hogy elhivatott úttörőkként lerakják e tudomány sarokköveit.Ők alapozták meg e tudomány jövőjét és ezáltal továbbfejlődésének lehetőségét is.

Reguly fontosnak tartotta az embertani kapcsolatok, rassztípusok felderítését, tisztázását, de hamar rájött, hogy ennek a beszélt nyelvhez nem mindig van köze, gondolkodása e téren megegyezett Karl Ernst von Baer véleményével. Nem téves dolog azt állítani, hogy ebben a témában az utókor tudománya őket igazolta. A finnugor törzsek, népek megismerése mellett Reguly élénken érdeklődött az őslakos szibériai népek iránt is, a kutatásukat szintén fontosnak vélte és őket sem hanyagolta el. A rá jellemző szorgalommal, precizitással és felkészültséggel kutatta Szibéria népeit és törzseit. Reguly Antal különösen érdeklődött a távoli, elfeledett népcsoportok iránt, akik sok időre kívül kerültek a tudomány, történetírás és a kutatók látószögéből. Azt is igazolta, hogy több esetben a különböző népcsoportok külső megnevezése és a saját magukra használt belső elnevezés eltérő, ezekből korábban sok félreértés és bonyodalom adódott, de Reguly ezeket is átlátta és tisztázta. Kutatásait nem politika és nem a parázs vitákat generáló fölényeskedés vezényelte, hanem önzetlenség, elfogulatlanság és tiszta tudásszomj. Reguly lelkületét és életfilozófiáját legtisztábban a következő gondolata fejezi ki, amely utal igazságos természetére és bölcs gondolkodására: *„Az egész ismerete nélkül nincsenek helyes részleges felismerések és még részigazságok sem”*, a tudósezt vallotta és e szerint is élt.

Nagy Zoltán (Pécsi Tudományegyetem): Reguly Antal és a bontakozó kultúra- tudományok

A 19. században Szibéria területén megindulnak a feltérképező és nagyszabású tudományos expedíciók. A terület kutatásának céljai átvértékelődtek és e korszakban a tudományos szempontok helyett inkább a geopolitikai és a nyersanyagokkal kapcsolatos gazdasági érdekek kerültek előtérbe. Az Orosz Földrajzi Társaság gondolkodását illetően a 19. században történik egy tudománypolitikai és ideológiai paradigmaváltás. A felvilágosodás eszméi dinamikus terjedtek és ekkor jutottak el Oroszországba is. A nemzeti romantika is ekkor bontogatja a szárnyait, ami sok országban és népnél egyet jelentett a dicső múltba való visszatekintéssel és a dicső ősök keresésével, vagy épp a velük együtt élő népek megismerésének szándékával. Az oroszokat ekkor kezdik el igazán foglalkoztatni a területükön élő nem szláv nyelvű népek, ezáltal megkezdik az óiráni, mongol, türk és finnugor népcsoportok kutatását. Egy kis idő múltán az Orosz Földrajzi Társaság érdeklődésének körébe az orosz nép került. Némely kutatók céljuknak tűzték ki, hogy az orosz népi kultúrát megtisztítsák a különböző idegen hatásoktól, melyek évszázadon át érték, és azt vallották, hogy a tiszta forrásokig, alapokig kell leásni és a külső hatásokat meg kell szüntetni. Jóllehet ez a fajta gondolkodás több népnél is megjelent. Ez az a korszak az, amikor lezajlik a nyelvújítás, melynek keretében a különböző népek igyekeztek az idegen szavakat kiszorítani a nyelvükből és azokat saját szavakkal pótolni. Reguly Antal tevékenysége kapcsán megismerkedik a szibériai népekkel is, felfogása és kutatási módszerei azonban inkább a német kutatókhoz teszik őt hasonlatossá. Az oroszországi kutatásait illetően viszonyítási alapként a magyar nemzet története állt előtte példaként, bár jóllehet tényleges történeti párhuzamok nem mindig adódtak. Reguly Antal érdeklődéssel, barátságosan viszonyult a finnugor és uráli népekhez, ezért őt kiváltképp szerették.

Reguly archaikumokat, egyediségeket keresett és olyan ősi értékeket, különlegességeket melyek csak erre anépcsoportokra jellemzőek. Reguly történeti keretekben, míg az orosz kutatók kulturális, evolúciós keretekben gondolkodtak. Az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy jó pár finnugor és uráli nép kultúrája, nyelve ekkor már eltűnőben volt. Reguly járt a Kunda-folyó vidékén, ahol akkor még hanti-manysi lakosságot talált, de már akkor erős eloroszosodásnak voltak kitéve, ez már egy lezárult folyamat, ami azóta a teljes nyelvcsere végébe is ment. Kicsit sem túlzás azt állítani, hogy akkor már egy hanyatlásban lévő, ám még mindig páratlan szépségű ősi életmódot képviseltek, s ezen őstudás semmiképp sem definiálható primitívnek. Reguly a rá jellemző kíváncsisággal és érdeklődéssel kutatta a területet és ez a kitartó munkálkodás meghozta gyümölcsét. Egy személyben volt nyelvész és történész, aki törekedett a pontosságra, a részletekre és az általa megfogalmazott egész megismerésére. Voltak olyan kutatók is, akik nem vették figyelembe a szibériaiak sajátosságait, ennek okán nem is érthették meg őket mélységében. Az orosz kutatók nomád, letelepedett és vándor csoportokat határoztak meg ezek szerint kategorizálták Szibéria népeit.

Kerecsi Ágnes (Néprajzi Múzeum): Reguly Antal tárgyi néprajzi gyűjtései

Mint arról már szó volt Reguly Antal leleteket és koponyákat is gyűjtött a Szentpétervári Akadémia számára. 1844 januárjában az összegyűjtött koponyákat és népviseleteket elküldte a Szentpétervári Akadémiának, ezek szállítását az Intézmény fizette. Azt tudjuk, hogy a páratlan gyűjtemény egy része útközben elveszett és ennek körülményeiről máig napig csak találgatások vannak, mint például a rablótámadás. Az egykor a Kunstkamerában őrzött Reguly anyag mennyiségéről és összetételéről sajnos szinte semmit sem tudunk.

A finnugor, obi-ugor törzsek népi és tárgyi kultúrája

A 19. században a hanti-manysi népnél még készültek halbőr ruhák és csalánruhák is, ez utóbbit hasonlóan készítették, mint más tájakon a lenből készült ruhákat. A csalán szálait a lenhez hasonlóan sodorták össze, ezáltal erősebb fonalakat képeztek belőle. Ez már jó alapanyagnak minősült és ebből szőtték a ruháikat. A viseletükön található hímzések fajtái, mintái utaltak a hordozójuk életkorára és a nemére is. Gyakran ősi motívumokat is hímeztek a ruhákra, ilyen klasszikus finnugor motívumok például a bajelhárító pók, mintvédő szimbólum, a rénszarvas, medvetovábbá a holdat, napkorongot, életfát és életvirágot szimbolizáló minták is. Az életfa és az életvirág szimbólum természetesen több népnél is felbukkan, de mint arról már szó esett vannak kifejezetten finnugor eredetű motívumok is. A régi napszimbólumok és szvasztika jelek minden bizonnyal óiráni hatásra honosodtak meg az obi-ugor ruhákon és ötvösművészeti tárgyakon. Az óiráni kimmer, szkíta és szarmata népek jelentősen hatottak a türk, finnugor, germán és szláv népekre egyaránt. A dél-uráli szarmaták jelentős hatást gyakoroltak a korai obi-ugorok fémművességére és ötvösművességére a hosszas együttélésük alatt. A lótarás eszközei és az ezzel kapcsolatos szavak, fogalmak is az ósírániai kulturális befolyását tükrözik, lásd például a kengyel, ló és nyereg szavakat, vagy a nomadizáló állattartással kapcsolatos kifejezéseket és a tejtermékek neveit.

A fémtárgyaknak az obi-ugorok és a finnugor népek is különleges, védő szerepet tulajdonítanak máig napig, úgy tartják, hogy megvédi őket a rontástól és az ártó, rossz szellemektől. A törzsi sámánok feladata a rossz szellemek elűzése és a jó szellemek bevonása, ezt különböző szertartásokkal és szimbólumokkal érik el.

Reguly Antal gyűjteményének sorsa Magyarországon

A hazánkba került anyaga 92 tételből állt, ebből a néprajzi tárgyak száma 72 volt. 1890-ben Pápay Károly átnézte Reguly hagyatékát és megállapította, hogy ennek a legnagyobb része szétszóródott. Jankó János már igencsak keveset talált ezekből. Reguly az ősi foglalkozásokkal kapcsolatos tárgyakat kiemelten gyűjtötte. Főként a halászhálóhoz, rénszarvas tartáshoz, vadászathoz és mindennapi tevékenységekhez használt tárgyakat preferálta. Komoly gyűjteménye volt baskír és vogul íjakkal, halász-vadász tárgyakból, de sok tárgy eltűnt azóta ezek közül. Ami a szakrális tárgyakat illeti, ezek szinte teljes egészében megsemmisültek vagy eltűntek. Talán egy hangszer van, ami fennmaradt, ez egy cirbolyafenyőből, vagy erdei fenyőből készült sangur nevű hangszer, ami a vogulok nemzeti lantja, egy különleges pengetős hangszer. Jellegzetes még a finnugor halcsont doromb, melynek különleges suhogós hangja van, illetve a különböző ősi motívumokkal díszített sámándobok. Nem zárható ki, hogy néhány arhangelszki és Ob-vidéki bálvány vagy lelet fennmaradhatott még az eredeti gyűjteményéből, de ez csak nehezen bizonyítható.

Gulyás Zoltán (Zirci Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház): Reguly Antal uráli térképezésének jelentősége a nemzetközi kartográfia történet tükrében

A finnugor népeket kutató Reguly 1843 ősze és 1845 tavasza közt terepfelmérést hajtott végre az Urál európai és ázsiai vonulata mentén. Hosszas terepbejárások, aprólékos és gondos tervezések után elkészítette a hegység térképét. Ez a hegység egy természetes választóhatár Európa és Ázsia közt mindazonáltal mindig is könnyen átjárható volt a különböző népeknek és törzseknek. A nomád népek számára igazából sosem jelentett igazi akadályt, mivel több laposabb fennsík és hágó taglalja vonulatait. Elfogultság nélkül kijelenthető, hogy Reguly Antal úttörője volt az Urál-hegység feltérképezésének és a térképalkotás terén is komoly érdemekkel bírt. Terepmunkái kezdetén arra törekedett, hogy kisebb területi egységeket vizsgáljon meg és ezeket írta le, főleg dombokra, hegységekre és afolyó-szakaszok által határolt területekre fókuszált. Céljai közt szerepelt, hogy az Urál fehér foltjait felderítse, és a hiányokat megszüntesse a saját ismereteivel, tapasztalataival melyeket a terepmunka közben szerzett. Részint saját megfigyeléseire hagyatkozva és részben a helyi lakosok közléseire támaszkodva jegyzett fel újabb fontos ismereteket. Kezdetben csak szemmértékkel, mérőeszközök használata nélkül végzett felméréseket, a különböző terepen lévő földrajzi objektumok egymáshoz viszonyításával. Eredetileg nem voltak olyan szándékai, hogy a komplex hegyvonulatot feltérképezze. A folyószakaszok, hegycsoportok tanulmányozása után azonban egyre inkább látta a teljes képet, amin a rá jellemző módon mindig csiszolt és élesített valamit. Igazán precíz és igényes részletek készültek a Paj-Hoj dombvidékről, az Északi Sarkkörhöz közeli tengerparti területekről, valamint a Konda-folyó vidékéről és az Urál legmagasabb csúcsairól.

Mindezen adatok, és a földrajzi képződmények nevei egy könyomatos térképre kerültek fel. A sikeres adatgyűjtésében komoly szerepet játszott az, hogy Reguly kiválóan beszélt az manysi-hanti és egyéb finnugor nyelveket és természetesen az is, hogy nem gyarmatosító szándékkal érkezett a területre. Pozitív emberi tulajdonságai okán könnyen szót értett a különböző törzsekkel, ezért a helyiek készségesen segítették őt a kutatásához szükséges információkkal. Rendszeres, alapos előkészületek előztek meg minden terepmunkát, minden kutatást. Az érdeklődése központjában lévő földrajzi és kartográfiai adatokat igyekezett összehangolni a gyakorlatias ismeretekkel, melyeket egy-egy natív adatközlőtől tudott meg. Konkrét és jól megfogalmazott kérdéseket tett fel, annak érdekében, hogy minél hatékonyabb módon dolgozhasson és tanulmányozhassa a térséget minden fontos szempontot körüljárva. Igen nagy segítségére volt egy Bahtyiár nevű manysi vadász, aki komoly mennyiségű információt közölt ezzel segítve a terület néprajzi és földrajzi feltérképezését. Bahtyiár és a hozzá hasonló manysi emberek ugyan nem voltak klasszikus értelemben vett honismereti oktatók vagy népművelők, deszületett manysiként óriási ismeretanyaguk volt saját kultúrájukról, népükről és a tájról, amin éltek. Figyelemre méltó, hogy e néptagjai szinte minden fontos dolgot fejből tudtak és nem volt szükségük arra, hogy mindent feljegyezzenek. A tudásukat, mondáikat, legendáikat és népük eredetének történetét nagyrészt szóban adták át a következő nemzedéknek, mindez természetesen nem zárja ki, azt, hogy írni és olvasni is tudtak. A természeti népek szellemi képességei, őstudásuk kiterjedtsége, gyakorlatiassága mindenképp elismerésre és tiszteletre méltó értékek. Számos topográfiai adatot Bahtyiár és Alekszej Kaszimov adtak át. Alekszej az Ivgyel-folyó mellett élt és 5 napig vendégül látta Regulyt, aki eközben részletes ismereteket kapott tőle az Urál északi részének településszerkezetéről, magaslatairól és folyóiról. Reguly a manysi származású Alekszej Kaszimovot az Északi-Szoszva folyóról írt térképvázlatának művében meg is nevezte. Az Urál legmagasabb csúcsai közelében Reguly elég sok topográfiai ismeretet szerzett egy Tjobing nevű, szintén helybéli manysitól. A hanti halászok a folyóik minden egyes szakaszát megkülönböztették és ezeket külön elnevezéssel illették, Reguly ezáltal ismerhette meg az Északi-Szoszva és az Ob-folyóneveket. Nagyobb nehézséget jelentett, hogy a helyiek nem mindig rendelkeztek megfelelő mértékegységekkel a távolságok kifejezését illetően. Az őslakosok nem kilométerben vagy mérföldben mérték a távolságot, hanem versztben vagy ebugatási távolságban, ami a kutatók számára furcsa lehetett, de az itteniek számára természetes volt. Az egész vagy félnapi távolságokat gyalog vagy rénszarvasaik hátán tették meg. Megint mást jelentett az őszi, nyári, téli vagy tavaszi távolság, valamint a szürkületi és ebugatási távolságok, tehát az a távameddig a kutyaugatás elhallatszott. A távolságok ilyen szokatlan megadása miatt elmondható, hogy sok függött az adatközlő személy fogalmazásától, magyarázatától és a kutató felfogásától is. Reguly a különböző adatok összevetésével igyekezett meghatározni az utak tényleges hosszát. Olyan őslakosokkal is találkozott, akik a távolságot versztben is ki tudták fejezni. Utazása ideje alatt rendszeresen végzett földrajzi munkálatokat.

A térképezés eredményeként készült nyolc kéziratos terepi vázlata a Reguly-hagyaték részeként maradt fenn, és napjainkban az MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattárában és a Régi Könyvek Gyűjteményében lelhetők fel. Érdekességgént említhető, hogy a Sarkközeli-Urálban egy 1711 méter magas hegycsúcs viseli Reguly Antal nevét, a legmagasabb csúcs azonban az 1895 méter magas Narodnaja csúcs.

A kéziratos térkép megalkotása

1846 augusztusában Reguly a hosszas gyűjtőmunkája befejeztével visszatért Szentpétervárra, ahol az Orosz Földrajzi társaság képviselői, Karl Ernst von Baer (1792-1876) és Friedrich Georg Struve (1793-1864) akadémikusok kérték, hogy náluk dolgozza föl az utazása során szerzett anyagot és alkossa meg az Urál-térképét. Reguly elfogadta a felkérést és hozzálátott a térkép elkészítéséhez. Kéziratos térképe és Peter Köppen (1793-1864) akadémikusnak írt levele komoly tanulmányok voltak, melyek méltán megállták a helyüket a korabeli tudományos körökben. A térképét könyvmatos formában sokszorosították Szentpéterváron, 1:1250000 méretarányban, a földrajzi képződmények, fontosabb utak és a területen élő etnikumok egyaránt jelölésre kerültek rajta. A térképen Reguly a saját útját is bejelölte, a melléktérképen az Urál legmagasabb csúcsa, az 1895 méter magas Narodnaja kapott helyet, ami a korábbi arányokhoz hűen lett ábrázolva. Az általa alkotott térkép 4 változata ismert: az eredeti kéziratos Szentpéterváron, a könyvmatos térkép terepi változataival Budapesten, illetve szintén Magyarország területén a XX. században megtalált 2 darab kicsinyített méretű térkép.

Térképi munkák, mint forrásművek

A XIX. században kibontakozó orosz kartográfia felhasználta Reguly műveit, mint egy komoly, igényes alapot, melyen elindulhattak a tudomány útján. Az Ernst Hoffmann (1801-1871) ezredes által vezetett 1847-1848-as északi-uráli expedíció tájékozódási alapjául ugyancsak Reguly térképe szolgált. Az ezredes és csapata ennek a térképnek mintájára állították össze saját térképüket. Peter Köppen pedig Oroszország 1851-ben megjelent néprajzi térképének megalkotásához használta föl Reguly tanulmányait. Az észak-uráli területek topográfiai információit és néprajzi adatait Köppennagyrészt Regulytól vette át. Vlagyimir Iszlavin (1818-1895) etnográfus, a cári földművelésügyi minisztérium tisztviselője a szamojédek életét bemutató könyvéhez mellékelte Reguly térképét, a területeket ez alapján rajzolta meg. Vlagyimir Iszlavin jó barátságban volt Regulyval, Vlagyimirt igencsak foglalkoztatta a Tundra keleti része és erről a területről gyűjtött saját adatait Reguly ismereteivel egészítette ki. Reguly térképészeti munkájának legfőbb jellegzetességei közé tartozik a precizitás és a bőséges névanyag. Terepi vázlatokra bontva 2279 adatot, a kéziratos térképeket tekintve pedig 2000 filológiai adatot és különböző földrajzi neveket közölt. Az adatközlők által adott helynevek máig komoly jelentőséggel bírnak, hisz elsődleges források olyan népekről, s nyelvekről, akiket azelőtt senki sem kutatott. Ezen források máig napig alapjai az Urál-kutatásnak, ami a filológiai és történeti-földrajzi szempontokat illeti, természetesen több közlőtől származó adatokról van szó.

Sipos Mária (MTA Nyelvtudományi Intézet): Formula és nyelvtani szerkezet Reguly Antal hősénekeiben

A finnugor nyelvek közül a 19. századig még nem mindegyik nyelv rendelkezett önálló írásbeliséggel, de kulturális érdemeikből ez semmit sem faragott le. Ennek okán nagyon sok lejegyzésre váró költeményt, eposzt kellett feldolgozniuk a kutatóknak hallás alapján, ami önmagában sem volt könnyű küldetés. A már lejegyzett finnugor hősénekek értelmezése és elemzése sokszor ugyancsak nem volt egyszerű feladat. A hősénekeket először gyakran fonetikusán írták le, majd utána javították nyelvtanilag helyesre. Nagyon gyakran ősi és mitikus utalásokat találtak bennük, melyeket csak azok a kutatók tudtak helyesen értelmezni, akik már elmélyültebben ismerték a finnugorok hiedelemvilágát, eposzait és népi kultúráját. A dekódoláshoz természetesen elengedhetetlen volt egy anyanyelvi adatközlő személy és a nyelvét jól ismerő hiteles fordító is. Természetesen a közlőn és a fordító pontosságán egyaránt sok múlott, az adott ének verselésének, dallamának és rímeinek visszaadása, átültetése a másik nyelvre ebből a szempontból csak másodlagos dolognak tekinthető. Az énekekben és dalokbangyakran visszatérő motívumok vannak, melyek gyakran szorosan összefüggenek a nép életmódjával. A dalok hanglejtése, szerkezete sokszor teljesen egyedi volt, idegen fülnek talán néha már spontán improvizációnak tűnhettek, de épp ez adta meg a népies ízüket és a műfaj hamisíthatatlanul őszinte jellegét. A finnugor hősénekekben amár említett visszatérő dallam motívumok és archaikus szóhasználatok, fordulatok gyakran refrénszerűen ismétlődhetnek. A hősénekek szereplőinek általában beszélő neve van, melyek utalnakkülső vagy belső tulajdonságaikra, képességeikre ebben a finnugorok a natív amerikai törzsekhez hasonlítanak, akik szintén szerették az absztrakt neveket. A finnugor és uráli hősénekek kerettörténeteiben nem mindig csak harcokról vagy hősookról van szó, gyakran a vadászat, otthoni munkák, gyász, párválasztás, házasság és ünnepek is szóba kerülnek. Gyakran megjelenik a rokoni törzseket kibékítő karizmatikus személyek tisztelete és kultusza. Realitásérzékükhöz hozzátartozik, hogy a hétköznapi embereket és történeteiket is ugyanúgy fontosnak tartják, meghallgatják és gyakran oktató történetként beszélnek el ezeket a gyerekeknek. A hősénekek jellegzetes dallamvilága utal a hangulatukra is, vannak balladaszerűek, melyek komorabbak és melankolikusabb hangvételűek, továbbá vannak könnyedebbek, vidámabbak, szinte örömdáma szerű hősénekek is. A különböző eposzok és hősénekek színes történetei és témái széles skálán mozognak. Gyakran elmosódnak a műfajok közti határok és ennek tükrében kategorizálásuk nem mindig egyszerű, de olyan szellemi örökségeknek minősülnek, melyeket az UNESCO méltán vett fel a szellemi, kulturális világörökségek listájára.

*Ilyés Márk
Magyar Földrajzi Múzeum*

Reguly 200

Akkor és most-Reguly Antal tudományos tevékenysége

Az előadás helyszíne és ideje: MTA Székház Felolvasóterem (1051 Budapest, Széchenyi István tér 9. I. emelet 2019. október 17.) Megnyitó beszéd: Csúcs Sándor. Előadók: Vera Kondratyeva, Ruttkay-Miklós Eszter, Szij Enikő, Bakró-Nagy Marianne, Alekszej Zagrebin, Alekszandr Jegorov, Nagy Zoltán, Kerezsi Ágnes, Gulyás Zoltán, Sipos Mária, Csepregi Márta és Olga Korniyenko.

Amikor Reguly Antaltól beszélünk, akkor leginkább egy korabeli, 19. század eleji polihisztort kell elképzelnünk, aki jártas volt a térképészetben, a finnugor nyelvek ismeretében, a humán antropológiában és régészeti ismeretekben. Élete és munkássága máig napig komoly érdeklődést vált ki a magyar, svéd, finn és az orosz tudományos körökben egyaránt. Terjedelmes műveiből eddig 4000 oldal került digitalizálásra és számos levele megtalálható a Szentpétervári Egyetemen. Az oroszországi kutatásokra ráfordított kiadásai pénzügyileg ugyan nem térültek meg, de kicsinyesség lenne, ha valaki a munkásságának csak az anyagi vonzatát venné figyelembe és csak erre fókuszálna. Reguly Antal úttörő, fáradalmat nem ismerő munkásságának eszmei és szellemi hagyatéka máig felbecsülhetetlen kincs. Kitartó és szorgos munkája a hazai finnugor tanszék megalapozásához elengedhetetlen volt és a vele szemben megfogalmazott elvárásokon felül teljesítette céljait. A hazai finnugor kutatás tudományának megalapozása és születése tulajdonképp az ő hangyaszorgalmú fáradozásainak gyümölcse. Komoly szerepe volt e tudományág sarokköveinek lerakásában. Az úttörőknek mindig nehéz küldetés jut osztályrészül, mert nekik kell kitaposniuk azt a rögzös utat, amit majd az utókor fog egyengetni és tökéletesíteni. Ez egy roppant szellemi és fizikai munka is egyben, melyet mély tisztelet illet. Több korabeli bátor úttörőre is igaz, hogy életművükkel, munkásságukkal valódi jó példával jártak a fiatalok előtt. Reguly szellemiségét és életfilozófiáját legtisztábban a következő mottója fejezi ki, amely utal igazságos természetére és bölcs gondolkodására: „Az egész ismerete nélkül nincsenek helyes részleges felismerések és még részigazságok sem”. A 19. században Reguly Antal példáján fellelkesülve európai szinten megindulnak az anyaggyűjtő kutatások, melyek célja a finnugor törzsek és az Urál területén élő etnikai csoportok szellemi és anyagi kultúrájának részletes felmérése volt. Ezen kutatások interdiszciplináris (tudományok közötti) jellege abban nyilvánult meg, hogy etnográfiai, nyelvészeti és antropológiai szempontból egyaránt megvizsgálták az adott célcsoportot legyen szó épp manysikról, hantikról, merjákról, csúdokról, csuvasokról, osztjakokról, nyenyecokról, nganaszánokról, vepszékről, zürjénekről, komi-permjákokról, udmurtokról, vagy éppen Urálon túli szibériai törzsekről. Mindenképp meg kell említenünk Balugyánszky Mihály nevét, aki Reguly Antal egyik legfőbb magyar mecénása volt. Reguly magyarországi követői később folytatták kutatásait, az etnográfia és etnológia fontos szerepét egyaránt figyelembe vették. A nagy Urál-kutató szellemi öröksége a tudomány több téren is megnyilvánult, s talán leginkább abban, hogy sok tudós példaképe lett, akik ezt az irányvonalat folytatták és vitték tovább, amit egykoron Reguly fedezett fel. Tudományos szempontból fontos volt, hogy a kutatók a korábbi fehér foltokat felderítsék, ezzel törlesztettek egy korábbi adósságot és ezáltal továbbgondolhatták magát a finnugor irányvonalat is. Korábban a finnugor nyelvű népekről Európában igen keveset tudtak még az etnográfusok is, hiszen gyakran még igényesebb etnográfiai enciklopédiákban sem szerepeltek.

Megismerésük azonban egy új fejezetet nyitott az orientalisztikában és feltárták gazdag szellemi kultúrájukat, különleges nyelvüket és ezáltal jobban megértették egyéni helyzetük, fejlődésük és életmódjuk történeti okait. Ennek kapcsán illik megemlíteni Gerhard Friedrich Müller (1705-1783), Karl Ernst von Baer (1792-1876), Peter von Köppen (1793–1864) és Vlagyimir Iszlavin (1818-1895) tudósok neveit is, mindannyian kitűnő etnográfusok voltak, akik jól ismerték Reguly Antalt és munkásságát. A magyar tudós térképészeti munkáját 2019-ben, Gulyás Zoltán dolgozta föl és jelentetett meg róla egy limitált példányszámban kiadott önálló könyvet, melynek címe: *Reguly Antal térképészeti munkássága*. Gulyás Zoltán könyve egy komoly, szakszerű és igényes összefoglaló mű, ami Július 11-én készült el, Reguly Antal 200. születésnapjára. A 2019-ben létrejött kiállítás a vándorútja végeztével Zircen a Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóházban fog majd állandó helyet kapni, Reguly 200 néven. A tudós szülővárosában, Zircen évente megrendezik a Reguly fesztivált, amit Július 11-én tartanak, a tudós születésnapjának és életművének tiszteletére. A magyarországi tudományos fórumok és múzeumok is nagy figyelmet fordítanak a finnugor kutatásra és a Reguly által képviselt hagyatékra, ennek eredményeként több helyen felkarolták a vele kapcsolatos tudományos előadások, műsorok megszervezését és lebonyolítását. Az Oroszország területén élő finnugor népek csakhamar a nemzetközi érdeklődés központjába kerültek, de természetesen az orosz etnográfusok is felfigyeltek rájuk. Az oroszországi etnográfus kutatókörök is mecénásként léptek fel ebben az ügyben. Dina Geraszimova néprajzkutató segítségével a források felkutatása, információgyűjtés és a tudományos ismeretterjesztés terén fontos kiemelni. Szintén meg kell említenünk Vera Kondratyeva segítségét a hanti-manysi népdalok kutatását, elemzését illetően, aki jelen korunk egyik legismertebb manysi népdal éneke. A népies ízlésű őstiszta dalaival, valamint különleges hangjával a külföldi és magyar közönséget is nem egyszer ámulatba ejtette. Az előadás során megismerhettük Reguly Antalt és sokrétű munkásságát több szemüvegen keresztül is. Csúcs Sándor, Ruttkay-Miklós Eszter, Szij Enikő, Bakró-Nagy Marianne, Alekszej Zagrebín, Alekszandr Jegorov, Nagy Zoltán, Kerezi Ágnes, Gulyás Zoltán és Sipos Mária egyaránt adtak nekünk egy-egy szeletet abból a komplex képből, amit Reguly Antal életműnek nevezünk. Köszönet jár továbbá Csepregi Mártának, aki orosz nyelvről magyarra fordította Olga Kornyienko gondolatait, melyeket a film vetítése előtt mondott a közönségnek. Az előadások végeztével Olga Kornyienko filmje került bemutatásra, melynek címe: *Tónya vitéz emlékezete a jugani hantik körében*. A filmből kiderült, hogy a jugani hantik életfilozófiája szerint a kis dolgoknak is lehet nagy jelentőségük az emberi élet formálásában, erre több utalás is tettek a filmben. Egy valódi történelmi és kulturális időutazáson vehettünk részt olyan korokba, amelyről úgy hisszük, hogy már rég letűntek, de az Urál-mentén még léteznek ilyen archaikus életformát folytató kisebb népek és törzsek. A mai világban is szükség van ilyen történetekre és emlékezésekre, melyekből jobban megértjük, hogy mit üzen a múlt. Igazából a múlt megismerése által érthetjük meg a jelent és erre a jelenre fog épülni a jövő is. Mindenképp szükség van történelemre és bizony a mondákra is, mert mind a kettő szerves része a népek kultúrájának. Pozitív élmény volt, hogy előadók mindannyian komoly felkészültségről és mély szakértelemről tettek tanúbizonyságot és ezáltal Reguly szellemiségéhez, életművéhez méltó színvonalú előadások hangoztak el kivétel nélkül.

Ilyés Márk segéd és szakkönyvtáros
Magyar Földrajzi Múzeum
Érd, 2020. 03.31.

A Magyar Földrajzi Múzeumról

Ha röviden, tömören össze akarjuk összefoglalni a múzeum fő profilját, akkor Dr. Kubassek János idevágó idézetével kell kezdenünk.

„Az intézmény fő tevékenysége felkutatni, megszervezni, megőrizni tudományosan feldolgozni és bemutatni a magyar geográfia tudománytörténeti emlékeit, a magyar utazók, földrajzi felfedezők relikviáit, a Kárpát-medence magyar feltáróinak muzeális értékeit és a földrajz oktatástörténeti tárgyait, dokumentumait.” (Forrás: A Magyar Földrajzi Múzeum Küldetésnyilatkozata).

A Múzeum alapítója Balázs Dénes volt, aki tűzön-vízen kitartott küldetése mellett és ennek gyümölcseként 1983-ban sikerült megalapítania a Magyar Földrajzi Múzeumot. Méltán nevezhetjük őt példaképe, Kőrösi Csoma Sándor méltó és hűséges szellemi, lelki utódának. Kitartása és küldetéstudata, az érdekek szellemi felemelése ma is követendő példa. A Magyar Földrajzi Múzeum a tárlataival a hétköznapi polgároknak is könnyen elérhetővé tette, Afrika, Ausztrália, Amerika és Ázsia távoli egzotikus kontinenseinek utazás nélküli megismerését. Nyugodtan mondhatjuk, hogy Balázs Dénes és társai elhoztak nekünk Érdre egy-egy kis szeletet ezekből a kontinensekből. Nagyon szép és nemes gondolat az emberek tudásvágyának felkeltése, a más kultúrák megismerése és a városunk hírnevének öregbítése. Én hiszem, hogy mindenkinek megvan a maga szerepe és különlegessége, amely által hozzátesz valamit az egyetemes kultúrához. Úgy vélem szükség van ilyen kultúra mecénás Intézményre a rohanó modern világunkban is. Kicsit merengjünk el és nézzünk vissza a történeti visszapillantó tükörbe, azokba a korokba, melyek letűntek, de szellemi és tárgyi hagyatékaikat ma is ápolnunk illik. A régi hagyományainkat meg kell élni, ahhoz, hogy fennmaradjanak. A hagyományhoz roppant hasonló a könyv küldetése. A könyvnek is csak akkor van értelme, ha leporoljuk és forgatjuk, olvassuk és az írója gondolatait ízlelgetve, értelmezzük és tovább gondoljuk átmentve annak üzenetét a jövőbe. A könyv sem csupán csak dísz egy szobának, így a hagyomány sem csak egy olyan dolog, amit felrakunk egy képzeletbeli polcra porosodni. A hagyománynak élő dolognak kell lennie ahhoz, hogy fennmaradjon. Bárki is mondta először igen bölcs gondolat, hogy a történelem az élet tanítómestere. A Földrajz ugyanígy fontos az életünkben, kereteket ad, meghatároz és ámulatba ejt a csodáival, akár csak a természet.

Ilyés Márk

Balázs Dénes: Galápagos

A múzeumalapító szerzőről

„Dr. Balázs Dénes (1924-1994) a magyar geográfia egyedülálló személyisége volt. Pályafutását a mészkővidékek és barlangok kutatásával az Aggteleki-karsztvidéken kezdte. Balázs Dénes nevéhez fűződik az égerszögi Szabadság-barlang feltárása. Később, három évtizeden át öt kontinens, mintegy 130 országában végzett természetföldrajzi tereptanulmányokat. Magányos, hátizsákos utazásai eredményeként 27 könyvet, több száz tudományos közleményt és ismeretterjesztő cikket adott közre. Könyvei öt nyelven, milliós példányszámban jelentek meg. Meghatározó tudományos szervező szerepe volt a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulatban és a Magyar Földrajzi Társaságban. Évekig tartó elkötelezett munkával valósította meg 1983-ban a Magyar Földrajzi Múzeumot, Érd város egyetlen közgyűjteményét. A múzeum állandó kiállításai a legjelentősebb magyar utazók, földrajzi felfedezők, illetve a történelmi Magyarország természettudományi feltáróinak életútját, munkásságát mutatja be.”¹

Rövid összefoglalás a könyvről

A Dr. Balázs Dénes által írt Galápagos című mű tulajdonképpen egy univerzális tudományos útleírás érdekes történetekkel és tapasztalatokkal fűszerezve. Ízes nyelvezetű tájleírások és életszagú események színesítik a könyvet. A geográfus szerző a művében egyaránt tanúbizonyságot tett mély szakértelméről és kivételesen jó írói vénájáról is. Szerénységére vall, hogy a bevezetésben megemlítette régi akadémikus professzorának Dudich Endrének gondolatait és a továbbiakban szintén megemlékezett egykori tanítójáról. Az általa készített számos fényképpel bővített olvasmány egy magával ragadó útleíró vezérfonalon alapszik. Kalandos történetek vonulnak végig az egész művön. A híres geográfus sok esetben modern polihistorok könyveivel egyenrangú műveket alkotott, s ez alól nem kivétel ezen írása sem. Könyvében a Galápagos-szigeteki barlangoknak külön fejezetet szentelt, hiszen speleológiával (barlangkutatással) is foglalkozott. Művéből kitűnik az aggodalma az élőlények, növényfajok jövője iránt, s globális értelemben a Földünk és az emberek jövőjéért is. Több veszélyeztetett és kihalás szélére került hullófajra felhívta a figyelmet beleértve a szigeteknek nevet adó Galápagó (Elefántteknős) populációt és annak még létező alfajaira is. A humánus természetű tudós felhívta az emberek figyelmét a szigetek honos tengeri gyíkokra és számos madárfajra is, beleértve a pintyeket, pingvineket és a szürkeköcsagokat, szulákat és pelikánokat. Az emlősök közül főként az oroszlánfókákra fókuszált. Úgy látta, hogy ami még menthető ebből a paradicsomi világból, azt mindenképp meg kell menteni az utókornak. Részletesen ismertette a szigetek flóráját, faunáját, a fajok biodiverzitását és a szigetek geológiai valamint történelmi múltját. Külön figyelmet fordított a szigetekre lévő vulkáni kőzetek tanulmányozására és a lávamezők geográfiai ismertetésére. A szigetek lemeztektonikai vizsgálata során igazolta, hogy a Galápagos-szigetek nem a Dél-Amerikai kontinens szárazföldről vált le, hanem vulkáni tevékenység hozta létre ezeket és ezért az élet csak roppant lassan és nehézkesen tört utat magának a vulkáni talajukon.

¹Érdi Krónika. II. bővített kiadás, Érd Város Önkormányzata, Érd 2004./ 445. p. Kovács Sándor: Életrajzi kislexikon/ Dr. Balázs Dénes geográfus, földrajzi szakíró (Debrecen, 1924. szeptember 17. - Érd 1994 október 19). írta: Kubassek János.

Átfogó figyelme szinte mindenre kiterjedt és eközben mégsem veszett el a részletekben, hanem komplex képet, korrekt leírást adott az általa bejárt szigetekről.

Ideiglenes úszó otthonán a „Donvale” nevű hajón rendszerezte az útja során készült jegyzeteit, amiből a későbbi könyvét összeállította. Művében egy útleíró, egy geográfus, egy botanikus és egy zoológus képességeit egyesítette. A szigetek kialakulásának körülményeit, növény és állatfajokkal való benépesülésüket, az óceánnal és szárazfölddel való kapcsolatukat egyaránt közérthetően feltárta előttünk. Kiemelte, hogy a szigeteken élő őshonos fajok egykoron más és más tájakról kerülhettek ide. Vannak állatfajok, melyek a Déli-sark felől és vannak, melyek talán Dél-Amerika partjai felől kerülhettek ide vízi úton. A kutyákat, macskákat, kecskéket és a különféle rágcsálókat természetesen az ember hozta magával a hajóin, tehát nem őshonosak a szigeteken. Külön kitért az emberi jelenlét okozta problémákra, melyeket egykoron a szigetekre bevándorolt telepések okoztak, akik rendszerint hamar továbbálltak innen, de az általuk hozott háziállataikat gyakran itt hagyták. Az általuk folytatott különféle tevékenységek, például a kecskék betelepítése és legeltetése az élővilágra nézve sokszor rendkívül káros következményeket okoztak, hiszen a kecskék mindent lelegeltek és a szigetek őshonos növényevő állatfajainak nem jutott megfelelő mennyiségű növényi táplálék. Többször utalt arra, hogy az emberi csoportok csak rövid időre tudták megvetni lábukat a szigeteken, hiszen van, ami hiányzott az alapvető életfeltételekhez és a tartós megtelepedéshez, ide értve a megfelelő mennyiségű édesvizet is!

Minden, általa átélt nehézség ellenére világszemlélete mindvégig pozitív maradt és ez a nézete végigvonul a könyvén is. Nem a gúzsba kötött, tehetetlen panaszkodás fémjelzi életfilozófiáját, hanem a hangyaszorgalmú fáradhatatlan kutatómunka és a tenni akarás. A mű tudományos hangvételű kicsengése mellett legalább ennyire humánus is, tehát azon olvasók is kedvüket lelhetik benne, akik a tudomány terén nem rendelkeznek elmélyült ismeretekkel. A fejezetekben leírt emberi történetek, szinte megelevenednek előttünk. Az általa leírt életszerű események, úti kalandok szinte kézzel foghatóvá teszik azt, amit átélt és még inkább közelebb hozzák egymáshoz az író és az olvasót. A kutatása során minden felmerülő kérdésre igyekezett választ adni a könyvben, bár Balázs Dénes azt is hozzátette, hogy útja végén mégis sok kérdőjele keletkezett ismeretei bővültevel – leginkább talán az a régi gondolat kíváncsoznak ide, hogy: *„Minél többet tanulunk, annál több kérdésünk fogalmazódik meg a Világról.”* Ugyanakkor Széchenyi István gondolatai legalább ennyire helytállóak: *„Minél többet és minél szélesebb körben munkálkodhatik valaki, annál nagyobb az ő igazi, benső földi boldogsága.* Valóban, Balázs Dénes mindig is egy kitartó és életvidám kutató volt, akit nem a pénz motivált, hanem a megismerés vágya, felfedezés öröme és a különböző tudományágak bővítése.

Véleményem szerint Balázs Dénes írói tehetsége leginkább abban nyilvánul meg, hogy mindent valóságghűen ábrázol. Nem kalandozik el az írás közben, a történetekből nem vesz el fontos és lényeges részleteket és nem ad hozzá valótlan dolgokat. Minden ízében reális és őszinte, a legfőbb érdeme éppen ebben rejlik. Mindvégig érezzük, hogy nem valami blikkfangos és jól kiszínezett művet olvasunk, hanem egy nagyon is valóságghű leírást, úgy vélem épp ettől szép és jó. Minden léptékben eredeti életképeket kaphatunk a Galápagos-szigetokről és művét mégsem érezzük töménynek vagy szellemileg befogadhatatlannak. Mindezeket összegezve úgy gondolom, hogy az író nagyszerűsége épp abban rejlik, hogy egy széles skálán mindenki számára közérthető, élvezetes és univerzális művet alkotott, melyet a laikus hétköznapi emberek és a tudós beállítottságú polihistorok is egyaránt szívesen olvashatnak.

**Ilyés Márk könyvtáros,
Magyar Földrajzi Múzeum, Érd, 2021. Január 20.**

Cholnoky Jenő természetábrázoló művészete

Néhány mondat Cholnoky Jenőről, akiről a könyv szól

Cholnoky Jenő (Veszprém, 1870. július 23. – Budapest, 1950. július 5.): földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA Intézményének tagja (1920-1949). Cholnoky László és Cholnoky Viktor testvére. Egyetemi tanulmányait a budapesti műegyetemen végezte. Előbb a műegyetemi vízépítési tanszéken, majd a tudományegyetemen Lóczy Lajos mellett volt tanársegéd; közben megszerezte a filozófiai doktorátust. 1896-1898-ban tanulmányúton Kínában és Mandzsúriában hidrográfiai és geográfiai kutatásokat folytatott. Hazatérése után a Földtani Társulatnál, majd a Földrajzi Társaságnál töltött be különböző tisztségeket; ideiglenesen a budapesti Erzsébet Nőiskola tanáraként is működött. 1903-ban a budapesti tudományegyetemen magántanár, 1905-től a kolozsvári, 1921-től a budapesti egyetemen a természeti földrajz nyugalmazott tanára, a Földrajzi Intézet vezetője. 1940-ben nyugdíjba ment. A Földrajzi Társaság, a Magyar Turista Egyesület, a Természetvédelmi Tanács elnöke volt. Sokoldalú tudományos munkássága során Kelet-ázsiai tanulmányútján főleg a hegységek szerkezetét, a folyók természetét vizsgálta. Részt vett a Balaton tudományos tanulmányozásában. Jelentősek morfológiai eredményei, továbbá a folyók szakaszjellegéről, a futóhomok mozgástörvényeiről, az európai monszun jelenségről szóló tanulmányai. Eredményesen foglalkozott emberföldrajzzal és az öntözések jelentőségével az emberi kultúra fejlődése szempontjából. Népszerű tudományos műveivel nagy tömegek érdeklődését keltette fel a földrajz és általában a természettudományok iránt.¹

Összefoglalás a műről

A számos fotóval és illusztrációval gazdagított mű Cholnoky Jenő a hazai geográfia jeles képviselőjének munkásságáról szól, akinek legnagyobb tanítómestere és igazi példaképe Lóczy Lajos volt. Való igaz, hogy a két nagyszerű tudósban sok közös volt, ami életfilozófiájukat és tudományos nézeteiket illeti. Szemléletük és lelkületük egyaránt hasonló, mindketten mindent és mindig a tudomány őszinte szolgálatából tettek önzetlenül. Egyikük sem a pénzt vagy az individualista érdekeket helyezte előtérbe, nem a hírnevet és a népszerűséget hajszolták. Cholnoky Jenő figyelme élete során sok földrajzi kérdésre kiterjedt, de egy idő után egyre inkább a Balatonra és a Kárpát-medencére fókuszálódott, talán Lóczy Lajos hatására, ugyanakkor létezik egy másik magyarázat is. Cholnoky Jenő fiatal korában gyakran nyaralt a Balaton északi partján, ugyanis családi nyaralójuk Balatonarácson volt, talán később épp ezért szentelt a Balatonnak és környékének ilyen nagy figyelmet. A hangyaszorgalmú tudós természetábrázoló rajzai nem kizárólag csak a Balatonnál készültek, és nem kizárólag csak a magyar tenger kutatása foglalkoztatta őt. A Kárpát-medence számos területén készített komoly geográfiai és geológiai felméréseket, látóköre nem szűkölt le csupán egy-egy kisebb tájegységre, hanem széles horizontra terjedt ki. A sokrétű tudós több országban is megfordult, beleértve Oroszországot, Finnországot, Japánt és az USA-t is. Ezen útjai oroszlánrészt tanulmányi utak voltak, amelyek során lehetősége nyílt eszmecseréket folytatni nagy tekintélyű külföldi geográfus professzorokkal.

¹Forrás: <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/c-cs-74E9A/cholnoky-jeno-74EB3/>

Voltak világ elől elzárkózó időszakai, de ezeken mindig sikerrel átlendült, s ilyen periódusai sosem tartottak sokáig. A harmóniát és a megfelelő lelki gyógyírt mindig minden problémájára meglelte a természetben tett sétái és a különböző terepbejárások során. Nem volt szobatudós, hangsúlyozta, hogy a terepre ki kell menni a valóság megismeréséhez. Nem lehet csupán írott forrásokra, leírásokra hagyatkozni, hisz a táj gyakran átalakul, és folyton formálódik. Szelleme és elméje az erdőjárások és kutatások során tudott csak igazán kiteljesedni. Sosem szolgálta ki a diktatórikus rendszereket, mert ezeket demagógnak tartotta. Jóllehet Cholnoky fiatalabb korában visszahúzódó természetű volt és nem szerette osztogatni gondolatait, de idővel ez a szemlélete megváltozott, s egyre nyitottabbá lett a különféle tudományos fórumok felé. Cholnoky pozitív, ösztönző kisugárzása magyarországi környezetére és ismerőseire is hatással volt. Erről emlékezett meg 1984-ben Antal Károly szobrászművész, aki maga is hangsúlyozta, hogy a Kőrösi Csoma Sándor szobor megalkotására Cholnoky Jenő és Baktay Ervin együttesen biztatták, akik ösztönzése nélkül nem készült volna el a műve. Ez a kőszobor 1984-ben, Kőrösi Csoma Sándor születésének 200. évfordulóján kapott helyet a Magyar Földrajzi Múzeum kertjében. Itt méltó helyére került a híres nyelvtudós, könyvtáros és tibetológus tudós szobra, akire a magyarság méltán lehet büszke. A szobor talpazata hirdeti az Eötvös József féle idézetet, - *"Példája, hogy nehézség nincs, melyet erős akarat legyőzni képes ne volna"* - ez a gondolat nemcsak a keletkutató polihisztor életútját, de Cholnoky Jenő életművét is ez fémjelzi. Az átmeneti sikertelenségek nem kedvetlenítették el, épphogy megsokszorozták energiáit, s valóban ezen igyekvő tulajdonsága vezette el őt a céljai sikeres megvalósításához. Cholnoky pozitív és demokratikus életszemlélete egész életében megmaradt. Nehéz, ugyanakkor roppant mozgalmas élete alatt szinte emberfeletti alkotott a geográfiában. Kimeríthetetlen szellemi és fizikális energia, szorgalmas munka jellemzi egész életművét. Parázs viták és folytonos küzdelmek kísérték a tudomány röögös útjain és minden bizonytalanság és megpróbáltatásai tették őt olyan kitartóvá és minden akadályt legyőzővé. Cholnoky Jenő vallotta, hogy a különböző vélemények cseréjével, ütköztetésével fejlődik és lép előre a tudomány. A tudományos viták szükségesek, mert ezek során lehet olyan eszmecserét folytatni, melyek során tudományos megállapítások kerülhetnek elvetésre, vagy épp igazolásra. A természetábrázoló művészetet nem elavultnak, hanem éppen, hogy időt állónak és fontosnak tartotta. Kiemelte, hogy a fényképezőgép minden lényegtelen és zavaró részletet megörökít a képen, ami a geográfiatudomány szempontjából felesleges. A táj geográfiai ábrázolásánál valóban zavaróak a lényegtelen objektumok, amikor épphogy a lényegre kellene fókuszálnia a tudósnak. Cholnoky roppant precízséggel és szorgalommal dolgozott. Rajzait nagyszerűen tudta a térben, így például 3 dimenzióban is ábrázolni. Alkotásai kivétel nélkül arányosak, precízek és letisztultak. Kiváló természetábrázoló készsége nemcsak esztétikailag páratlan, hanem a magyar tudománynak is komoly szolgálatot tett. Mindenkorra és végérvényesen bebizonyította, hogy a rajzolás nem elavult, hanem minden korszakban fontos marad a geográfusok és a földrajztudomány számára. A precíz mérések és az arányos térbeli rajzok ugyanis mankót jelentenek a tudósok számára egy-egy tudományos probléma térbeli ábrázolásában, ismertetésében és megoldásában. Cholnoky hangsúlyozta, hogy egy földrajztanárnak vagy geográfusnak bizony tudnia kell rajzolni. Határozott nézetet vallott a geográfia és a grafika kapcsolatát illetően, miszerint *„nem lehet jó geográfus az, aki nem tud rajzolni.”*

A vulkanológia vagy a litográfia ugyancsak megkövetelik ezt a készséget a tudós embertől. Az élete örömet és értelmét a kutatásban, felfedezésben, oktatásban és alkotásban lelte meg. A különféle tudományos problémák megválaszolása inspirálták őt a folytonos önképző tanulásra és fejlődésre. Belső örömeinek lényegi forrásától sosem tudta megfosztani egyik politikai rendszer sem, hisz amint a régi mondás is tartja, - „*amit egyszer valaki megtanul, azt nem vehetik el tőle.*” Szakértelmét egyik ellenlábas sem tudta elvitatni tőle. Életét az igazságos gondolkodás és a tudománynak szentelt kitartó szellemi és fizikai munka jellemezte. Cholnoky Jenő életművének folytatói, mindazon geográfusok, akik szellemiségét továbbgondolták és méltó módon továbbadták az újabb tudós növendék generációknak. Helyénvalónak tartom a recenziót, egy a tudós munkásságával kapcsolatos kiállítás megemlékezésével lezárni. A Magyar Földrajzi Múzeumban 2020. január 22-én megnyitott, Leviczki Anita által tervezett és kivitelezett „*földRajz*” című időszaki kiállítás Cholnoky Jenő természetábrázoló művészetének bemutatásával tiszteleg a neves földrajztudós emléke előtt.

Ilyés Márk könyvtáros
Magyar Földrajzi Múzeum
Érd, 2021. február 5.

Almásy László

2021 augusztus 22-én lenne 126 éves, március 22-én, 70 éve hunyt el.

Almásy László: sivatagkutató Afrikában (1895. augusztus 22. Borostyánkő, Vas-megye – 1951. március 22. Salzburg). Almásy György Ázsia-kutató fia. Mint másodszülött, nem részesülve a családi örökségből, Londonban műszaki tudományokat tanult. Az I. világháborúban harci repülősként vett részt. Később az osztrák Steyr autógyár alkalmazta. 1926-ban Afrikába utazott, hogy egy új személyautót a legszélsőségesebb körülmények között próbáljon ki. Autójával 2700 kilométert tett meg a Nílus mentén. Kairóban a Steyr Művek képviselője lett, sorra szervezte autós expedícióit a Nílus-menti országokba. 1929-ben Kairóban repülőiskolát létesített, ezzel megteremtette Egyiptomban a sportrepülés alapjait. Útjai során figyelme mind jobban a Szahara keleti részének addig ismeretlen területei felé fordult. 1930-ban tevés expedíciót szervezett Szudánból Abesszíniába (ma Etiópia). 1932-től több alkalommal kutatta autójával és repülőgéppel a Líbiai-sivatag addig feltáratlan fennsíkját, a Gilf El-Kebírt. 1933-ban részt vett az 1500 km-es egyiptomi oáziskörrepülő versenyen. 1934-ben és 1935-ben térképezte a nyugat-egyiptomi Nagy-Homoktengert. 1935-ben tudósított egy Nílus-szigeti törzsről, mely magyarnak nevezi magát, és úgy tudja, hogy őseit Szolimán szultán telepítette oda az osztrákok országából a XVI. században. 1941-ben behívták katonának, és német kikérésre tanácsadónak az Afrikakörpshoz (Rommel hadseregébe) vezényelték. Emiatt 1945-ben vádat emeltek ellene, de a budapesti népbírószak megállapította, hogy felettesei utasításának végrehajtása során háborús vagy népellenes bűnt nem követett el, ezért felmentették. 1947-ben visszatért Egyiptomba, ahol tovább folytatta sivatagkutató munkáját, valamint a sportrepülés fejlesztését. 1949-ben harmadmagával távolsági világrekordot állított fel, mikor motoros gépével Párizsból Kairóba vontatott egy vitorlázó repülőgépet. 1951-ben, Salzburgban, a halálos ágyán értesült arról, hogy kinevezték az Egyiptomi Sivatagkutató Intézet igazgatójává. – Almásy László nem volt földrajz tudós, hanem sportember, a szó századfordulón vett értelmében. Vagyontalan, de nagy műveltségű arisztokrata, aki számára a motorizáció egyszer volt megélhetés lehetőség a versenyzésre. Igen jellemző, hogy első afrikai autós expedíciójának terve a téli Alpokban vetődött föl, midőn Esterházy Antal herceggel sielt. Ekkor az osztrák Steyr autógyár alkalmazásában állt, az utazás egyúttal a járművek tesztelése és reklám is volt. Alexandriából indultak a kéttonnás túrakocsival, Asszuánban autóstul hajóra szálltak, és így utaztak Wadi Halfáig, az egyiptomi-szudáni határig. Innét ismét autójával mentek tovább, a Nílus nagy kanyarulatát levágó vasútvonal mentén, keresztül a Núbiai-sivatagon, teljesen úttalan vidéken, ahol országúti túraautó még sohasem jutott át. A Nílust Abu Hamednél elérve annak mentén haladtak Kartúmig, nem sokkal jobb terepen. Teljesítményüket a kortársak egyedülállónak minősítették. Szudán fővárosából továbbautóztak a Kék-Nílus mentén közel 500 kilométert, majd a kocsit visszaküldték, maguk pedig néhány hétig nagyvadra vadásztak. - 1929-ben Almásy Lászlót a Steyr gyár azzal bízta meg, hogy tesztelésképpen Mombasából autózzon fel Kairóig. Ezen útján bekalandozta Kenyát és Tanganyikát (ma Zanzibárral együtt Tanzánia), végighaladt Ugandán, érintette a dél-szudáni Szud mocsárvidékét, térképezte a Líbiai-sivatag egy addig fel nem tárt részét, és közben szorgalmasan küldöztette a gyár igazgatóságának a műszaki jelentéseket. - Abban az időben az afrikai kontinens legnagyobb feltérképezetlen területe a Líbiai-sivatag volt. Ennek az a magyarázata, hogy a kétmillió négyzetkilométeres térség víznyerőhelyei nagyobb, vagy alig kisebb távolságra vannak, mint amennyit a teve egy ivással megtenni képes.

Almásy László jól elsajátította a sivatagi autózást, így ennek a területnek a felkutatására vállalkozott. 1931-ben sikertelen kísérletet tett, hogy autós-repülő expedícióval járja be a sivatagot. 1932-ben hasonló expedíciót szervezett a délnyugat-egyiptomi Gilf-fennsík megismerésére és a csupán legendákból ismert Zarzura-oázis felfedezésére. A magával vitt rövid hatósugarú sportrepülőgéppel meg is találta azt, de benzinhiány következtében vissza kellett fordulnia, mielőtt az oázis földjére léphetett volna. Kairóba visszatértekor magához kérte Kemal el Din herceg (ő is jeles sivatagkutató volt), és felajánlotta, hogy Almásy László az ő költségén és szolgálatában folytassa a munkát. Nagyszabású program körvonalai bontakoztak ki, ám alig egy hónap múlva a herceg meghalt. Ekkor előző útjának társával, Sir Clayton Easttel határozta el a kutatás folytatását, de néhány hónapra rá East is elhunyt. Ezért csak a következő évben indulhatott útnak, útitársai közt Kádár Lászlóval. Addigra azonban egy korábbi társa megelőzte, az oázis két völgyét bejárta és föltérképezte, Almásy Lászlónak már csak a harmadik völgy jutott. Ez az expedíció mégis élete legnagyobb sikerét hozta. A Líbiai-sivatag Déli részén fekvő, 1900 méter magas Uveinat-hegységben már régebben is felfedeztek néhány tucat őskori barlangfestményt és vésetet. Almásy László most sziklarajzok ezreire bukkant. Neve a tudományos körökben egy csapásra ismertté vált, felfedezésére felfigyelt az afrikai kultúra leghíresebb kutatója, a német Leo Frobenius is, és ő még 1933-ban elkalauzolta a sziklarajzokhoz a tudóst. Sajnálatos, hogy Frobenius utóbb „megfeledkezett” Almásy Lászlóról, és a barlangképeket, mint saját felfedezését tárta a tudományos világ elé. A kibontakozó nemzetközi sajtópolémia többé-kevésbé tisztázta Almásy László szerepét. - 1934-ben és 1935-ben a legtávolabbi oázisokból kiindulva háromszögeléssel térképezte fel az egyiptomi Szahara közép nyugati részén fekvő, Nagy-Homoktengernek nevezett, hatalmas homoksivatagot. E munkájával jelentős fehér foltot törölt le Afrika térképéről.¹

Munkái: Autóval Szudánban. Első autó-utazás a Nílus mentén, Budapest, 1929. Az ismeretlen Szahara. Budapest, 1934; Levegőben...homokon. Budapest, 1937. *Irodalom.:* Magyar utazók, földrajzi felfedezők; Lázár István.: Világjárók-világlátók. Budapest, 1986; Török Zsolt: Almásy László szerepe a Kelet-Szahara kutatásában. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 8, 1990 (térképpel).

¹**Forrás:** Magyar utazók Lexikona, szerkesztette Balázs Dénes, Panoráma, Budapest, 1993./18-20. p. Írta: Bencsik Gábor.

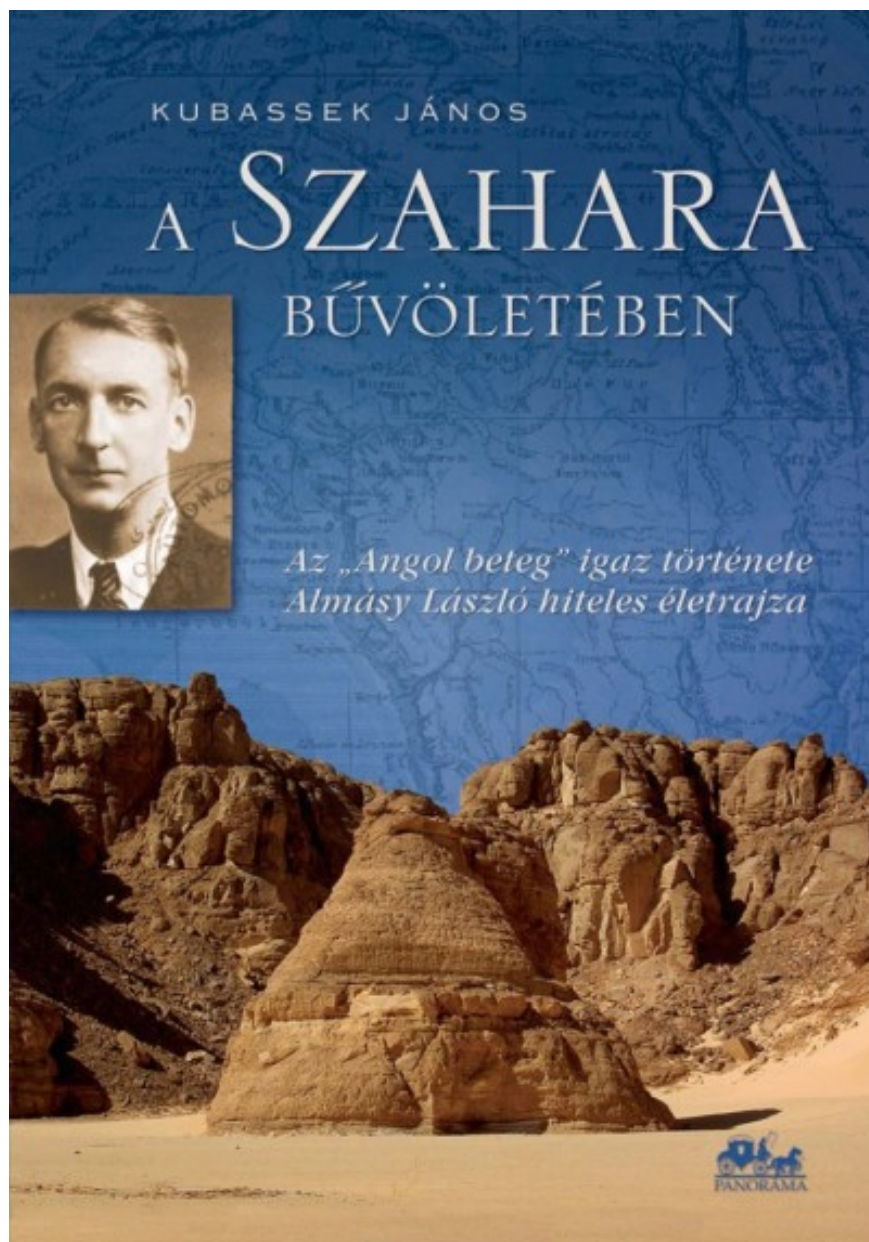
Almásy László szobra a Magyar Földrajzi Múzeum kertjében, Domonkos Béla alkotása.²

²Kép forrása: <https://www.kozterkep.hu/1385/almasy-laszlo#vetito=133546>

Almásy László vitrin a Magyar Földrajzi Múzeumban.³

³Kép forrása: Magyar Földrajzi Múzeum Digitális Képtárház/ Magyar Utazók, Földrajzi Felfedezők kiállítás/ Almásy László vitrin.

Dr. Kubassek János könyve: A Szahara bűvöletében.⁴

**Ilyés Márk összeállítása.
Érd, 2021 március 12.**

⁴Kép forrása: https://s05.static.libri.hu/cover/cd/d/3271665_5.jpg

Megemlékezés Ábel Andrásról

Ábel András nem volt a bőbeszédű szónoklatok híve ezért nem készültem hosszadalmas beszéddel, litániaszerű gondolatfolyammal, így dióhéjban foglalom össze mondanivalómat. Először Főiskolás éveim lezárulta után, 2017-ben találkoztam Andrással. Nem mondhatom, hogy én vagyok a legnagyobb és legrégebb ismerője, de mégis megtiszteltetés, hogy ismerhettem. Ez a 3 év elég volt arra, hogy megismerjem azon nemes célokat, amikért küzdött és élt. Jóllehet, hogy sok sérelmet tapasztalt az életében, de ennek ellenére jó ember maradt egész életében. Erkölcsi értékeihez, céljaihoz és elveihez mindvégig hű maradt. Az érdeklődőknek mindig szeretettel mondta el azt, amit Édről tudott. Természetesen minden újszülöttnak minden új, tehát, ami nekünk új volt az András számára már régóta ismert dolog és tények voltak. A helytörténetben elmélyült, évek alatt megszerzett tudását nem zárta el mások elől, nem bocsátotta áruba, hanem önzetlenül megosztotta velünk. Ezen ismeretei nem száraz és unalomig ismételt dogmákra épültek. Mindig tudott mondani új és érdekes információkat településünk múltjáról, s jelenéről. Mindig meglátta azon törvényszerű aktualitásokat, melyek az Érdiség múltját hídként összekötötték annak jelenével, a történések valós mozgatórugóit mindig idejekorán észrevette, s jelezte. Nem kizárólag csak a múltban élt, mint azt felületes szemlélők hitték róla. A jelenre, s a jövőre legalább épp ilyen nagy figyelemmel gondolt. A Kakukk domb iránti őszinte aggodalma okán szerette volna, ha a Kastélydombot és annak környékét Nemzeti emlékhellyé nyilvánítják majd egyszer. Adja az Isten, hogy András álma egyszer valóra válhasson, és odafentről örömmel tekinthessen le Érdre és az érdiekre.

Ábel András életének legfontosabb alappillérét, sarokkövét és szellemiségét talán a következő Jeremiási idézet fejezi ki leginkább, legtisztábban, mely a sírkövén is olvasható: *„Álljatok meg útjaitokon, nézelődjete és kérdezősködjete, melyik a régi ösvény, melyik a legjobb út, és azon járjatok.”* (Jeremiás, 6.16) Emlékezzünk Ábel Andrássra szeretettel és 1 perces néma csennddel.

Kondítsd meg néha emléke harangját, ne felejtssd el soha érdi Ábel Andrást, érdiek tanítóját!

**2021 november 11-én,
Mártonnak napján írta Ilyés
Márk**

Ábel András (1949. január 22.-2020. június 5.)

ELTÉS külföldi diákok látogatása 2021 December 21-én a Magyar Földrajzi Múzeumban

2021 December 21-én az ELTE Földrajz karáról érkezett 2 Földrajz pedagógus, név szerint Gercsák Gábor és Zentai László, valamint 8 külföldi, de Magyarországon tanuló diák. A diákok Budapesten tanulnak, de mindannyian távoli tájakról kerültek ide, mint például Kazahsztán, Irán, Irak, Szíria, Tunézia, Kenya, Marokkó, és a földrajzilag hozzánk jóval közelebbi Albániából is érkezett egy tanuló. Kubassek úr a kertet mutatta be, Anita pedig a komplex múzeumi kiállításokra fókuszált. A diákok nevét sajnos nem tudtam memorizálni, de bemutatkozásuk során mindannyian jól összefoglalták életüket érdeklődési körüket és, hogy hogyan kerültek Magyarországra és azt, hogy miért választották a földrajzot, annak társtudományait, s azon belül a térképészetet. Mindannyian máshonnan érkeztek, kisebb akcentusokkal, de igen jól, majdcsak anyanyelvi szintén beszéltek az angol nyelvet. Tiszteletre méltó figyelemmel, szeretettel és érdeklődéssel kísérték végig Leviczki Anita angol nyelvű tárlatvezetését, amely igen felkészült, részletes és nívós volt. Az egyetemisták Kubassek úrral is társalogtak, először a Múzeumkert bemutatása során majdan Anita tárlatvezetése után is. A csoport a tárlatvezetés után leült a fenti Muszpet teremben és pedagógusaikkal, Kubassek úrral, Anitával és velem is váltottak néhány szót. Szinte mindannyian említették, hogy a magyar nehéz nyelv ezért kezdetekben nagyon nehezen tudtak kommunikálni magyar évfolyamtársaikkal. Voltak köztük, akik nehéz életútról számoltak be, ugyanakkor ezen nehézségek, melyeken keresztül mentek egyiküket sem kedvetlenítették el, épp ellenkezőleg, megedződtek és bölcsebbé, talpraesettebbé, sikeresebbé és boldogabbá váltak ezen kihívásoktól. Megosztottak velünk pár értékes gondolatot arról, hogy hogyan látják szülőhazájukat, az ottani embereket, Magyarországot és a magyar embereket, a Múzeumot, valamint eddigi életük fontosabb mérföldköveit.

Rövid összefoglaló: Ilyés Márk könyvtáros

2021. december 23.

2030 Érd, Budai út 4.

Magyar Földrajzi Múzeum

A diákok és kutatási témájuk
Dr. Gercsák Gábor összesítése

ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék, külföldi PhD-s hallgatók látogatása Érden a Magyar Földrajzi Múzeumban

1. éves:

Marzieh Bodaghi, Irán. Távérzékeléshez kapcsolódó doktori témája van.

2. évesek:

Anja Cenameri, Albánia. Environmental mapping and modelling of the urban landscape of Tirana, Albania.

Kalamkas Yessimkhanova, Kazahsztán. Mapping the effects of climate change in Kazakhstan and modeling its future tendencies.

3. évesek:

Nour Naaouf, Szíria. Spatial analysis and comprehensive study to the potential solar power stations location in Syria and building Geographic Information System (GIS) models to assess the expected electricity generation outcomes.

Seif El Islam Hadj Ammar, Tunézia. GIS-based morphotectonical modeling of the Tokaj Hills (NE Hungary)

4. évesek:

Daniel Orongo Nyangweso, Kenya. Characterizing relationships in geosparsed geographical names service based on public and voluntary geographic information sources.

Malak Alasli, Marokkó. Geographic names of the Maghreb region in Hungarian atlases.

Védés előtt álló:

Ashna Kareem, Irak. Térképkészítés vakok és gyengénlátók számára.

Saját fotók (Ilyés Márk készítette)

Gercsák Gábor és Zentai László fotói

Képek forrása:

<http://lazarus.elte.hu/hun/tantort/2021/2021-12-21-erd/thumb.html>

Kőrösi Csoma Sándor

2022 április 4-én lenne 238 éves, április 11-én 180 éve hunyt el.

Kőrösi Csoma Sándor: nyelvtudós, őshazakutató, a tibetológia megalapítója (1784. április 4. Kőrös, Háromszék-megye - 1842. április 11. Dardzsiling, India). Elszegényedett székely köznemesi család gyermeke volt. Apja, Csoma András határőrszolgálatot teljesített. Édesanyja Getse Krisztina. Szülőfalujában, ebben az időben Dulló Zsigmond, Vadasdi Mihály és Létzfalvi Orbán Zsigmond voltak az iskolamesterek. Tizenöt éves korában apja beíratta a híres nagyenyedi Bethlen Kollégiumba. Diáktársai, Ujfalvy Sándor és Borgátai Szabó József nagy akaraterejű, szorgalmas tanulóként jellemezték visszaemlékezésükben. Mivel családja anyagilag nem tudta támogatni, szolgadiákként kereste meg tanulmányainak és szerény megélhetésének fedezetét. Előmenetele jutalmául a második tanév végén felmentették a szolgaság alól. Tanítványok vállalása révén gyűjtötte össze a tanulmányai folytatásához szükséges pénzt. A szinte askétikus önfegyelemre épülő, kora ifjúságában megszokott szigorú életrend tette alkalmassá a későbbi viszontagságok elviselésére. - 1807-ben, a középiskola elvégzése után az akkori fokozat bölcsészeti és hittudományi szakára iratkozott be. Elsajátította a latin, a görög és a német nyelvet, megtanult franciául, majd a héber nyelvvel ismerkedett meg. Nagyenyedi professzora, Herepei Ádám előadásai terelték figyelmét a magyarság eredetének kérdésére. A Bethlen Kollégium vezetői javasolták számára azt az ösztöndíjat, amelynek segítségével Németországban folytathatta tanulmányait. 1815 augusztus elején érkezett Göttingenbe, s megkezdte felkészülését nagy célja valóra váltására. Sokat időzött az egyetem könyvtárában, ahol orientalisztikai munkákat olvasott. Nagy hatással volt rá Johann Gottfried Eichorn, a keleti nyelvek tudós professzora. Göttingenben ismerkedett meg a perzsa, az arab és a török nyelvekkel. Diákkori elhatározását megerősítette másik göttingeni tanárának, Blumenbachnak az a kijelentése, mely szerint a magyarok valószínűleg a régi kínai évkönyvekben gyakran szereplő ujugroktól származnak. - 1818 végén tért vissza Nagyenyedre, s eldöntötte magában, hogy a magyar őshaza felkutatásának szenteli az életét. Lemondott a neki felajánlott, jól jövedelmező tanári állásról, és Kenderessy Mihály kormányiszteri tanácsos támogatásával útlevéért folyamodott. - 1819. február 20-án gyalog indult el Temesvárra, majd onnan tovább Zágrábba. November 1-én érkezett vissza Nagyenyedre. A távol töltött nyolc hónap alatt szerbül, horvátul és szlovénül tanult. Eredeti terve az volt, hogy a cári Oroszországon keresztül átutazva kísérel meg bejutni Kína Északi részébe, s ehhez fontos volt számára a szláv nyelvek ismerete. Többszöri kérvényezés ellenére sem kapott szabályos útlevelet, ezért egy olyan rövid időre érvényes határátlépő papirost szerzett, amilyent a kereskedők használtak üzleti ügyeik elintézéséhez. Mivel más lehetőség nem volt, megszegte a katonakötelezettségre vonatkozó rendelkezéseket, s a hatóságok kijátszásával jutott külföldre. 1819 novemberének utolsó napjaiban a Vöröstoronyi-szoroson keresztül hagyta el az országot. 1820 január 3-án kelt át a Dunán, majd Szófia érintésével Plovdivba ment, ahonnan Konstantinápolyba igyekezett volna, de az ott kitört pestisjárvány miatt megváltoztatta úttervét. 1820 február 7-én Énoszban (ma Enez) hajóra szállt, Kósz és Ródosz szigetek érintésével Alexandriába vitorlázott. Egyiptomból Ciprusba, majd Szaidán át Latakiába utazott, ahonnan gyalogosan folytatta útját Aleppóba. Ott kereskedőkaravánokhoz csatlakozott, s Urfa, Mardin, Moszul, Bagdad, Kermansah, Hamadan útba ejtésével 1820. októberében érkezett meg Perzsia fővárosába, Teheránba.

A sok nélkülözéssel járó vándorlás után Henry Willock angol követ vendégszeretete enyhítette nyomorúságát. Az angoloktól kapott ruházat, könyv élelem és pénz megkönnyítették további utazását. - Teheránból Meshed érintésével, viszontagságos út során kereste fel Buharát, majd Kabul, Pesavar és Lahore útba ejtésével jutott el Kasmírba 1822 május 19-én. Szrinagarból a Szind-folyó völgyét követve, a 2529 méter magas Zodzsi-hágón kereskedőkaravánhoz csatlakozva vergődött át, majd a Drász-folyó völgyében folytatta útját. Az akkor független himalájai királyság, Ladak fővárosában, Lehben döbrent rá, hogy a továbbjutás számára lehetetlen, mert a Karakorum-hegység jeges vonulatai lezárják az utat Belső-Ázsia felé. - Nyugat-Tibet hegyvilágában találkozott William Moorcrofttal, a brit indiai kormány megbízottjával. Moorcroft felismerte Kőrösi Csoma Sándor rendkívüli képességeit, páratlan nyelvtelenségét. Az anyagi támasz nélkül vándorló szegény tudóst beajánlotta a ladaki uralkodó, Tszepál udvarába. Az angoloknak komoly érdekeik fűződtek az indiai gyarmatukat övező országok, így például Tibet megismeréséhez. E törekvésüket akadályozta, hogy akkoriban még nem állt rendelkezésre tudományos alapossággal megírt tibeti-angol szótár és nyelvkönyv, elsősorban azért, mert nem akadt olyan megfelelő felkészültségű tudós, aki a kietlen Himalájában hajlandó lett volna hosszabb időt eltölteni. Kőrösi Csoma Sándor szakmai hozzáértése, sokrétű nyelvészeti előtanulmányai, alkati és jellembeli tulajdonságai révén alkalmas volt e probléma megoldására. Ugyanakkor ő arra is gondolhatott, hogy a ladaki kolostorok könyvtárában olyan régi kéziratokra bukkanhat, amelyek utalásai esetleg elvezethetik eredeti céljához, a magyarság őshazájának felkutatásához. Ezért Moorcroft ösztönzésére és anyagi támogatásával vállalkozott arra, hogy huzamosabb időt Ladakban tölt és tibeti nyelvészeti tanulmányokat végez egy tibeti-angol szótár és egy nyelvkönyv elkészítése érdekében. Úgy vélte, ezáltal megismerkedhet az akkoriban még szinte ismeretlennek számító tibeti irodalommal és a buddhizmussal is. Moorcroft közbenjárására és ajándékai révén a ladaki király főminisztere ajánlólevelet adott Kőrösi Csoma Sándornak a zanglai kolostor tudós lámájához, Szangje Puntszoghhoz (Szangye Puncog), hogy segítse a tibeti nyelv elsajátítására, a buddhizmus megismerésére törekvő magyar tudóst. – Kőrösi Csoma Sándor 1822 június 17-én vágott neki a Himalája 5000 méteres hegyvonulatainak, hogy elérje a Ladak Délkeleti határvidékén Zanszkár tartomány szívében, az azonos nevű folyó jobb partján található Zanglát. Első életrajzírója, Duka Tivadar szerint „itt vetette meg tibeti tanulmányainak alapját és az égalj zordonsága miatt oly nélkülözéseknek volt kitéve, minőket ember ritkán szenvedett, s tevé azt panaszszó és kérdés nélkül”. Két tudós láma, Szangje Puntszog és Kunga Csozlegs (Kun-dga Cshoslegs) segítették munkájában. 1825-1826-ban Tetha zanszkári faluban, 1827-1830-ban a phuktali lámakolostorban egészítette ki tanulmányait. A Himalája hegyei között rendkívül nehéz körülmények közepette élt. Fő tápláléka a tibetiek árpaliszttal kevert, jakvajjal ízesített teája, a campa volt. - Életének utolsó tíz esztendejét Calcuttában, a Bengáli Ázsiai Társaság székházában töltötte, kutatómunkával. Aszkéta módjára, ládái között a földön ülve, megfeszített tempóban dolgozott. Calcuttában kereste fel honfitársa, a neves pesti festőművész, Schoefft Ágoston, akinek Kőrösi Csoma Sándor egyetlen hiteles arcképét köszönhetjük. Tudományos dolgozatai a Bengáli Ázsiai Társaság közlönyeiben jelentek meg. Munkássága révén új távlatok nyíltak meg a nyelvtudomány előtt, s a buddhizmus eszmerendszerének és kultúrájának addig rejtélyes világa is kitárult az európai műveltség számára. A klasszikus tibeti irodalomra, a vallásra, a buddhizmus irányzataira, a tibeti gyógyászatra vonatkozó cikkei a tibetológusok számára ma is megbecsült forrásművek.

Földrajzi szempontból különleges érdekességű a Tibetországnak földleírása tibeti kútforrások szerint című tanulmánya, melyet magyar nyelven elsőként Duka Tivadar tett közzé 1885-ben, Kőrösi Csoma Sándor dolgozatai címen megjelent munkájában. Az MTA 1833 november 15-én választotta levelező tagjává. 1834-ben Calcuttában jelent meg élete két fő műve, a Tibeti-Angol Szótár és a Tibeti Nyelvtan. 1834 február 6-án a Bengáli Ázsiai Társaság ülésén Trevelyan és Prinsep javaslatára egyhangúlag a tudós társaság tiszteletbeli tagjává választották. - 1842 elején ismét útra kelt, hogy eredeti célját valóra válthassa, a magyarság őshazáját felkutassa. Torrenshez, a Bengáli Ázsiai Társaság titkárához írt levelében Közép-Ázsiát jelölte meg úti céljaként. A Hugli (Hooghly) folyóágon evezős bárkával jutott fel Kisangandzsig, ahonnan gyalogosan folytatta útját észak-felé. Észak-Bengáliában az egészségtelen klímájú Terai-vidék mocsarain áthaladva megkapta a maláriát. 1842 március 24-én érkezett meg a brit indiai határállomásra, Dardzsilingbe. Április 6-án rosszabbul lett, április 11-én áldozatul esett a trópusi láznak. Végso nyughelyén, Dardzsilingben a Bengáli Ázsiai Társaság emelt számára méltó síremléket. Ennek jobb oldalán, az MTA 1910-ben elhelyezett emléktábláján olvashatók Széchenyi István Kőrösi Csoma Sándorról mondott szavai:

"Egy szegény árva magyar pénz és taps nélkül, de elszánt kitartó hazafiságtól lelkesítve, KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR – bölcsőjét kereste a magyarnak, és végre összeroskadt fáradalmai alatt. Távol a Hazától alussza örök álmát, de él minden jobb magyarnak lelkében."

Kőrösi Csoma Sándorról könyvtárnyi tanulmány, életrajz, méltatás jelent meg. Utcák, terek, intézmények, egyletek, klubok, iskolák neve őrzi emlékét. Érden a Magyar Földrajzi Múzeum udvarán álló szobrának talpazatán olvashatók a személyiségét talán leginkább jellemző szavak Eötvös József megfogalmazásában: „Példája, hogy nehézség nincs, melyet erős akarat legyőzni képes ne volna.”⁵

Munkái: Essay towards a Dictionary Tibetan and English. Calcutta, 1834; A Grammar of the Tibetan Language in English. Calcutta, 1834; Kőrösi Csoma Sándor dolgozatai. (Összegejtötte Duka Tivadar.) Budapest 1885. - Irodalom.: Duka Tivadar: Life and works of Alexander Csoma de Körös. London, 1885; Debreczy Sándor: Kőrösi Csoma Sándor csodálatos élete. Sepsiszentgyörgy, 1937; Halász Gyula: Kőrösi Csoma Sándor, Megjelent az Öt világrész magyar vándorai című gyűjteményes műben, Budapest 1937; Baktay Ervin: A világ tetején. Kőrösi Csoma Sándor nyomdokain nyugati Tibetbe. Budapest, 1930; Baktay Ervin: Háromszéktől a Himalájáig. Budapest, 1942; Baktay Ervin Kőrösi Csoma Sándor. Budapest, 1962.,1963.,1984; Szilágyi Ferenc: Így élt Kőrösi Csoma Sándor, Budapest, 1977, 1984; Bodor András: Kőrösi Csoma Sándor Buddha élete és tanításai. Bukarest, 1982; Estéli József – Hetényi Ernő: Kőrösi Csoma Sándor dokumentáció. Budapest, 1984; Csetri Elek: Kőrösi Csoma Sándor. Bukarest, 1984; Szilágyi Ferenc: Kőrösi Csoma Sándor levelesládája. Budapest, 1984; Terjék József: Emlékek Kőrösi Csoma Sándorról (Levelek, okiratok, emlékek.) Budapest 1984; Jakabos Ödön: Indiai útinapló. Kőrösi Csoma Sándor nyomában. Bukarest, 1983; Zágoni Jenő: Kőrösi Csoma Sándor bibliográfia. Bukarest, 1984; Kubassek János: Megemlékezés Kőrösi Csoma Sándor születésének 200. évfordulóján. Föld és Ég, 1984. 4; Kubassek János: Kőrösi Csoma Sándor szobra Érden. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 1, 1985; Kubassek János: Francia források Kőrösi Csoma Sándorról. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 2., 1986; Bernard Le Calloc'h: Alexandre Csoma de Körös. Fondateur de la Tibétologie (1784-1842). Paris, 1985; Bernard Le Calloc'h: Victor Jacquemont francia természettudós Kőrösi Csoma Sándorról. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 4.,1987; Magyar Utazók, Földrajzi Felfedezők; Sárosi Ervin.: Zarándokúton Nyugat Tibetben. Kőrösi Csoma Sándor nyomdokain. Budapest, 1986; Bernard Le Calloc'h: Milyen külseje volt Kőrösi Csoma Sándornak? Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 9., 1991; Kubassek János: Kőrösi Csoma Sándor és a geográfia. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 11.,1992.

⁵**Forrás:** Magyar utazók Lexikona, szerkesztette Balázs Dénes, Panoráma, Budapest, 1993. / 220-225. p.
Írta: Dr. Kubassek János.

Kőrösi Csoma Sándor

*Véred ágaskodott és ágaskodtak az utak előtted,
hegyek sörénye lobbant,
s amerről egykor őseid jöttek,
indultál.
Kezedben pálcád verte a taktust,
lábaid ahogy szilaj ütemre
ezt az indulást zengték.
Ősi magyar sors feszengett benned
s vitt át a tengereken,
pusztákon át, hegygerinceken és sivatagokon keresztül
s napfény, ha végiglávázott rajtad Turkesztánban,
s tibeti cellád mélyén, ha hideg fagyasztott,
belül az ősi láng hevített
s izzott tollforgató kezedben
s orcáidon.
Zágoni csillag, csomakőrösi csillag mindig egy volt,
vonzott vagy taszított, mindnyájunk csillaga volt.
Te mentél utána, ha távokon által, éveken által,
s míg hasznát mások húztak belőled,
életed adtad hasznául nemzedeknek.
Százötven éve, hogy a csillag kigyulladt
s Kőrösi Csoma, örökinduló,
valahol a tejúton nyargalsz tovább és szüntelen előre.
Más század él s az indulók köszöntnek,
hegynek rohanunk mi is, szemünk előtt a csillag,
magával tép, visz, vonszol, ránt magával
s nem tudjuk, fénye mikor törik ketté szemünkben,
testünknek hol lesz ringató Dardzsilingje
s célunkon túl, hol is az értelem.
De futunk s veled is újra indulunk,
s jöjjön száz Dardzsiling s hulljunk a nem várt sírgödörbe,
a csillag ég s fölöttünk büszkén a mennyboltba fűródik
az örök Himalája.*

**Csuka Zoltán verse
Protestáns Szemle,
1934. 43. évfolyam 5. szám, 265. oldal**

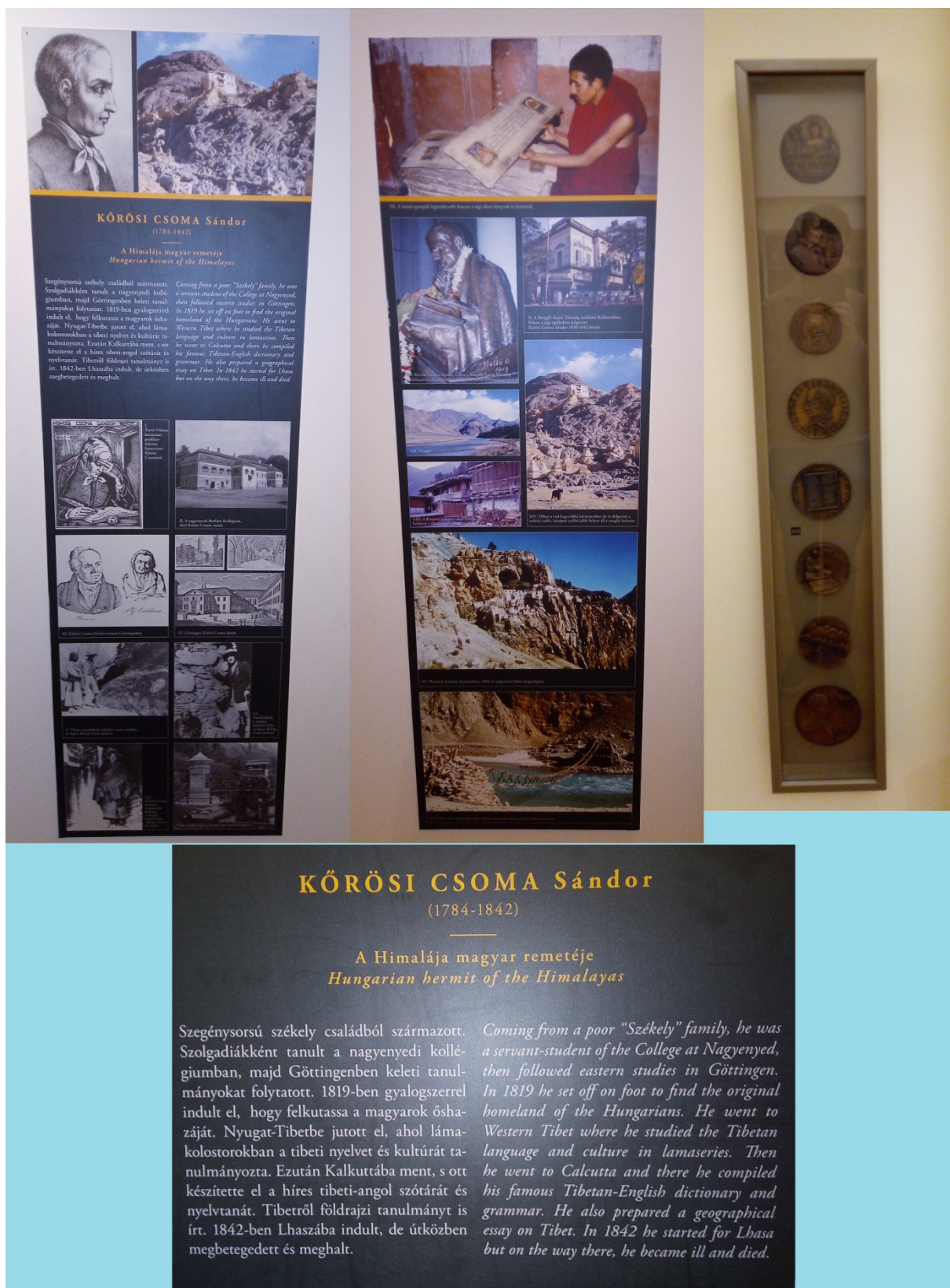
**Kőrösi Csoma Sándor szobra a Magyar Földrajzi Múzeum kertjében.
Antal Károly szobrászművész alkotása.⁶**

⁶Kép forrása: <https://www.kozterkep.hu/1389/korosi-csoma-sandor-szobra#vetito=279675>

A szobor talpazatának felirata: Eötvös József idézete azóta szállóigévé vált.⁷

⁷A fotót Ilyés Márk készítette, a Magyar Földrajzi Múzeum könyvtárosa. Készült: 2021 március 4-én.

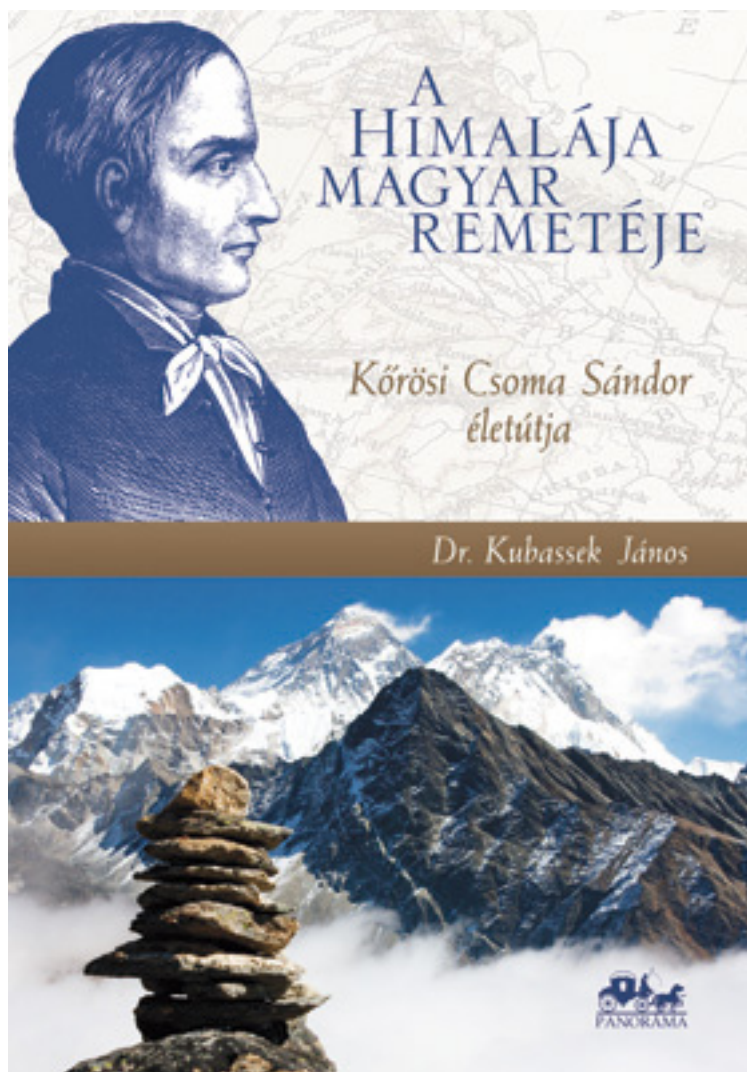
A híres polihisztor kelet kutató élettörténete dióhéjban.⁸

⁸ A fotókat Ilyés Márk készítette, a Magyar Földrajzi Múzeum könyvtárosa. Készült: 2021 március 4-én.

A tibeti vitrin a Magyar Utazók, Földrajzi Felfedezők termében, Magyar Földrajzi Múzeum, Érd.⁹

⁹**Kép forrása:** Magyar Földrajzi Múzeum Digitális Képtár/ Magyar Utazók, Földrajzi Felfedezők kiállítás/ Tibeti vitrin, Körösi Csoma Sándor relikviái.

**Dr. Kubassek János könyve: A Himalája magyar remetéje.
Kőrösi Csoma Sándor életútja.¹⁰**

**Ilyés Márk összeállítása.
Érd, 2022. február 18.**

¹⁰ Kép forrása:

<https://www.medicina-kiado.hu/uploads/webshop/medicina-20140925-578-kubassekcsoma.jp>

Megemlékezés Chernel Istvánról halálának 100. évfordulóján 2022 február 21-én

Ornitológus, Norvégia XIX. századi utazója (1865 május 31., Kőszeg-1922 február 21., Kőszeg). Birtokos családból származott. Középiskoláit Sopronban végezte. Jogot tanult a pozsonyi jogakadémián, és a budapesti tudományos egyetem bölcsészkarán folytatott felsőfokú természettudományi tanulmányokat. 1888-ban közigazgatási pályára lépett Sopronban. Egy év múlva azonban elhagyta az állását, és érdeklődését követve teljes egészében szenvedélyének, a madártannak szentelte további életét. 1916-ban, két évvel Herman Ottó halála után megbízták az Országos Ornitológiai Központ vezetésével. Fő érdeme az első hazai monográfia megalkotása. A madártannal kapcsolatos munkásságán túl az utazási irodalomba is beírta a nevét. Tanulmányozta több külföldi múzeum (Bécs, Graz, Drezda, Berlin, Hamburg, Koppenhága, Brüsszel, Stockholm, Oslo, Tromsø, London, Párizs) madártani gyűjteményét. Feleségével, Rotth Dórával (aki egyben munkatársa és segítője is volt) 1891-ben a madárvilág tanulmányozása céljából hosszabb utazást tett Norvégiába, Tromsø szigetére. Erről az útról könyvet, írt, amelynek értékes földrajzi vonatkozásai is vannak (pl. külön fejezet foglalkozik a lappokkal).

Művei: Utazás Norvégia végvidékére. Budapest 1893. A magyar birodalom madarainak névjegyzéke. Budapest 1918.

Irodalom: Allodiatoris Irma: Chernel István (1865-1922) Élővilág, 1965. 3. szám.

Felhasznált irodalom: Magyar utazók lexikona, 1993. Szerkesztette: Balázs Dénes: 79. p.

Kovács Sándor

Chernel István

Kép forrása:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b1/Chernel_Istv%C3%A1n.jpg

Megemlékezés Bartha Gyuláról, halálának 50. évfordulóján 2022 július 4-én

Világutazó, az első motorkerékpáros Föld körüli utazás résztvevője (?-1972 július 4. Budapest). Erdélyi származású, szegény sorsú család gyermeke. Kevés iskolát végzett, de ezermesteri hajlamokkal áldotta meg a sors. E képességeit kitűnően kamatoztatta, Sulkowsky Zoltánnal 1928-1936 között végrehajtott, öt kontinens 68 országát érintő, 170 000 km-es utazása során. Útjuk világviszonylatban is kiemelkedő teljesítmény. Páratlan vállalkozásukról az angol, francia, német, olasz, spanyol, portugál nyelvű lapokban megjelent beszámolók hírnevet és megbecsülést szereztek a magyarságnak. Utazásuk érdekessége, hogy nyolc éven keresztül a világjáráshoz kapcsolódó ismeretterjesztő és reklámtevékenység szolgált megélhetésük alapjául. A nagy vállalkozás úti emlékeit az írásban jártasabb társa adta közre.

Irodalom: Sulkowsky Zoltán: Motorral a Föld körül Budapest, 1937; Kubassek János: Az első motorkerékpáros világ körüli utazás. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 2, 1986.

Forrás: Magyar utazók lexikona, Szerkesztette: Balázs Dénes, 37-38.p.

Kubassek János

Sulkowsky Zoltán és Bartha Gyula és Hadzsi kutya

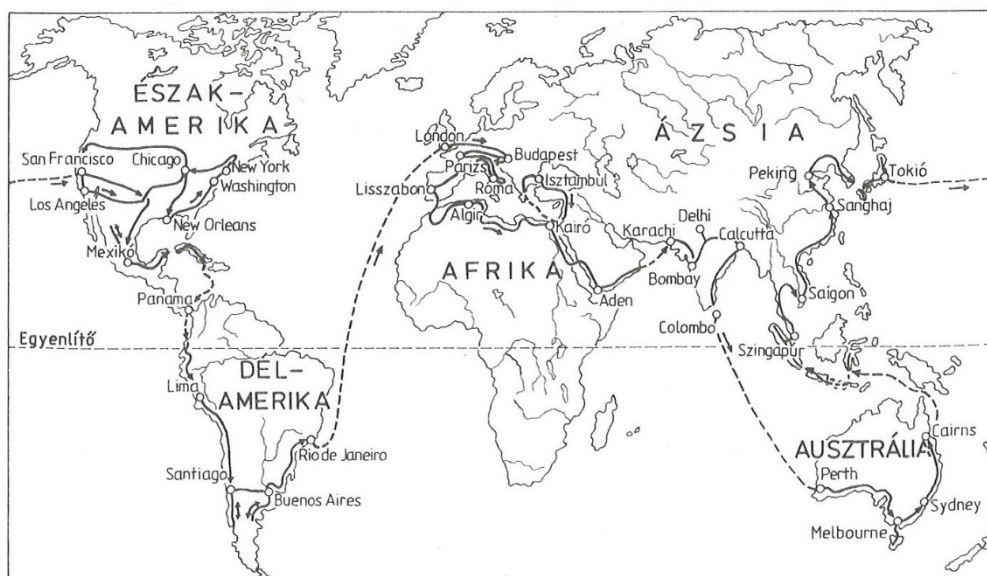
Kép forrása:

https://kep.cdn.indexvas.hu/1/0/180/1804/18043/1804379_731ab9973935ccbc4546a93dc493f1a7_wm.jpg

Sulkowsky Zoltán és Bartha Gyula motorkerékpárjukon,
amelyet a világ 270 automobil-klubjának jelvényei díszítenek

A két magyar motorkerékpáros világ körüli útja (1928–1936)

Sulkowsky Zoltán és Bartha Gyula útja a térképen.

Kép forrása: Magyar utazók lexikona, Balázs Dénes szerkesztette_352. p.

Kepes Gyula a fagyvilág orvos vándora (1847-1924) és az Osztrák-Magyar Északi-sarkvidéki Expedíció (1872-1874)

Előzmény:

Az 1867-es kiegyezés után az Osztrák-Magyar Monarchia berkein belül megjelent az igény az Északi-sark felfedezésére. Ez viszonylag egy stabil periódus volt a Birodalom gazdasági életében. 1871 nyarán Julius Payer osztrák főhadnagy és Karl Weyprecht (1838-1881) úttörő szerepet vállaltak, az Isbjörn nevű vitorlás hajón bejárták a Spitzbergák és a Novaja Zemlja közötti tengereket. 1872-ben épült a 30 tonnás Tegetthoff nevű hajó Bremmerharenben, amely a következő expedícióban kulcs szerepet töltött be. Az expedíció kapitánya Karl Weyprecht volt, kinek helyettese Julius Payer (1841-1915) korábban az Új Germánia nevű hajón szolgált és szerzett komoly tengerészeti ismereteket a német felségjelzésű hajó égisze alatt.

Előkészületek:

A vállalkozás komoly anyagi költségeket, szellemi és fizikai felkészülést követelt a résztvevőktől és a mecénásoktól is. Johann Wilczek gróf (1837-1922) a Bécsi Földrajzi Társaság elnöke negyvenezer forintot ajánlott fel az Északi-sarkkörüli útra, önzetlen mecénásként. Rajta kívül illik említenünk gróf Zichy Ödönt is, aki Magyar részről járult hozzá az expedíció anyagi költségeihez. Kepes Gyula 1847. december 7-én született a Bereg megyei Váriban, fiatal korában Budapesten tanult. Az ifjú Kepes Gyula a bécsi egyetem orvosi karán szerzett diplomát, 1870. augusztus 3-án avatták doktorrá. Ezt követően a bécsi Rudolf Kórházban dolgozott, ahol egy Drasche nevű professzor terjesztette fel Kepes Gyulát az éppen akkor szerveződő Osztrák-Magyar Északi-sarki Expedíció orvosának a Tegetthoff nevű hajóra. Kepest az erős szellemi és fizikai tulajdonságai képessé tették a nem mindennapi feladat betöltésére.

A küldetés, az út és a cél:

A régóta megoldatlan tudományos probléma az Északkeleti-átjáró keresése, valamint Ázsia északi partvidékének részletes feltárása és térképezése voltak a vállalkozás fő indokai. Az expedíció legfőbb célkitűzése az volt, hogy a Novaja Zemlja megkerülésével a Jeges-tengeren át megkísérlik az eljutást a Bering-szorozshoz, s így felderítik az Atlanti-óceánból a Csendes-óceánba vezető Északkeleti-átjárót. 1872. június 13-án vakmerő küldetésnek indult útra az Osztrák-Magyar Monarchia zászlaja alatt a Tegetthoff hajó. A nemzetközi expedíció résztvevői Bremerhavenből indultak útnak az említett Északi Sarki átjáró felderítésére.

Ehhez a vállalkozáshoz csatlakozott a már korábban említett Kepes Gyula is, mint fedélzeti hajóorvos. Kepes Gyula állította össze az expedíció élelmiszer és folyadék készletét melyben a savanyú káposzta, a Skandináv Rubus Chamaemorus szederfajta, rizs, kakaó, Tokaji Aszu bor és citromlé is helyet kaptak. Ezek a magas vitamin tartalmuk okán képesek voltak megvédeni a tengerészeket a skorbuttól. Figyelmessége, előrelátása később az út folyamán életmentőnek bizonyult. Az expedíció alatt Otto Kirsch hajógépész tüdőbajban elhunyt, ugyanakkor rajta kívül újabb áldozatot nem szedett a betegség. A 24 főnyi legénység többsége dalmát tengerész volt, akik inkább a Déli, tehát Adriai és a Levantei útvonalakat ismerték, ezért jól jött a Tromsöben hozzájuk csatlakott Olaf Carlsen norvég kapitány segítsége, aki a zord Északi tengereken otthonosan mozgott. Szállási Árpád találóan jegyezte meg: *„E viking utód nélkül aligha boldogultak volna a levantei vizekhez szokott matrózok.”*

Kepes visszaemlékezései szerint 1872. július 14-én, késő éjszaka hagyták el a Tromsö-i kikötőt, Északon a „fehér éjszakák” okán persze ekkor is világos volt. Reménykedtek benne, hogy elérik a Cseljuszkin-fokot. Éjfél tájában hajójukat azonban a jég bekerítette, s mozgásképtelenné tette. A Tegetthoff legénysége bízott benne, hogy a jég majd feloszlik körülöttük és tovább haladhatnak, de a hajó egy jégtáblába fagyott és a -20 fokos hidegben észak felé sodródtak tovább. Attól tartottak, hogy a hajót összeroppantja a roppant erejű jég. Élelmiszerük is fogytán volt, s ezért olykor jegesmedvére vadásztak. Szeptember 9-én a szél feltörte a jégtakaró egy részét, de a felcsillanó remény tüneményszerű volt. A hajó egész télen egy helyben vesztegelt, teljes elzártságban és a tomboló hidegben, szélviharokban. Október 13 és Február 25 között a hajót a jég hol az egyik, hol a másik oldala felé döntötte, ezért a legénység felkészült annak elhagyására és jégkunyhók építésére, de még nem mondtak le róla teljesen. Megpróbálták elfűrészelni a jégtáblákat, de az emberi erő számára lehetetlennek bizonyult, ezt követően a jégbe fagyott hajó tovább sodródott. Az egybefolyó napok romjai után igen meggyötörtek, s viharverték voltak. Julius Payer visszaemlékezései szerint 1873 augusztus 30-a körül egy kisebb remény szikra újra felcsillant, de ez is tiszavirág életű volt az előzőhöz hasonlóan. Ferenc József-föld felé sodródva a déli órákban a partvonal sziluettje körvonalazódott az erősödő napsütésben. Valóban közel kerültek a parthoz, ami felpeszsdítette az elcsigázott legénységet, de csakhamar tovább sodródtak a hatalmas jégtáblával együtt. Később a jégtábla, amelyen hajójuk és saját maguk kényszerültek utazni a part közelében megállt így biztonságban telelhetek. Partraszálltak és a Ferenc József –földhöz tartozó Wilczek-szigetre jutottak el a matrózok, hosszú idő után újra szárazföldön lehettek. A 2. tél bizonyossá tette, hogy a hajó megmentésére nincs lehetőség, de a legénység túlélésére igen.

1874. február 23-án a tiszti gyűlésen arról született végső döntés, hogy elhagyják a hajót, s szánok hátára tett csónakjaikkal a megpróbálják elérni az ázsiai szárazföldet. Julius Payer és néhány társa bejárták és elsőként térképezték fel az eddig ismeretlen szigetcsoportot, majd eljutottak a Ferenc József-föld legészakibb pontjáig, a Fligely-fokig. Május 20-án véglegesen hátrahagyták a Tegetthoff hajót és elindultak Dél felé. Hol szánjaikon, hol csónakjaik hátán érték el Novaja Zemlja (Új Föld) partjait. A mentő út sikerében nagy szerepe volt a hat újfundlandi és két eszkimó kutyának, valamint a rátermett „viking tengeri medvének” Olaf Carlsennek.

A küldetésük/útjuk lezárása:

Kepes Gyula lélekjelenlétével erőt öntött csüggedt társaiba, azonban 1874. augusztus 23-án elfogyott a maradék élelmük is. Kis idő múltán sirályrajokat vettek észre, akik a szárazföld közelségét jelezték, ez egy jó ómen volt számukra. A horizonton feltűnt 2 Arhangelszkből érkezett orosz halászhajó is. Az orosz halászok meglepődve, de szeretettel fogadták a megmenekült expedíció tagjait. A hajó kapitánya, Fjodor Borogyin saját elhatározásából hajójára vette a kimerült sarkkutatókat és így megmenekültek a biztos haláltól. 9 vészterhes nap után jutottak vissza a Norvégiába, majd Vardöben szálltak partra, ahonnan bérelt hajón tértek vissza Németországba. Innen már szárazföldi úton jutottak el Ausztriába. Az Osztrák-Magyar Északi-sarki expedíció komoly nemzetközi elismerést kapott. Kepes Gyulának nem kicsiny érdeme van abban, hogy az expedíció tagjai, egyetlenegy kivétellel túlélte a döbbenetes megpróbáltatásokat. A hajóorvos felkészültsége kulcsszerepet játszott a szinte hihetetlen túlélésben, az élelmiszer készletei a végletekig kitartottak. Nagy mennyiségű tartósított zöldségfélét, kakaót, rizst, szárított tésztafélét, citromlét vittek magukkal. Ezek mellett nagymennyiségű bort, teát és dohányt is vittek a hajón. A legkorszerűbb hátultöltős puskákat vitték magukkal, melyek a nagy hidegben sem mondtak csődöt. Ezen túl Irinyi János 1833-as esztendőben szabadalmaztatott találmánya, a foszforos gyufa is nagy segítségükre volt. Illetve fontos kiemelni a vitaminok, főként a savanyú káposztában és citromlében található C-vitamin szerepét a skorbut megelőzésében. Kepes Gyula az orvosi feladatain túl, hangyaszorgalmú botanikai és zoológiai gyűjtéseket is végzett, ugyanakkor ezeket kénytelen módon a Tegetthoff fedélzetén kellett hagynia, ahol talán mindezek konzerválódhattak a hidegben. A négy felkészült vezető, Karl Weyprecht kapitány, Julius Payer hajóstiszt, Kepes Gyula hajóorvos, valamint Olaf Carlsen norvég szigonymester mindvégig példászerűen működtek együtt az expedíció alatt, ez által sok veszélytől megóvták a legénységet is.

Kepes Gyula hazatérését követően honvéd törzsorvosi kinevezést kapott, majd 1904-ben megbízták a Honvédelmi Minisztérium V. osztályának vezetésével. Kétségtelen, hogy életének legnehezebb periódusa az Osztrák-Magyar Északi-sarki expedíció volt. Ez a XIX. századi földrajzi felfedező utazások egyik legnagyobb teljesítménye volt. Az Oroszországhoz tartozó 18940 km² területű, lakatlan szigetcsoport ma is Ferenc József nevét viseli. A térképeken azóta sem változott meg a felfedezett föld neve, ezen túl néhány magyar név is a Világterképre került, mint például: a Zichy-föld és a Budapest-fok, emlékeztetve Magyarországra, ahonnan Kepes Gyula is elindult egykoron.¹

Átdolgozta: Ilyés Márk

2030. Érd, Budai út 4. Magyar Földrajzi Múzeum, 2022. 08.03.

¹**Forrása megtalálható:** Eredeti levél az északi-sarki expedícióról. Tromsø, 1872. július 13. Vasárnapi Újság, 1872. 31. Írta: Szállási Árpád: Kepes Gyula, az Arktisz magyar orvosvándora. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 1. 1985. Továbbá: Magyar utazók lexikona/ 200-202. p. Dr. Balázs Dénes írása.

Régi Tamás: Etiópia

2022. szeptember 20. Magyar Földrajzi Múzeum - jegyzet

Előzmények - Az Afrikanisztika tudományág Magyar megalapítói, képviselői úttörői:

- **Dr. Füsy Nagy Géza:** Hangyaszorgalmú és felkészült tudós. Komoly népviseleti tanulmányokat írt és életszerű ismereteket gyűjtött a helyiekről. Szaktudása és ismereteinek java Afrikára s azon belül Etiópiára fókuszált. Az életkép szerű írásaiból nem hiányzik a realitás és a tudományosság sem, ezáltal a témában kevésbé felkészültek és a tudomány szakértői is egyaránt szerették műveit.
- **Dr. Kittenberger Kálmán:** Precízen írt az Etióp területről, jó leíró készség, hangyaszorgalmú kutatás jellemzi. Az alapismeretei, sarokkövei rendben voltak mire tudása is épült és jó irányba bővítette ezen alapokat. Törekvés a helyes, hasznos ismeretekre és elmélyült tudás a néprajz terén, melyet kiválóan keretekbe tudott foglalni. Foglalkozását illetően vadásztutató, orvos és népművelő volt, egy valóban sokrétű ember.

Dr. Sáska László: Esetében inkább az orvoslás mintsem a néprajz állt a fókuszpontban. Létező népek, de másképp hívják magukat, akikkel Sáska professzor találkozott. Írásai többnyire regényesek, jól olvashatóak, de némely Etióp nép és törzsnév helytelenül szerepel műveiben, ezeket az adatközlő hanyagsága okán tévesen rögzítette vagy pedig félreértés, félrehallás is lehetett. Ezen tévesztés önkaratán kívüli, tehát nem szándékos, hisz gyakran az adott nyelveket csak felületesen ismerő tolmácsokra kellett hagyatkoznia. Olykor a kutatók sem kérdeztek rá az adott törzs, nép tényleges nevére, ezért gyakori volt az utólagos, pontatlan névadás is, ami persze elágazó félreértések tucatjaihoz vezetett idővel. Hagyatékát az előadó, tehát Régi Tamás antropológus dolgozta fel. Sáska László az 1930-as évek Etiópiájában tevékenykedett, de nem a néprajzos, hanem inkább az orvos szemüvegén keresztül figyelte a térséget és a helyi embereket. Az Etióp fővárosról, Addisz Abebáról írt regényes beszámolóit sem igazán a szigorúan tudományos néprajzról szóltak, inkább saját tapasztalatairól, az emberek mindennapi életéről, szokásairól és történeteiről értekezett. A Gallák földjét is kutatta. Olvasmányos módon írta le az Addisz Abebai életet Sáska László azonban Frobeniussal szemben nem plagizált, kizárólag saját ismereteit, tapasztalatait vetette a papírra. A Magyar Afrikanisztika ekkor még gyerekcipőben járt és lelkes úttörők taposták ki hangyaszorgalommal azon ösvényeket melyen a későbbi korok kutatói is elindulhattak. Az 1937-es Etióp-Olasz háború sok döbbenetes eseményt hozott, Sáska László és sok itt dolgozó sorstársa is elítélte a fasiszta kegyetlenkedéseket és atrocitásokat.

- **Széchenyi Zsigmond:** Vadásztutatóként foglalkozott Afrikával, de írásai kevésbé tudományosak, nem elmélyültek ismeretei. Vadászként nem ismerte a helyi népeket, nem igazán foglalkozott velük. Regényes írásai inkább a népszerű, de nem a tudományos irodalom kategóriájába sorolandóak. Művei ugyan nagy rétegekhez jutottak el, ugyanakkor bizonyos ismeretek területén erősen felületesek maradtak. A közvélemény bár jó tollú írónak tartotta, de a hazai tudományos körök tagjai erősen felületesnek találták az írásait.

Külföldi Afrika és Etióp kutatók:

- **Leo Frobenius:** Járt Abesszíniában, komoly kutató, de eltulajdonította Almásy László érdemeit és írásait a Zarzura expedícióban, ez nem vet rá jó fényt, ez erősen megkérdőjelezi emberi és kutatói korrektségét. Frobenius plagizálása persze csak később derült fény és nem Almásy László által. Sáska László és Leo Frobenius kutatásai egyazon időre, tehát az 1930-as évekre tehetőek, de eltérő érdeklődés mozgatta őket, két erősen eltérő személyiség.
- **Adolf Elegard Jensen:** Etióp kutatót is, aki először említette a híres etiópiai kőszteléket, kultikus helyeket és az itt lezajlott törzsi rítusokat, ünnepeket. 1934-ben Jensen kutatásainak középpontjába a kősztelék és a törzsi rítusok kerültek, tökéletesen leírta a tisztelő kultúrkört, amit a helyi törzsek mutattak be őseik és hőseik előtt. Az Etiópok leggyakrabban marhákat áldoznak föl kultikus okokból az említett kősztelék közelében. A sztelé szertartásokra természetesen rajta kívül több kutató is felfigyelt.

A Hazai Afrikanisztikáról dióhéjban:

Sajnos az Afrikanisztika Hazánkban tünemény életű volt, pár évig virágzott ez a tudományág majd lehanyatlott és feledésbe merült, nem volt mecénás, aki felkarolta volna. Hivatalosan ma sincs Afrikanisztika tanszék, ugyanakkor Afrikát kutató professzorok vannak, kik szívügyüknek érzik e tudományág ápolását, megélését és továbbadását. Egyszer felmerült az igény konkrét Afrika tanszékre, de a kezdeményezés konkrét támogatók nélkül maradt. Afrikát vagy annak egyes országait kutató önkéntes, de mély ismeretekkel rendelkező tudósokról, professzorokról, néprajzosokról és földrajzosokról beszélhetünk, de máig gondot jelent, hogy nincs konkrét fóruma, tanszéke ennek a tudományágnak.

Az előadás dióhéjban:

Régi Tamás kulturális antropológus, a néprajzos, földrajzos szemüvegén keresztül is bemutatta a vidéket, 2 évig élt kint Etiópia déli részén, hangvétele ugyanakkor az előadása alatt mindvégig szerénységet és korrektséget sugárzott. Ismereteit nem csupán csak könyvekre, hanem komoly terepmunkára építette fel, így jóval gyakorlatiasabb dolgokat is tud és ismer, mint a szobatudósok. Etiópia sokféle népe közül a Murszikat ismerte meg leginkább, hisz két év alatt ideje javarészt velük töltötte. Némely Etiópiában beszélt nyelvnek nincs írott formája, de ez nem jelenti azt, hogy nem létezik, ilyen az előbb említett Murszi nyelv is. Olykor a Tamás által talált és katalogizált leleteket, állati maradványokat a Murszik eladták, mert pénzre volt szükségük, vagy rögtön élelmiszerre váltották azokat. Az antropológus szemszögéből ez természetesen rosszul esik, nehezen fogadható el a nem kis munkával dokumentált dolgok elvesztése, ugyanakkor a másik oldalon ott van a kényszerűség, az adott kíméletlen élethelyzet, amely rátereli az embereket, hogy megélhetésüket előbbre tegyék, mint a tipologizált tárgyak eszmei értékét. Az antropológus a Kelet Szudáni eredetű Murszi nyelvet kint tartózkodása közben sajátította el. A Murszi kisebbség egykor Szudán felől érkezhetett, de jelenlétük igen régi Etiópia délnyugati tájain. A Murszi nyelv megtanulása csak beszéd közben tanulható, ami nagy kihívás, ugyanis nincs írott nyelviség vagy eddig még nem volt rá igény, hogy legyen, kétségtelenül élő és nem holt nyelv.

A politikában a törzsi, nemzetiségi kérdések kényes témák, sajnos sok ellentétet szülnek. Felhívta a figyelmet, hogy Etiópia roppant sokszínű vallásilag, kulturálisan és etnikailag is, így nehéz róla ténylegesen komplex képet alkotni.

Etiópia/Eritrea minden szempontból töredékes, mozaikos világ, amit sokféle identitás alkot együttesen. Libériához hasonlóan nem vált gyarmattá, de az erőszakos Olasz intervenció és okkupáció idején sok szenvedést éltek át a helyiek. Az Olasz megszállás és az Amhara-Szidamó ellentét is mély nyomokat hagyott az emberek emlékezetében és lelkében, az 1930-as és 1940-es esztendőket kifejezetten nehezek voltak Etiópia népei számára. Olykor idegen hatalmak is meglovagolták az ország belső feszültségeit és kihasználva ezeket egy ideig befolyásra tettek szert a térségben. Az említett Olasz megszállás olyan brutális volt, hogy a pogromok emléke generációkon átívelve bevésszódott a nép köztudatába.

Etiópia népei, törzsei nyelvei, vallásai rövid történelmi és földrajzi kitekintéssel:

Főbb népeit átfogó népek Oromóknak nevezik, belső elnevezés volt egykoron a Galla², de ez ma pejoratív külső elnevezéssé módosult. Rajtuk kívül élnek itt Tigrék, Szidamók is, de a nagy többség valójában Amhara és Ortodox vallásuk okán rítusuk szerint legközelebb az Egyiptomi Koptokhoz állnak, etnogenezisükben részt vehettek Sém-Hámi népek és különféle Szudániakkal rokon, esetleges Kusita utód³ népelemek is. Nem bizonyos, de lehetséges, hogy a helyi Ortodox liturgia nyelve egykoron nem a köznép nyelve volt, hanem lehetett a Kopt és a Görög is, bár ez utóbbi kevésbé reális, mint az előbbi, melyet a földrajzi közelség Egyiptomhoz, s annak ősi Kopt népéhez egyébként igazol. Annyi bizonyos, hogyha Etiópia nem is adott fáraót, mint az Egyiptommal szomszédos Kusiták királysága, ugyanakkor adott egy Sába királynőt Bölcs Salamon királynak, s ennek okán az Etiópia is beírta magát a Világtörténelembe, egy szeletet adván a Világnak Önmagából. Sába később Salamon felesége lett, történetük bár érdekes, de most nem részletezem. Ezen gondolatszállhoz kapcsolódik, hogy a Zsidó hit is jelen van az országban, melyet Júda győzedelmes örökös oroszlánja is hirdet. Ez az oroszlán Nagy Sándor legendás Kairóneai oroszlánjához hasonlóan kultikus hely, s egyben ősi történelmi emlék is. Etiópiában is van egy törzs, aki az egyik, még az ókorban elszakadt Héber törzstől eredeztetni magát, ők a Falasák népe, Amhara nyelven száműzöttet, föld nélkülit is jelent a nevük.⁴

Az ősi Akszúmi birodalom központjai az évszázadok alatt eltolódtak, míg végül az újkorban Addisz Abeba lett a főváros. Az Akszúmi birodalom szellemi és részint kulturális örököse pedig Etiópia/Eritrea lett. A folyók fokozatosan délebbre tolódtak a klimatikus változások és olykor emberi beavatkozások okán. A legeltetés számos területet kopárrá és terméketlenné tett, főleg a fennsíkok ősi világa és biodiverzitása szenvedte ezt meg. Ezen folyamatok természetesen kapcsolatban álltak az életet jelentő folyóvizekkel és forrásokkal is.

²Az Oromók valamilyen nem szeretik a Galla elnevezést. Az elnevezés a nyelvükön pejoratív értelmű. A Galla egyfajta gyűjtőneve az Oromóknak, ezért pontatlan és felületes elnevezés. Etiópiában a legnépesebb csoport az Amharáké. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy az Oromókon és Szidamókon belül is számos kisebb törzsi csoport és különféle klánok léteznek. (Régi Tamás szóbeli közlése)

³A régi afrikai Kusiták szállásterülete a mai Szudánnak felel meg Egyiptomtól délre. Innen származnak a Murszik is.

⁴Genetikai vizsgálatok igazolták a Falasákat, a keveredések okán természetesen embertanilag változtak, átalakultak, egyedül génjeik és megőrzött szokásaik mesélnek eredetükről, hogy egykori őshazájukból Kánaán felől jöttek, a Zsidóság nagy szétszóródása idején, amikor évezredekig diaszpórában éltek az általuk ismert Világ tájain, országaiban. Emlékeztük Ábrahámot és Mózeszt is megőrizte, voltak akik vélték, hogy a Frigyládát sokáig Etióp földön a Falasák népe őrizte, ugyanakkor eddig ezt még nem igazolták konkrét tények, sőt magának a Frigyládának a létezését sem. Annyi bizonyos, hogy az Izraeli Zsidóság tiszteletben tartja elszakadt törzseit és azon törzsek is kölcsönösen tiszteletben tartják Izraelt. (Ilyés Márk gondolatai, ha téves, akkor elnézést kérek.)

Ahol kiszáradt egy forrás vagy folyómeder onnan természetesen tovább álltak a népek így folytonos eltolódások voltak mind politikai, mind földrajzi értelemben egyaránt. Olykor belső kolonizáció is megjelent, a Szidamók a 19. századtól fokozatosan Amhara fennhatóság alá kerültek, ennek eredményeképp némely Szidamó törzs elfeledte a saját nyelvét és beolvadt az Amhara többségbe. A széttagoaltság ellenére Etiópiában egyfajta etnikai értelemben vett egységesülő folyamat is beindult, úgy tűnik, hogy a jövőben az Amhara többség fokozatosan asszimilálni fogja a kisebb törzseket és népeket. A politikai, vallási, népi és egyéb kérdések ma is igen szenzitívek a térségben és nehéz ügyeknek számítanak. Ennek a belső gyarmatosításnak Hailé Szelasszié próbált véget vetni, hogy az ország belpolitikáját stabilizálja, emlékezete a nép körében ellentmondásos. A király nehéz korszakot kapott, kényszerpályán kényszerült mozogni. Halála után az ország rövidesen szétesett, törzsi és gazdasági, valamint vallási ellentétek következtében, valahogy megszűnt a kohéziós erő a térségben. Etiópia/Eritrea népeinek békés egységében még van, ahol hisznek, de ez a jövő komoly feladata lesz, hogy békés mederbe terelve harmonizálják a különböző népek és vallások kéréseit úgy, hogy azok egymással ne ütközzenek és a vitákat békés úton rendezhessék. Az Amharák oroszlánrészt Ortodox Keresztények, de ahogy említettük jelen van az Iszlám, a Zsidó hit (Judaizmus) és az ősrégi Természeti vallások maradványai is. Illik említeni, hogy az ősi Természeti vallások voltak azon közös ősalapok, amire ráépültek az újabb Monoteista vallások, egy ideig szellemi kötőanyagként funkcionált, azonban ma már csak árnyéka önmagának ezen ősi hit. A régi rítusok követőinek száma erősen csökken, nincs egy közös tudat, ami újra egységbe forrasztaná a széttagoalt országot, de reménykedők most is vannak és a jövő talán hozhat gyógyírt Etiópia problémáira. A nomád törzsek az Etióp magassíkon az archaikus életformájukat szeretnék megőrizni és megélni miközben Európa, Arab világ és Kína felől erőszakosan betört a civilizáció és annak ellentmondásos vetületei is megjelentek a társadalomban. Sajnos az Állam a nomád törzsekkel nem ápol jó viszonyt, szinte törvényen kívülieknek, kirekesztetteknek tartják őket, valami féle türelmetlenség is megfigyelhető velük szemben, mivel nehezen integrálhatóak. Tervezték a harcos hegyi Murszi törzsek lefegyverzését is, de azok fegyveres ellenállásán ez a vállalkozás megbukott. A békés, fegyverek nélküli párbeszéd még várat magára. A népesség összeírásokra viszonylag későn 19-20. században került sor. A különféle területek ősi lakosságai között nem voltak konkrét államhatárok, csak természetes folyók tagolták vidékeiket. Ezen népek, s törzsek szabadon vándoroltak a területen egyfajta periodikusan visszatérő mozgó etnikai kontinuumként. A legtöbb afrikai nép vadászatból, pásztorkodásból, földművelésből él. Nem elkülönülten végzik ezeket, hanem többnyire alkalom szerint mind a 3-at művelik vagy egyszerre, vagy felváltva évszakoktól, klimatikus változásoktól függően. A föld megművelése, szántása ma is faekével történik, emberi és állati erővel egyaránt. Etiópia déli része híres a kávéjáról, komoly kávécserje termesztés folyik itt. A tehetősebb Tigré kisebbség és a többségi, de szegényebb Amhara konfliktusok azonban szétszakították Etiópiát. A Tigrék ereje, politikai hatalma ma is erős, ugyanakkor mára már az Amharák is komolyabb befolyással bírnak, mint régen. A földek többsége a Tigrék kezében volt ezt az Amharák redisztribúció (újraelosztás címén) el akarták venni és ez fegyveres konfliktusokhoz, polgárháborúhoz vezetett. A politikai, etnikai és vallási ellentétek sajnos máig komoly megosztó tényezők és akut konfliktusok és feszültségek forrásai. Az Etióp Állam a többi Afrikai Államhoz hasonlóan Nemzeti Parkokat és Rezervátumokat is kialakított, hogy vadállományát és tágabb értelemben vett vadvilágát megőrizhesse. Az országban jellemzően konkrét határok nélküli Nemzeti Parkok találhatóak, olykor egy-egy folyó tagolja őket. Etiópiának 20 Nemzeti Parkja van és a legnépszerűbbek az ország déli részén találhatóak.

Itt nem a klasszikus szafari hangulata van jelen, de a kezdeményezés mégis fontos. Régi Tamás főleg erre a déli területre, illetve az Etióp Magasföldre figyelt fel, ahova nem rég 1 millió országbeli lakost terveztek letelepíteni, de a körülmények nem voltak meg hozzá. Régi Tamás két évet töltött az Omó-völgyben, de elmondása szerint most sem érzi úgy, hogy mindent tud az országról és annak népeiről. A Nemzeti parkok közelében, a szomszédos régiókban emberi veszélyforrások is vannak, egymással ősidők óta ellenséges törzsek közt fegyveres konfliktusok dúlnak olykor egy-egy legelőért és stratégiai jelentőségű magaslatokért. A különféle korszakok kutatói olykor kalandos történetekbe csöppentek régen és napjainkban is. Ezen történetek és gyakorlati tapasztalatok később kalandregények táptalajaivá, forrásaivá váltak. Régi Tamás hangsúlyozta, hogy tiszteli Sáska Lászlót, de nem a Sáska László által bejárt útvonalat járta be, hanem inkább periférikusabb, elfeledettebb, archaikusabb vidékek felé fordult a figyelme. Arushában ugyanakkor mind Sáska László, mind Régi Tamás is megfordult. A Nemzeti Parkok egyfajta rezervátumok szerepét is betöltik, ahol az állatállományt vadászni tilos. Illik említenünk, hogy az Etióp állatállomány messze elmarad a Kenyai és Tanzániai vadvilág állatállományától, ugyanakkor semmiképp sem lebecsülendő és természetesen fokozottan védendő. A vadörképzés gyerekcipőben jár itt és nem tekint vissza olyan mélyebb múltra, mint Tanzániában és Kenyában. Ezen utóbbi területen Richard Leakey alapította meg a vadvédelmet. Az orvvadászok döntő többsége nem a helyiek közül kerül ki. Minden Afrikában őshonos nép foglalkozik vadászattal is, de ebből nem következik az, hogy ettől orvvadászok lennének. A legnagyobb pusztítást a vadállományban nem a helyiek, hanem a külföldi hobbivadászok tették, akik inkább nevezhetőek orvvadászoknak, mint a helyiek, akik a zsákmányt feldolgozzák és elfogyasztják. A helyiek leggyakrabban marhákra vadásznak és csak annyi állatot ejtettek el, amennyire feltétlenül szükségük van az életben maradáshoz. A bennszülöttek sosem űztek sportot a vadászatból, mint az orvvadászok, akik sokszor kedvtelésből vagy kérkedésből, lőttek ki nagyvadakat. Ezen döbbenetes mészárlásokat a helyi nagyvad populáció csak hosszú idő után heverte ki. Olykor kisebb Múzeumokban preparátumgyűjtemények is láthatóak elhullott vagy levadászott állatokból, de ezek létszáma nem égbekiáltó.

Régi Tamást nem igazán az Etióp főváros, Addisz Abeba érdekelte, hanem inkább a déli területek, Magasföldek, Fennsíkok és a Nemzeti Parkok világa. Hangsúlyozta, hogy az élet Etiópiában a bennszülöttek és a kutatók számára is egyaránt drága és nehéz, a különbség mindössze csak annyi, hogy a bennszülöttek ehhez már hozzáedződtek. A turizmus ennek dacára virágzik, turisták tömegei látogatnak el Kelet-Afrikában, minden esztendőben, bármelyik évszakban. Tamás néprajzi összegzései többnyire a helyi lakosokkal való beszélgetés alapján történtek az adatfeldolgozás tehát élő szóra alapult. Kiemelte, hogy itt helyes ismereteket csakis elsődleges forrásból, azaz élő szóban, bennszülött lakosoktól lehet kapni, és ha kérdezik őket, akkor elmondják belső, saját magukra használt népi és törzsi nevüket, őseik és életük történetét is. Jóllehet bár közhely, de ősi igazság: ezen bennszülött mégis példás emberek, akik a természettel harmóniában élnek, csak annyit vesznek el belőle, amennyire feltétlenül szükségük van. A helyi talaj kutatása is szóba került melynek során Etiópia ősi növényzetének és éghajlatának rekonstrukcióját építeni lehetne. Az utazó antropológus az élményeiről általában konferenciákon, előadásokon, vagy pedig publikációkban számolt be, ez utóbbiak Magyarul vagy Angolul jelentek meg. Régi Tamás antropológiai, gazdasági szemüvegen keresztül is figyelte meg a térséget és a turizmus hatását, amit kifejtenek rá a külföldiek. Széles látókörrrel, több szemszögből is vizsgálta, ugyanazon a kérdéseket. Kelet-Afrika minden szempontból periférius, de épp ennek okán érdekesebb is.

Sok archaizmus is megmaradt itt, ugyanakkor a modernizálódó Világ és a vele együtt járó globalizáció hatásai sem kerülték el. A természeti népekre általában problematikus hatással

vannak ezek a folyamatok, mert hirtelenmód következnek be, mindenféle átmenet nélkül, így nem igazán tudnak rá érdemben felkészülni és bizony nincs ez másképp Etiópiában sem. A globalizáció torz hatásai itt is megjelennek. Az emberek kezdetben nem tudnak mit kezdeni a modern eszközökkel, ugyanakkor megjelenik egy károsabb dolog is, hogy átesnek a ló tulsó oldalára és az okostelefonok, stb technikai vívmányok rabjaivá lesznek. Etiópiában az egykori Olasz militarista befolyást a Mozambiki, Arab és Kínai befektetők és vállalkozók térnyerése váltotta fel, jóllehet ezen utóbbi három már nem fegyveresen van jelen. A folyamat ismerős sablonok szerint történik: a gazdagabb külföldiek felvásárolják a földeket azért, hogy vállalkozásaikat beindítsák és ebben tulajdonképp a helyi munkaerőre támaszkodnak. Annyi igaz, hogy munkát is adnak, de az napi díj, amiért dolgoztatják a helyieket méltányosnak semmiképp sem nevezhető. Nincs összhangban azon embert próbáló munkával, melyet a helyiek nap, mint nap végeznek. Ez is egyfajta kihasználása a helyieknek, csak épp más módszerekkel, mint régen. Az országban a közlekedés nehéz ügy, nincs túlzás ebben, hisz nincs kiépült infrastruktúra hálózat, ami átszövé az országot és bekapcsolná őket Afrika „vérkeringésébe.” A jövő tehát attól is függ, hogy az Afrikai országok vajon tudnak-e érdekvédő ligákba tömörülni, hogy elkerüljék az újabb gyarmatosításokat és gazdasági függéseket saját és egyben környezetbarát feldolgozóipar létrehozásával. Persze örök tanulság, hogy lehet kereteket adni egy történetnek, nem ördögtől való, azonban a jelen visszavetítése a múltba nem szerencsés, ez téves út. Sosem szabad mindent mai szemmel nézni, de az alaperkölcsök, tanulságok kevésbé változóak, mint a Világpolitika ahol politikai áramlatoktól függően interpretálják vagy értelmezik újra a múltat. Régi Tamás ilyen és ehhez hasonló életszagú életképekről mesélt és nem törekedett arra, hogy blikkfangos sztorikkal szerezzen nagyobb ázsiót magának, de mégis azt hiszem ezen előadása így volt szép, hogy csak a lényeges és igaz dolgok voltak benne.

Ilyés Márk
Érd 2022. 09.24.

**G. M. Bongard-Levin, E. A. Grantovszkij: Szkíthiától Indiáig
(rövid könyvismertető)**

A művet László Jánosnak dedikálta Puskás Ildikó orientalista, India kutató. A könyv egy valós hiánypótló mű egy történelmi fehér foltról. A szerzők kitérnek a Szkíták és az Indek, Indo-Irániak közötti mondák, etnikai és kereskedelmi kapcsolatok és mitológia párhuzamaira és közös eredetére. A szerző említi a Szkíta-Szarmata utódnépeket is, például az Oszéteket, Yagnobikat, Jászokat és Szogdokat, továbbá a humán antropológiára (embertanra) is kitér. Az Indo-Iráni és Szkíta népek mellett említi a velük együtt élő Finnugor törzseket is, továbbá Uráli népeket is, akikkel keveredtek. A szerzők említést tesznek a nagy Indo-Árja szétrajárásról, ami az Iráni Zagroszból indult. A Szkíta, Iráni, Indiai, Finnugor monda és legendavilág közti párhuzamokat is keresik. A legendás Arktisz és a rejtélyes Hyperborea vidékére is elkalauzolják az olvasót, majdan Szkítia hatalmas füves sztyeppéire, Irán, Kaukázus és India vidékeire. A Garuda madár utazásáról is szó esik, Gálava remetéről, az Oszét Nárt eposzról és Észak-Szibériai sámánokról is. A Szkíta és Hellén hitvilág egymásra gyakorolt kölcsönhatásaiból is ízelítőt kaphatunk, bár ez önmagában is egy roppant mély téma. A sámánizmus is szóba kerül a műben, s megintcsak közös nevező, hiszen előfordul az Óiráni és Finnugor népek között is egyaránt. A könyvet áthatják a mítoszok, pátosz és legendák. A szerzők mindezeket összefüggésben, rendszerbe foglalva taglalják és számos már részben ismert elméletet továbbgondolásra ösztökélnek. A Magyar őstörténetet kedvelő olvasók számára különösen érdekes lehet, hiszen őstörténetünk a Szkíta alapokba oltott Finnugor hatásokon alapszik. A művet egyfajta szellemi időutazásnak is tekinthetjük, mely ősi, letűnt korszakba enged bepillantást nekünk a fennmaradt történeteken és régészeti leleteken keresztül. A könyvet számos illusztráció és pompás Szkíta leletekről készült fotók teszik még élvezetesebbé.

**Ilyés Márk
Érd, 2023 IV.15.**

Halász Zoltán: Romvárosok a sivatagban (könyvismertető)

Stein Aurél belső-ázsiai kutatásának leírása, különféle érdekességekkel fűszerezve. Kutatásainak főbb területei Irán, India, Tibet és Kína területein voltak. Útitársai voltak: Hasszán, Iszlám Akhun, Pan Darin, Pír Baks, Ibrahim, Niaz, Turdi, Rám Szingh, Lál Szingh, Csang Szu-je, Afrazgul, Tila Bai, Prideaux és Jolcsi bég (kutya). Stein és társai a Tarim-medencében, Lop-nór és Mirán területén lévő sivatagokban, régészeti feltárásokat folytattak. Ezen a vidékeken gazdag leleteket találtak a Tokhár, Tangut, Mongol, Ujgur, Tibeti, Kínai korszakból és az utánuk következő korszakokból rétegesen egymásra épülve. Ősi temetőket, romokat és ősi szemétdombokat is feltártak egyaránt. A tudós többször is visszatért, hogy feltárja a Lop-nór és Mirán egykori Kínai-Tibeti határszéli erődjének romjait, melyekről már Sven Hedin is írt. A tudós olykor elmerengett azon, hogy saját állandó lakhelye sosem volt. Stein Aurél Sven Hedin leírása nyomdokain kutatott. A Marco Polo féle útleírások és korabeli Kínai és Indiai források szintén Stein Aurél segítségére voltak belső-ázsiai útjai során. Kína és Tibet határai a történelem során többször változtak, politikai konfliktusok okán. Halász Zoltán említi a Jüecsiket és az Ujgurokat is, akik zsoldosként harcoltak különböző államalakulatok katonáiként. Kalandos útja során Stein Aurél veszélyes helyzetekbe került és volt, hogy bíraskodnia is kellett Iszlám Akhun ügyében, aki ókori iratokat hamisított, de a tudós megkegyelmezett neki. Volt mikor hamis leletekre bukkant, melyet hamisítók készítettek, de a Lop-nór egykori romjainak kutatásakor az igazi leletek kárpótolták ezért. A visszafelé vezető útján pedig Mirán romjait tárta föl a kiváló régész csapatával együtt. A mű tulajdonképp egy útleírás, amely egyben a Stein Aurél és csapata tudományos expedíciójának kutatásait és sikereit is magába foglalja tömören. Útjáról hazatérve megkezdte a gyűjtött anyag feldolgozását, de ehhez segítségre volt szüksége, mert hatalmas anyagot kellett átnézni, tipologizálni és adminisztrálni az adatokat. Halász Zoltán, a szerző jó érzékkel írja le Stein Aurél kalandos, mégis minden ízében tudományos felfedező útját, még hozzá olyan könnyen érthető nyelvezeten, hogy még a témában laikus olvasó is megérti és érdekesnek találhatja a könyvét.

Ilyés Márk
Érd, 2023. IV. 18.

Szerző: Ilyés Márk
Kiadó: Szerzői kiadás
Kiadás helye: Érd
Kiadás éve: 2023.